

Tutu Juan

Mixteco de Ixtayutla

Las ilustraciones de Jim Padgett son propiedad de
©Sweet Publishing (<http://sweetpublishing.com>),
y son usadas bajo la licencia
Atribución-CompartirIgual 3.0 No portada (CC BY-SA 3.0)
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.es>

Primera edición
Tutu Juan
Mixteco de Ixtayutla
vmj 24-029 1C

2024 © Wycliffe Bible Translators

Licencia Creative Commons

(Reconocimiento-NoComercial-SinObraDerivada 4.0 Unported)

- Compartir — Usted es libre de copiar, distribuir y comunicar públicamente la obra.
- Reconocimiento — Debe reconocer los créditos de la obra.
- No comercial — No puede utilizar esta obra para fines comerciales.
- Sin obras derivadas — No se puede alterar, transformar o generar una obra derivada.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.es>

Primera edición electrónica corregida
2024 © Wycliffe Bible Translators, Inc.

Aclaraciones

Ta nuu tutu i'ya iyo uu ta'an tu'un cha-ndyaa chi'in letra tuun ta nuu ita lo'o tye'en “*”. Ta tandi'i tu'un kaa takuan yi'i-chi nuu glosario ndyaa nuu kuandi'i tutu, ta ka'an-chi naa chukuu kuñi-chi ka'an-chi. Yukuan tatu ndye'un tu'un ***ángel** kuvi nandukun tu'un yukuan tichi glosario nuu kuandi'i tutu, ta tye'en ka'an-chi:

ángel: Ángel kuvi nuu cha-tyaku isava'a Ndyoo tyi kuu-chi musu-ra ta kundyaka-chi tu'un-ra nuu ñayivi. Ta kuvi tuu-chi tañi ku'va kaa ñayivi.

Tutu Juan

I'ya vachi tu'un nuu induu Se'e Ndyoo ñayivi

1 ¹Ta cha-kumañi-ka koo tandi'i cha-iyo, ta cha'iyo ra-kuvi Tu'un Ndyoo, ta ndyaa-ra chi'in Ndyoo, ta Ndyoo kuu-ra. ²Ta chandyaa-ra chi'in Ndyoo cha-ikuvi nuu. ³Ta chakatyira ta ichikoo tandi'i cha-iyo ñayivi, ta ña-tuvi cha-iyo cha-ña-isava'a-ra. ⁴Ta maa-ra kuvi ñayivi chaa, ta ñayivi chaa cha-yi'i chii-ra kuvi cha-ndichin ama ñayivi. ⁵Ta cha-ndichin satuun nuu ñaa, ta cha-ñaa makuvi nda'va cha-ndichin.

⁶Ta ichiyo minuu ra-nañi Juan, ta Ndyoo ityanda'a chii-ra ⁷tyi kichi ka'an-ra cha-ndaa kuenda cha-ndichin tyi takuan ta chinu iñi tandi'i ñayivi chii cha-ndichin. ⁸Soko ña-suvi cha-ndichin kuvi Juan tyi cha-ndaa ikichi ka'an-ra kuenda cha-ndichin. ⁹Ta ra-vachi nuu ñu'u ñayivi kuvi nuu ndi'i cha-ndichin, ta sandichin-ra ama tandi'i ñayivi.

¹⁰Ta ichindyaa-ra nuu ñu'u ñayivi. Ta maa-ra isava'a ñayivi, soko ña-inakoto ñayivi chii-ra. ¹¹Ta ikichi-ra nuu ndyaa ñayivi ñuu-ra, soko ña-iki'in kuenda-chi chii-ra. ¹²Soko ñayivi inaki'in kuenda chii-ra, ta chinu iñi-chi sivi-ra, icha'a-ra ta'vi chii-chi tyi kuu-chi se'e Ndyoo. ¹³Ta ña-ikaku ñayivi yukuan tañi ku'va kaku se'e ñayivi, ta ñi-ña-ikaku-chi chi'in cha-kuñi kuñu-chi, ta ñi-chi'in cha-kuñi rayii tyi maa Ndyoo isa'a ta inanduu-chi se'e-ra.

¹⁴Ta ra-kuvi Tu'un Ndyoo, inanduu-ra ñayivi, ta ichindyaa-ra chi'in-ndi, ta indye'e-ndi cha-ka'nu ikuu-ra chakatyi tyi minuu-ñi se'e Sutu-yo Ndyoo kuu-ra, ta chitu tumañi iñi ta cha-ndaa chii-ra.

¹⁵Ta Juan tyi ika'an-ra cha-ndaa siki ra-kuvi Tu'un Ndyoo, ta katyi-ra:

—Ra-kuakichi nuu kuaya'í, ka'nu-ka ra-kuu-ra cha-kuí, ta cha'iyo-ra ta ichikoí.

16 Ta chakatyi cha-kua'a loko tumañi ñni iyo chii-ra, ta tandi'i-yo inañi'i-ka tumañi ñni siki tumañi ñni chainañi'i-yo cha-ikuvu nuu. 17 Tyi chakatyi ***Moisés** ta ñni'i-yo *ley* Ndyoo, soko tumañi ñni ta cha-ndaa inañi'i-yo chakatyi Jesucristo.

18 Ta ña-yoo-ñi indye'e chii Ndyoo, soko Se'e-ra cha-iyo nuu-ñi nuu-ra, ta Ndyoo kuu-ra, ta yita'an ama-ra chi'in Sutu-ra, ta ra-yukuan isaña'a chii-yo, ta nakoto-yo chii Ndyoo.

**I'ya kuvi nuu ika'an Juan Ra-sakuandutya,
siki tu'un maa-ra**

19 Ta ra-kunuu nuu ñayivi ***judío** ñnuu Jerusalén, ityanda'a chii ñayivi kuvi sítú ta ñayivi kuvi tata Leví nuu ndyaa Juan tyi ndukutu'un-chi chii-ra yoo-ra kuu-ra. Ta i'ya kuu tu'un cha-ndaa inaka'an-ra chii-chi. 20 Ta ndoo inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Yú'ú tyi ña-suu ra-kuvi ***Cristo** kuí.

21 Ta indukutu'un tuku-chi, ta katyi-chi:

—¿Yoo-ra kuun? ¿Atu Elías, ra-inaka'an tu'un ka'an Ndyoo, kuun?

Ta inaka'an Juan, ta katyi-ra:

—Ña-suí kuu.

Ta indukutu'un-ka-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Atu ra-ika'an ***Moisés** tyi kuakichi naka'an tu'un ka'an Ndyoo kuun?

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ña-suí kuu.

22 Ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Yoo-ra kuun?, tyi ta'an-chi naka'an-ndi nuu ñayivi ityanda'a chii-ndi. ¿Naa tu'un kuaka'un sikun?

23 Ta inaka'an Juan chi'in tu'un ika'an Isaías, ra-inaka'an tu'un ka'an Ndyoo, ta katyi-ra:

—Yú'ú kuu nuu ndusu cha-kanachaa nuu kuvi ñu'u ñtyi, ta katyi-chi: “Sandundoo-ndo ñtyi nuu kuaya'a Sutumañi-yo.”

24 Ta ityanda'a tuku ñayivi ***fariseo** uu ta'an ñayivi tyi ndukutu'un-chi chii Juan. 25 Ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Naku sakuandutyon tatu ña-suu *Cristo kuun, ta ñi-ña-suu Elías kuun, ta ñi-ña-suu ra-ika'an *Moisés tyi kuakichi naka'an tu'un ka'an Ndyoo kuun?

26 Ta inaka'an Juan, ta katyi-ra:

—Yú'ú tyi chi'in ndutyá-ñi sakuandutyé, soko ma'ñu-ndo ndyaa nuu-ra ña-nakoto-ndo. 27 Ta suu-ra kuvi ra-kuakichi ityi chaté, ta ña-suvi ra-ndoo kuí ta ndachí yo'o ndichan-ra.

28 Ta takuan ikuu nuu kuvi ñuu Betania, inka chiyo yutya Jordán nuu isakuandutya Juan.

I'ya vachi tu'un Jesús ra-kuvi Mvee Ndyoo

29 Ta cha-kuu inka kivi ta indye'e Juan chii Jesús vachi-ra nuu ndyaa-ra, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Ra-i'ya kuvi Mvee Ndyoo, ra-kuakindyaa kватыi ñayivi iyo nuu ñu'u ñayívi. 30 Ta ra-i'ya kuvi ra-ika'ín tu'un, ta katyí: “Ityi chaté kuakichi nuu-ra ka'nu-ka cha-kuí tyi cha'iyora ta ichikoí.” 31 Ta ña-nakoté chii-ra kivi yukuan, soko vachí sakuandutyé chi'in ndutyá tyi takuan ta kuanakoto ñayivi *Israel chii-ra.

32 Ta ika'an tuku Juan cha-ndaa, ta katyi-ra:

—Indye'í Tatyí Ii Ndyoo vachi ityi andivi tañi ku'va kaa *paloma* ta ichikundyaa siki-ra. 33 Ta ña-nakoté chii-ra, soko ra-ityanda'a chí tyi sakuandutyé chi'in ndutyá ika'an, ta katyi-ra: “Ra-kuandye'un tyi nuè Tatyí Ii Ndyoo siki ta kuakundyaa siki-ra, ra-yukuan kuasakuandutya chi'in Tatyí Ii Ndyoo.” 34 Ta maí indye'e tyi takuan ikuu, ta ka'ín cha-ndaa nuu-ndo tyi ra-yukuan kuvi Se'e Ndyoo.

I'ya vachi tu'un ra-ikachin Jesús cha-kunuu

35 Ta cha-kuvi inka kivi ta ndyaa tuku Juan inka ndoyo chi'in uu ta'an ndocha'a-ra. 36 Ta indye'e-ra iya'a Jesús, ta katyi-ra:

—Ra-i'ya kuvi Mvee Ndyoo.

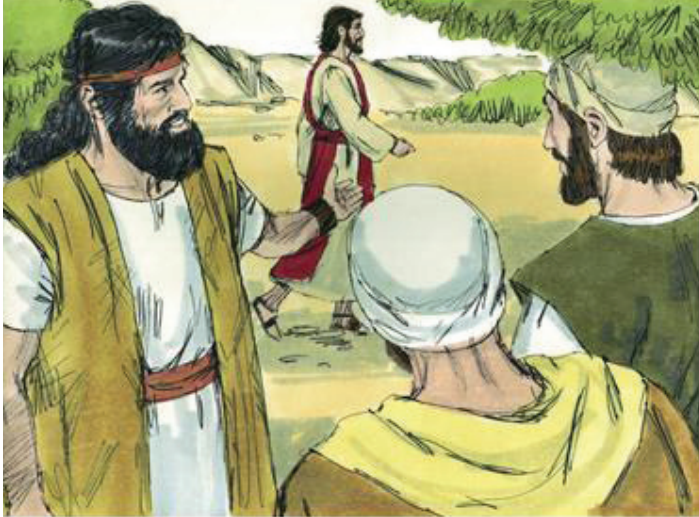
37 Ta ichiñi so'o ndu'uvi ta'an ndocha'a-ra cha-ka'an-ra, ta kua'an-chi chata Jesús. 38 Ta inachikoo-ra, ta indye'e-ra tyi vachi-chi chata-ra, ta ika'an-ra chii-chi, ta katyi-ra:

—¿Naa chukuu nanduku-ndo?

Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Rabí, ¿indya ndyaun?

(Ta tu'un rabí kuñi-chi ka'an-chi Mastru.)

³⁹Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ko'o-ndo ta kundye'e-ndo.

Yukuan ta kua'an-chi ta indye'e-chi nuu ndyaa-ra, ta indoo-chi chi'in-ra kivi yukuan tyi chaikuu tañi kaa kumi nuu iñi. ⁴⁰Ta Andrés ñañi Simón Pedro kuvi ra-ichiñiso'o cha-ka'an Juan, ta kua'an-ra chata Jesús. ⁴¹Ta ichananduku Andrés cha-kunuu chii Simón ñañi-ra, ta ika'an-ra chii-ra, ta katyi-ra:

—Inañi'i-ndi chii ra-kuvi *Mesías.

(Ta tu'un *Mesías kuñi-chi ka'an-chi *Cristo.)

⁴²Ta ichandyaka-ra chii-ra nuu ndyaa Jesús. Ta indye'e Jesús chii-ra, ta katyi-ra:

—Yo'o kuvi Simón se'e Juan, ta kuakunañun Cefas, ta kuñi-chi ka'an-chi Pedro.^a

I'ya kuvi nuu ikana Jesús chii Felipe ta chii Natanael

⁴³Ta cha-kuvi inka kivi, ta kuñi Jesús ku'un-ra ñuu iyo nuu ñu'u ñuu Galilea, ta inañi'i-ra chii Felipe, ta katyi-ra chii-ra:

—Ña'a chaté.

^a 1.42 Ta Cefas ta Pedro kuñi-chi ka'an-chi yuu.

44 Ta ra-ñuu Betsaida kuvi Felipe. Ta suu-ñi ñuu yukuan vachi Andrés ta Pedro. 45 Ta ichananduku Felipe chii Natanael, ta ika'an-ra chii-ra, ta katyi-ra:

—Indye'e-ndi ra-ka'an-chi tu'un nuu *ley* Ndyoo cha-ityaa ***Moisés** ta tu'un-ra ka'an tuku nuu tutu ityaa ra-inaka'an tu'un ka'an Ndyoo. Ta Jesús, ra-ñuu Nazaret, se'e José kuu-ra.

46 Ta inaka'an Natanael, ta katyi-ra:

—¿Atu kuvi keta nuu cha-va'a ñuu Nazaret?

Ta inaka'an Felipe, ta katyi-ra:

—Ko'o tyi kundye'un.

47 Yukuan ta indye'e Jesús tyi kuachaa Natanael, ta ika'an-ra tu'un-ra, ta katyi-ra:

—Va'a loko nuu ra-ñuu Israel kuu ra-vachi i'ya, ta ña-suu ra-sandoña'a kuu-ra.

48 Ta inaka'an Natanael, ta katyi-ra:

—¿Iso kuvi nakoton chí?

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kumañi-ka cha-kana Felipe chiun, ta indye'í chiun ku'va ndyaun cha'a yutun nañi *higuera*.

49 Ta inaka'an Natanael, ta katyi-ra:

—Mastru, ¡yo'o kuvi Se'e Ndyoo! ¡Ta maun kuvi *Rey* ñayivi ***Israel!**

50 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—¿Atu chinu iñun chí? chakatyi tyi ka'ín cha-indye'í chiun cha'a yutun nañi *higuera*? ¡Ta ka'ín nuun tyi ka'nu-ka cha-kuandye'un cha-kuvi tu'un i'ya!

51 Ta ika'an tuku-ra, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín tyi kuandye'e-ndo nuu kuanuña ityi andivi, ta ***ángel** Ndyoo kuandaa-ra, ta kuanuu-ra siki Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo.

I'ya vachi tu'un nuu ichiyo viko tanda'a ñuu Caná nuu ñu'u ñuu Galilea

2 1 Ta cha'uñi kivi ikuu ta ikicha'a iyo viko tanda'a ñuu Caná nuu ñu'u ñuu Galilea, ta ndyaa ma'a Jesús yukuan. 2 Ta ikana tuku-chi chii Jesús ta chii ndocha'a-ra tyi ku'un-chi nuu iyo viko. 3 Yukuan ta indi'i vinu, ta ika'an ma'a Jesús, ta katyi-ke chii-ra:

—Ña-tuvi-ka vinu.

⁴Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ma'a, ¿naku ka'un takuan chíí? Ta kumañi-ka chaa ku'va satyiñí.

⁵Ta ika'an ma'a-ra chii ñayivi satyiñu nuu iyo viko, ta katyi-ke:

—Sa'a-ndo tandi'i cha-kuaka'an-ra chii-ndo.

⁶Ta ndyaa iñu ta'an kiyi yuu cha-chatyiñu-chi tañi ku'va sa'a ñayivi **judío* tyi ndundoo-chi nuu Ndyoo. Ta vatu tañi iin syendu litru ndutya nuu nuu kiyi. ⁷Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

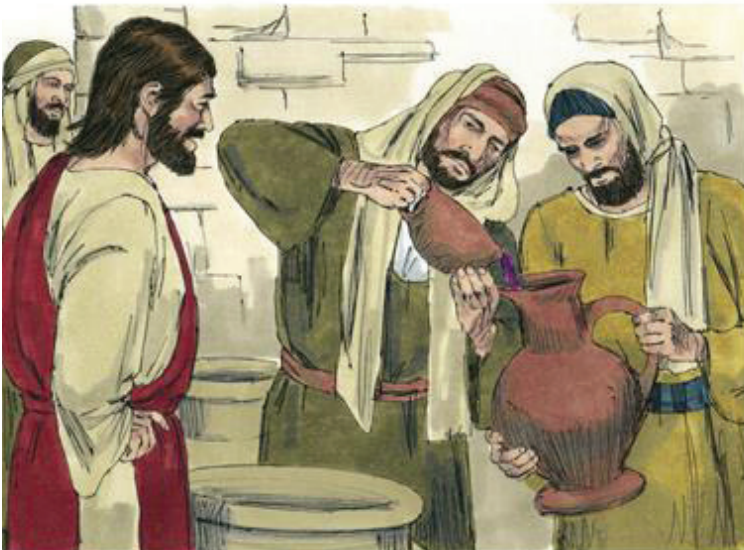
—Sakutu-ndo ndutya kiyi i'ya.

Yukuan ta isakutu-chi kuandya yu'u. ⁸Ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Vityin tava-ndo iin lo'o, ta kundyaka-ndo chii ra-ndiso tyiñu nuu iyo viko.

Yukuan ta ichandyaka-chi. ⁹Yuakuan ta ichi'i ra-ndiso tyiñu nuu iyo viko ndutya induu vinu. Ta ña-chito-ra indya vachi vinu, soko chito ra-ichandyaka vinu tyi maa-ra itava. Yukuan ta ikana ra-ndiso tyiñu nuu viko chii ra-iyó viko, ¹⁰ta katyi-ra:

—Tandi'i ñayivi tyi tu'va-chi ku'va xi'na-ka vinu va'a, ta chakua'a ichi'i-chi, ta tava-chi vinu pe'e, soko yo'o tyi yinda'a va'un vinu va'a, ta icha'un vityin.

¹¹I'ya kuvi cha-íyò kunuu isa'a Jesús. Ta ñuu Caná nuu ñu'u ñuu Galilea isa'a-ra takuan, ta indye'e ndocha'a-ra cha-ka'nu ikuu-ra, ta ichinu iñi-chi chii-ra.

¹²Ta nuu iya'a ikuu takuan ta kua'an-ra ñuu Capernaúm chi'in ma'a-ra, ta tandi'i ñañi-ra, ta chi'in ndocha'a-ra, ta yukuan ichindyaa-chi uu ta'an kivi.

**I'ya vachi tu'un nuu itava Jesús chii
ñayivi xiko tichi veñu'u**

¹³Ta chayatyin kivi kuakoo Viko Pascua cha-kuasa'a ñayivi ***judío**, ta kua'an Jesús ñuu Jerusalén, ¹⁴ta iki'vi-ra nuu ke'en yuveñu'u ka'nu nuu yi'i ñayivi xiko *toro*, mvee, ta *paloma*, ta nuu ndyaa ñayivi nasama xu'un. ¹⁵Ta isava'a-ra nuu yo'o, ta chi'in-chi ikicha'a tava ñi'i-ra chii tandi'i kiti yi'i nuu ke'en yuveñu'u, mvee ta *toro*. Ta isakuuta tuku-ra xu'un ñayivi nasama xu'un, ta isanduva-ra mesa-chi. ¹⁶Ta ika'an-ra chii ñayivi xiko *paloma*, ta katyi-ra:

—Tava-ndo chii-ti i'ya, ta masa'a-ndo nuya'vi ve'e Sutí.

¹⁷Yukuan ta induku'un iñi ndocha'a-ra cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo tye'en: “Ñi'i loko kuñi tyi koo va'a ve'un kuandya ku'va tyi kuaka'ñi-chi chíí.”

¹⁸Yukuan ta ika'an ñayivi kunuu nuu ñayivi ***judío** chii Jesús, ta katyi-chi:

—¿Naa cha-íyò kuasaña'un ndye'e-ndi tyi koto-ndi tyi icha'a Ndyoo ta'vi tyi sa'un takuan?

¹⁹Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kanu-ndo veñu'u i'ya, ta chi'in uñi kivi, ta kuasanakaí.

²⁰Ta inaka'an ñayivi ***judío**, ta katyi-chi:

—Uu xiko iñu kuiya ikaa veñu'u ka'nu i'ya, ta yo'o, ¿atu kuñi iñun tyi kuvi sanakaun uñi kivi-ñi?

²¹Soko veñu'u cha-ka'an Jesús tu'un yukuan kuvi kuñu-ra.

²²Ta yukuan kuenda kivi inatyaku-ra chaichi'i-ra, ta induku'un iñi ndocha'a-ra tyi ika'an-ra tu'un yukuan, ta ichinu iñi-chi cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo, ta tu'un ika'an Jesús chii-chi.

I'ya vachi tu'un nuu nakoto Jesús cha-iyo iñi ñayivi

²³Ta ku'va ndyaa Jesús ñuu Jerusalén nuu iyo Viko Pascua, ta kua'a ñayivi ichinu iñi sivi-ra tyi indye'e-chi cha-íyò sa'a-ra. ²⁴Soko Jesús, ña-chinu iñi-ra chii-chi tyi

chito-ra ku'va iyo tandi'i ñayivi. ²⁵Ta ña-ñiñi naka'an ñayivi nuu-ra ku'va chika iñi-chi tyi chito-ra cha-iyo iñi-chi.

I'ya vachi tu'un nuu inatu'un Jesús chi'in Nicodemo

3 ¹Ta ichiyo nuu ra-**fariseo* nañi Nicodemo, ta nuu ra-kutyiñu kuu-ra nuu ñayivi **judío*. ²Ta icha'an-ra minuu cha-kuaa nuu ndyaa Jesús, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Mastru, chito-ndi tyi Ndyoo ityanda'a chiun ta saña'un chii-ndi tyi ña-yoo-ñi kuvi sa'a cha-íyò tañi ku'va sa'un tatu ña-suvi Ndyoo ndyaa chi'in-chi.

³Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chiun tyi ñayivi manakaku chaa makuvi ndye'e-chi nuu ndyakaña'a Ndyoo.

⁴Ta indukutu'un Nicodemo, ta katyi-ra:

—¿Atu kuvi nakaku chaa nuu ñayivi tatu chacha'nu-chi? ¿Atu kuvi nandi'vi-chi inka cha'a tichi ma'a-chi, ta kaku-chi inka ndoyo?

⁵Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chiun tyi ñayivi manakaku chi'in ndutya ta chi'in Tatyí Ii Ndyoo makuvi ki'vi-chi nuu ndyakaña'a Ndyoo. ⁶Ta ñayivi kaku chi'in kuñu, kuñu kuu-chi; ta ñayivi nakaku chaa chi'in Tatyí Ii Ndyoo, iyo Tatyí Ii Ndyoo ama-chi. ⁷Ta maku'íyò iñun tu'un ka'ín chiun tyi ñiñi ta'an-chi nakaku chaa-ndo. ⁸Ta tañi tatyí tyi tandi'i ityi yi'i-chi ta chiñun kayù, soko ña-chiton indya ityi vachi-chi, ta ña-chiton indya ityi kua'an-chi. Ta takuan kuvi tandi'i ñayivi nakaku chaa chi'in Tatyí Ii Ndyoo tyi ña-ndye'e-yo ki'vi Tatyí Ii Ndyoo ama-chi, soko ndye'e-yo tyi sama ku'va iyo-chi.

⁹Ta indukutu'un Nicodemo, ta katyi-ra:

—¿Iso kuvi tyi chinu tu'un ka'un takuan?

¹⁰Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Yo'o tyi mastru ñayivi **Israel* kuun, ¿atu ña-chiton tu'un i'ya? ¹¹Ta cha-ndaa ka'ín tyi vasu ka'an-ndi nuu-ndo cha-chito-ndi, ta ka'an-ndi cha-ndaa cha-indye'e-ndi, soko ña-naki'in-ndo tu'un ka'an-ndi. ¹²Ta ika'ín chii-ndo iso ku'va iyo nuu ñu'u ñayíví, ta ña-chinu iñi-ndo, ta, ¿iso kuvi tyi chinu iñi-ndo tatu ka'ín chii-ndo iso ku'va iyo ityi andívi? ¹³Ta ña-yoo-ñi icha'an andívi nuu ndyaa Ndyoo, soko Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo kuvi ra-vachi andívi. ¹⁴Ta tañi

ku'va ikutyaa ***Moisés** koo cha-ichinu chi'in kaa nuu yutun nuu kuvi ñu'u ìtyi,^b takuan tuku ñiñi kuñi-chi kundyyaa Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo ¹⁵tyi tandi'i ñayivi kuachinu iñi chii-ra kuañi'i-chi ñayíví chaa cha-mandi'i —katyi Jesús.

**I'ya kuvi nuu ikuñi loko Ndyoo chii
ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví**

¹⁶Ta ikuñi loko Ndyoo chii ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví, ta yukuan kuenda icha'a-ra Se'e-ra cha-iyo nuu-ñi nuu-ra cha-kuenda-chi. Ta tandi'i ñayivi chinu iñi chii-ra, makunaa-chi tyi kuañi'i-chi ñayíví chaa cha-mandi'i. ¹⁷Ta ña-ityanda'a-ra Se'e-ra nuu ñu'u ñayíví tyi sakutuñi-ra chii ñayivi ta sakunaa-ra chii-chi tyi chakatyí-ra ta kuakaku-chi. ¹⁸Ta ñayivi chinu iñi chii-ra makunaa-chi, soko ñayivi ña-chinu iñi chii-ra chandyyaa-chi cha-kunaa-chi tyi ña-chinu iñi-chi chii Se'e Ndyoo cha-iyo nuu-ñi nuu-ra. ¹⁹Ta tu'un vachi i'ya saña'a-chi naa kuenda kunaa ñayivi tyi ikichi ra-kuvi cha-ndichin Ndyoo nuu ñu'u ñayíví, soko ñayivi ikuñi-ka-chi cha-ña cha-kuvi cha-ndichin tyi cha-ña-va'a sa'a-chi. ²⁰Ta tandi'i ñayivi sa'a cha-ña-va'a, ña-kuñi-chi cha-ndichin, ta ña-kuyatyin-chi nuu ndyaa cha-ndichin tyi koto ndyituu cha-sa'a-chi. ²¹Soko ñayivi sa'a cha-nda, kua'an-chi nuu ndyaa cha-ndichin, ta takuan ta koto ñayivi tyi ku'va kuñi Ndyoo sa'a-chi —katyi Jesús.

**I'ya kuvi nuu ika'an Juan tyi ka'nu-ka
ra-kuu Jesús cha-kuvi-ra**

²²Ta nuu iya'a ikuvi takuan, ta kua'an Jesús chi'in ndocha'a-ra nuu ñu'u ñuu Judea, ta yukuan ichindyaa-ra chi'in-chi, ta sakuandutya-ra chii ñayivi. ²³Ta sakuandutya tuku Juan chii ñayivi nuu ndyaa ñuu Enón yatyin ñuu Salín tyi yukuan kua'a ndutya yi'i. Ta kua'a loko ñayivi chaa ta chandutya-chi ²⁴tyi kumañi-ka ki'i Juan vekaa.

^b3.14 Ta kivi iketa ñayivi Israel ñuu Egipto, iya'a-chi nuu kuvi ñu'u ìtyi. Ta ku'va chika-chi yukuan, ta isa'a-chi kuatyí nuu Ndyoo, ta ityanda'a-ra kokaa nuu ndyaa-chi, ta ikeen-ti chii-chi, ta ikicha'a chi'i loko-chi. Yukuan ta indu'uvi iñi-chi kuatyí-chi, ta ika'an Ndyoo chii Moisés tyi sava'a-ra koo chi'in kaa kua'a tuun, ta kañi-ra nuu nduyu, ta kutyya-ra chii-ti nuu-tun. Ta tandi'i ñayivi cha-ikeen koo, ta nandy'e-chi chii-ti, ta kuanduva'a-chi. Ta takuan ka'an nuu Tutu Ndyoo Número 21.4-9.

²⁵Yukuan ta ikicha'a kata'an yu'u uu ta'an ndocha'a Juan chi'in ñayivi ***judío** kuenda cha-sa'a ñayivi ***judío** ñuu-chi tyi ndundoo-chi nuu Ndyoo. ²⁶Ta kua'an-chi nuu ndyaa Juan, ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—Mastru, ra-ichindyaa chi'un inka chiyo yutya Jordán, ra-ika'un tu'un, sakuandutya tuku-ra chii ñayivi, ta tandi'i-chi kua'an nuu ndyaa-ra.

²⁷Ta inaka'an Juan, ta katyi-ra:

—Ñañi cha-kuvi ñi'i-yo tatu maku'va Ndyoo ta'vi. ²⁸Ta suu-ñi maa-ndo kuvi cha-ndaa tyi ika'ín tye'en: “Yú'ú tyi ña-suu ***Cristo** kuí tyi ra-vachi ityi nuu-ka kuí.” ²⁹Ta kuaka'ín nuu ku'va sa'a ñayivi nuu iyo viko tanda'a tyi ra-iyo viko, chii-ra kuvi ña'a kuatanda'a chi'in-ra. Ta ndatu aminku-ra kuñiso'o-ra tatyira, ta kuakusii-ra nakuñiso'o-ra. Ta takuan kusii iñí tyi chaichaa-ra. ³⁰Ta ñiñi ta'an-chi nduu-ra ra-ka'nu-ka, ta yú'ú tyi kuandulo'í.

I'ya kuvi tu'un siki ra-vachi ityi andivi

³¹Ta ra-vachi ityi andivi, ra-ka'nu-ka kuu-ra cha-kuvi tandi'i ñayivi. Ta ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví, kuenda nuu ñu'u ñayíví kuu-chi, ta ka'an-chi tu'un iyo nuu ñu'u ñayíví. Ta ra-vachi ityi andivi ka'nu-ka ra-kuu-ra, ³²ta naka'an-ra cha-ndaa cha-indye'e-ra ta cha-ichiñiso'o-ra, soko ña-yoo-ñi chinu iñi tu'un naka'an-ra. ³³Ta ñayivi chinu iñi tu'un naka'an-ra, kuu-chi cha-ndaa tyi Ndyoo, ra-ka'an cha-ndaa kuu-ra. ³⁴Tyi ra-ityanda'a Ndyoo, tu'un Ndyoo ka'an-ra tyi ña-tuvi nuu ndi'i cha-cha'a Ndyoo Tatyí li-ra chii-ra. ³⁵Ta Sutu-yo Ndyoo kuñi-ra chii se'e-ra, ta inaku'va-ra tandi'i cha-iyo chii-ra chii se'e-ra. ³⁶Ta ñayivi chinu iñi chii Se'e Ndyoo kuañi'i-chi ñayíví chaa cha-mandi'i, soko ñayivi ña-chinu iñi chii-ra, mañi'i-chi ñayíví chaa tyi ndyaa cha-xaan iñi Ndyoo siki-chi.

I'ya kuvi nuu inatu'un Jesús chi'in ña'a ñuu Samaria

4 ¹Ta ichito Jesús tyi iñi'i ñayivi ***fariseo** tu'un-ra tyi kua'a-ka ñayivi induu ndocha'a-ra, ta sakuandutya-ra chii-chi cha-kuvi Juan. ²Soko ña-suu Jesús sakuandutya chii ñayivi tyi ndocha'a-ra sakuandutya. ³Yukuan ta iketa Jesús nuu ñu'u ñuu Judea, ta kuanu'u-ra ñuu ndyaa nuu ñu'u ñuu Galilea. ⁴Ta ta'an-chi ya'a-ra ñu'u ñuu Samaria. ⁵Ta ichaa-ra nuu ñuu nañi Sicar, nuu ñu'u ñuu Samaria, yatyin nuu

ndyaa ñu'u icha'a Jacob chii José se'e-ra, ⁶ta yukuan ndyaa soko cha-ichatya Jacob. Ta kuvita Jesús ityi kua'an-ra, ta ichikundyaa-ra yatyin yu'u soko, ta chaikuu sava kivi. ⁷⁻⁸Ta ndocha'a Jesús tyi kua'an-chi ñuu, kuasata-chi cha-kachi-chi.

Yukuan ta ichaa minuu ña'a ñuu Samaria kuatava-ke ndutya, ta ika'an Jesús chii-ke, ta katyi-ra:

—Ku'va iin lo'o ndutya ko'í.

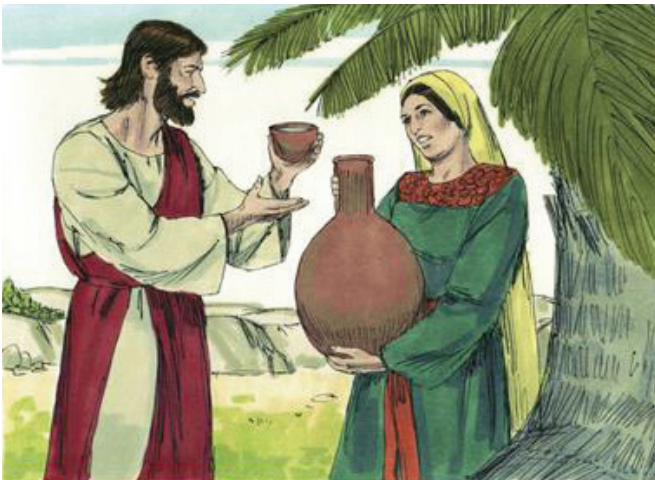
⁹Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Yo'o cha-kuun ra-***judío**, ¿naa kuenda chikon ndutya ko'un chií tyi ña'a ñuu Samaria kuí?

(Tyi ñayivi ***judío**, ña-va'a iyo-chi chi'in ñayivi ñuu Samaria.)

¹⁰Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Tatu cha-chiton ndatu icha'a Ndyoo chiun, ta nakoton yoo ra-kuvi ra-chikan ndutya chiun, ta maun kuakakan ndutya tyaku ko'un chii-ra.

¹¹Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Racha'nu, ña-tuvi cha-tava chi'un ndutya tyi kunu loko soko i'ya. ¿Indya yi'i ndutya tyaku ka'un? ¹²¿Atu ka'nu-ka ra-kuu yo'o cha-kuu sutu cha'nu-ndi Jacob, ra-icha'a soko i'ya chii-ndi? Ta soko nuu ichi'i maa-ra, ta se'e-ra ta sana-ra kuvi.

¹³Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Tandi'i ñayivi kuako'o ndutya i'ya kuaku'ityi tuku-chi, ¹⁴soko ñayivi kuako'o ndutya kuaku've, ña-kuaku'ityi-ka-chi

tyi ndutya cha-kuaku've kuaka'ndi-chi tichi ama-chi, ta kuaku'va-chi ñayívi chaa cha-mandi'i chii-chi.

15Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Racha'nu, ku'va ndutya ka'un chiña ko'í tyi maku'ityi-ké, ta makichi tava-ké ndutya i'ya.

16Ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Kua'an tyi kukanon yipun, ta kichi tukun.

17Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Ña-tuu yíi.

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ndaa ka'un tyi ña-tuvi yipun 18tyi chaichiyo u'un ta'an yipun. Ta cha-ndaa ka'un tyi ra-ndyakon vityin ña-suvi yipun kuu-ra.

19Ta ika'an-ke, ta katyi-ke:

—Racha'nu, kuñi iñi tyi nuu ra-naka'an tu'un ka'an Ndyoo kuun. 20Ta tandi'i sutu cha'nu-ndi ichiyo takivi, isaka'nu-chi chii Ndyoo nuu kuvi yuku i'ya, ta ndyo'o ka'an-ndo tyi ñuu Jerusalén ta'an-chi saka'nu-yo chii Ndyoo.

21Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Chinu iñun tu'un ka'in tyi kuachaa ku'va tyi ñi-yuku i'ya ta ñi-ñuu Jerusalén ña-kuasaka'nu-ka-ndo chii Sutu-yo Ndyoo. 22Ta ndyo'o tyi ña-chito-ndo yoo chii saka'nu-ndo, soko ndyu'u tyi chito-ndi yoo chii saka'nu-ndi tyi cha-katyi ñayivi *judío ta vachi cha-kaku ñayivi. 23Ta vachi nuu ku'va, ta chaichaa-chi vityin, ta ñayivi saka'nu chii Sutu-yo Ndyoo tañi ku'va ta'an iñi-ra, kuasaka'nu-chi chii-ra chi'in tundyee iñi Tatyí Ii Ndyoo ta tañi ku'va ndaa iyo Ndyoo. Tyi ñayivi takuan kuñi Ndyoo tyi saka'nu-chi chii-ra. 24Ta Ndyoo tyi Tatyí Ii kuu-ra, ta ñayivi saka'nu chii-ra ta'an-chi saka'nu-chi chii-ra chi'in tundyee iñi Tatyí Ii Ndyoo ta tañi ku'va ndaa iyo-ra —katyi-ra.^c

25Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Chité tyi kuakichi *Mesías, ra-kuvi *Cristo, ta kivi kuakichi-ra ta kuasaña'a-ra chii-ndi tandi'i.

26Ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Suí kuu, ra-natu'un chi'un.

^c 4.24 O inka ku'va kuvi tye'en: Ta Ndyoo tyi maa-ra kuvi ñayívi chaa, ta ñayivi saka'nu chii-ra tañi ku'va iyo-ra, kuñi-chi tyi ku'va Tatyí Ii Ndyoo ñayívi chaa chii-chi.

27 Ta ku'va natu'un-ka-chi ta inachaa ra-kuvi ndocha'a Jesús, ta íyò loko kuñi-chi tyi natu'un-ra chi'in nuu ña'a, soko ñi-minuu-ra ña-ikichi iñi ndukutu'un-ra chii-ra naa tu'un natu'un-ra chi'in-ke, a naa tu'un ka'an-ra chi'in-ke.
28 Yukuan ta kuanu'u-ke ñuu Sicar, ta isandoo-ke kiyi-ke, ta ika'an-ke chii ñayivi, ta katyi-ke:

29—Ko'o-ndo tyi kundye'e-ndo nuu ndyaa ra-ika'an tandi'i cha-isa'í. ¿Atu ña-suvi *Cristo kuu-ra?

30 Yukuan ta iketa-chi, ta kuandye'e-chi nuu ndyaa Jesús.

31 Ta ku'va cha-kumañi-ka chaa ñayivi, ta sañiñi ndocha'a-ra chii-ra, ta katyi-chi:

—Mastru, kachi xita.

32 Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Iyo cha-kachí soko ña-chito-ndo.

33 Yukuan ta ikicha'a natu'un ta'an ra-kuvi ndocha'a-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu iyo nuu ñayivi ikichindyaka cha-kachi-ra?

34 Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-kachí kuvi cha-sa'í ku'va ta'an iñi ra-ityanda'a chíí, ta sachiní tyiñu-ra. 35 ¿Atu ña-suu tye'en ka'an-ndo: “Kumi yoo-ñi-ka, ta naki'in va'a ñayivi ndatyíñu itachi-chi?” Soko yú'ú, ka'ín chii-ndo tyi nakañi'i-ndo nuu-ndo, ta ndye'e-ndo nuu satyíñu ñayivi tyi chaindi'i ndatyíñu ikuvi. 36 Ta ra-naki'in va'a ndatyíñu iyo ya'vi-ra, ta naki'in va'a-ra chiti. Ta chiti yukuan kuvi ñayivi cha-iñi'i ñayívi chaa cha-mandi'i. Ta iin nuu-ñi kuakusii ñayivi tachi chi'in ñayivi naki'in va'a ndatyíñu. 37 Ta i'ya kuvi cha-ndaa cha-ka'an ñayivi, ta katyi-chi: “Minuu-ra tachi, ta inka-ra naki'in va'a ndatyíñu.” 38 Ta tyanda'í chii-ndo tyi naki'in va'a-ndo ndatyíñu nuu ña-isatyíñu-ndo tyi inka-chi isatyíñu, ta ndyo'o kuakusii-ndo chi'in-chi.

39 Ta kua'a loko ñayivi ñuu Samaria ichinu iñi chii-ra chakatyi tu'un ika'an-ke, ta katyi-ke: “Ika'an-ra tandi'i cha-isa'í.” 40 Yukuan ta icha'an ñayivi ñuu Samaria nuu ndyaa Jesús, ta ika'an nda'vi-chi chi'in-ra tyi kundyaa-ra chi'in-chi, ta ichindyaa-ra uu-ka kivi chi'in-chi. 41 Ta kua'a loko-ka ñayivi ichinu iñi chii-ra chakatyi tu'un ika'an-ra, 42 ta ika'an-chi chii-ke, ta katyi-chi:

—Ña-suu-ñi chakatyi nuu-ñi tu'un ka'un ta chinu iñi-ndi tyi maa-ndi ichiñiso'lo, ta chito ndaa-ndi tyi ra-i'ya kuvi ra-sakaku chii ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví.

**I'ya kuvi nuu isanduva'a Jesús chii
se'e ra-kuu tyiñu chi'in rey**

⁴³Ta cha'uvi kivi ikuu, ta iketa-ra ñuu yukuan, ta kua'an-ra ityi ñuu Galilea. ⁴⁴Ta suu-ñi maa-ra ka'an tyi ra-naka'an tu'un ka'an Ndyoo, ña-chinu iñi ñayivi ñuu-ra chii-ra. ⁴⁵Yukuan ta ichaa-ra nuu ñu'u ñuu Galilea, ta va'a iki'in kuenda ñayivi chii-ra tyi indye'e-chi tandi'i cha-isa'a-ra nuu ichiyo viko ñuu Jerusalén tyi icha'an tuku maa-chi nuu ichiyo viko. ⁴⁶Ta kua'an Jesús inka ndoyo ñuu Caná nuu ñu'u ñuu Galilea, nuu isanduu-ra ndutya vinu. Ta ñuu Capernaúm iyo nuu ra-kuvi tyiñu chi'in rey, ta ku'u se'e-ra. ⁴⁷Yukuan ta ichito-ra tyi inachaa Jesús ñuu Galilea cha-icha'an-ra ñuu Judea, ta icha'an-ra nuu ndyaa-ra, ta ika'an nda'vi-ra chi'in-ra tyi ku'un-ra kusanduva'a-ra chii se'e-ra tyi chakuñi kúú kuu-ra. ⁴⁸Yukuan ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Tatu mandye'e-ndo nuu ku'va saña'a Ndyoo ta cha-íyò, machinu iñi-ndo.

⁴⁹Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Racha'nu, ko'o ve'í cha-kumañi-ka kúú se'í.

⁵⁰Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Kuanu'un tyi tyaku se'un.

Yukuan ta ichinu iñi-ra tu'un ika'an-ra, ta kuanu'u-ra.

⁵¹Ta ityi kuanu'u-ra, ta inakita'an-ra chi'in musu-ra vachi naki'in chii-ra, ta isakoto-chi chii-ra tyi induva'a se'e-ra.

⁵²Yukuan ta indukutu'un-ra chii-chi naa ku'va induva'a kuñi se'e-ra. Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Iku kaa iin ora iketa ka'ñi chii-ra.

⁵³Ta ikutuñi iñi sutu ra-ku'u tyi ku'va yukuan ika'an Jesús, ta katyi-ra: “Tyaku se'un.” Yukuan ta ichinu iñi-ra chii Jesús chi'in tandi'i ñayivi kuu-ra. ⁵⁴Ta i'ya kuvi cha-ku'uvi ndoyo isa'a Jesús cha-íyò ta isaña'a-ra tyi Cristo kuu-ra. Ta takuan isa'a-ra nuu inachaa-ra nuu ñu'u ñuu Galilea cha-icha'an-ra ñuu Judea.

I'ya vachi tu'un nuu isanduva'a Jesús chii ra-ña-kuu kaka

5 ¹Ta nuu iya'a ikuu takuan, ta ichiyo nuu viko ñuu Jerusalén isa'a ñayivi **judío*, ta kua'an tuku Jesús. ²Ta ñuu Jerusalén iyo nuu portoon nañi Portoon Mvee, ta yatyin yukuan iyo nuu nuu yi'i ndutya ta u'un ta'an koredor, ta Betzatá nañi-chi chi'in tu'un hebreo. ³Ta tichi koredor yukuan kandyaa kua'a ñayivi ku'u, ñayivi kuaa, ñayivi ña-kuvi kaka, ta ñayivi ña-kuvi ndukuuta ta ndatu-chi nakanda ndutya ⁴tyi iyo ku'va kichi nuu **ángel* ta sanakanda-ra ndutya. Ta ñayivi ki'vi cha-kunuu nuu ya'a nakanda ndutya, nduva'a-chi chi'in tandi'i nuu kue'e ta'an-chi.

⁵Ta yukuan ndyaa minuu ra-ku'u cha'oko cha'un uñi kuiya. ⁶Ta indye'e Jesús kandyaa-ra, ta ichito-ra tyi chakua'a loko kivi kandyaa-ra takuan, ta ika'an-ra chii-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu kuñun nduva'un?

⁷Ta inaka'an ra-ku'u, ta katyi-ra:

—Racha'nu, ña-yoo-ñi tyi'i chií nuu ndutya ku'va nakanda-chi. Ta ku'va kuaki'ví, ta inka-chi ki'vi cha-kuí.

⁸Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ndukuuta, ta naki'in chiton, ta kakon.

⁹Ta suu-ñi ku'va yukuan ta induva'a-ra, ta inaki'in-ra chito-ra, ta inakaka-ra. Ta kivi yukuan kuvi **kivi sauru*, kivi ndyitatu ñayivi **judío*.

¹⁰Yukuan ta ika'an ñayivi kunuu nuu ñayivi **judío* chii ra-induva'a, ta katyi-chi:

—Vityin kuvi **kivi sauru*, ta ña-tuvi ta'vi kison chiton.

¹¹Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ika'an ra-isanduva'a chií, ta katyi-ra: “Naki'in chiton ta kakon.”

¹²Yukuan ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Yoo ra-ika'an chiun tyi naki'un chiton ta kakon?

¹³Soko ra-induva'a tyi ña-chito-ra yoo kuu-ra tyi chakua'an-ra tyañu ñayivi kua'a ndyaa yukuan.

¹⁴Ta nuu iya'a ikuu takuan ta inañi'i Jesús chii-ra nuu ke'en yuveñu'u ka'nu, ta ikatyi-ra chii-ra:

—Ndye'e tyi induva'un, ta masa'a-kon kuatyí koto kichi tundo'o ka'nu-ka sikun.

15 Yukuan ta kua'an-ra ta inaka'an-ra nuu ñayivi **judío* tyi Jesús kuvi ra-isanduva'a chii-ra. 16 Ta chakatyi tyi isa'a Jesús takuan **kivi sauru*, ta ikuxaan loko ñayivi kunuu nuu ñayivi **judío* chii-ra, ta nduku-chi ku'va sa'a-chi cha-ña-va'a-chi chii-ra. 17 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:
—Sutí, satyiñu-ra tandi'i kivi, ta takuan tuku yú'ú, satyiñí.

18 Ta yukuan kuenda induñi'i-ka nduku ñayivi **judío* ku'va ka'ñi-chi chii-ra tyi ña-suu-ñi chakatyi tyi sa'a-ra takuan **kivi sauru* tyi sa'a tuku-ra cha-iin-ñi kuu-ra chi'in Ndyoo tyi ika'an-ra tyi Sutu-ra kuu-ra.

I'ya vachi tu'un tyi iyo tundyee iñi chii
Se'e Ndyoo tyi kundyakaña'a-ra

19 Yukuan ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ña-tuvi cha-kuvi sa'a yú'ú cha-kuí Se'e Ndyoo cha-maí tyi cha-ndye'í sa'a Sutí, ta sa'í. Ta tandi'i cha-sa'a Sutu-yo Ndyoo, takuan tuku sa'a Se'e-ra. 20 Ta Sutu-yo Ndyoo tyi kuñi-ra chii Se'e-ra, ta saña'a-ra tandi'i cha-sa'a-ra chii-ra. Ta ka'nu-ka tyiñu kuasaña'a-ra chii-ra cha-kuvi cha-isaña'a-ra tyi takuan ta kuaku'íyò iñi-ndo. 21 Tyi tañi ku'va tu'va Sutu-yo Ndyoo sandukuitya chii ñayivi ichi'i, ta sanatyaku-ra chii-chi, ta takuan tuku sanatyaku Se'e Ndyoo yoo chii ñayivi kuñi-ra. 22 Ta Sutu-yo Ndyoo tyi ña-sakutuñi-ra chii ñayivi tyi icha'a-ra ta'vi chii Se'e-ra sakutuñi-ra, 23 tyi takuan ta saka'nu tandi'i ñayivi chii Se'e-ra tañi ku'va saka'nu-chi chii Sutu-yo Ndyoo. Ta ñayivi ña-saka'nu chii Se'e Ndyoo, ña-saka'nu tuku-chi chii Sutu-ra, ra-ityanda'a chii-ra.

24 Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ñayivi tyaso'o tu'un ka'ín, ta chinu iñi-chi chii ra-ityanda'a chií, iyo ñayívi chaa cha-mandi'i chii-chi, ta makunaa-chi tyi chaindi'i tu'un chi'i chii-chi, ta inañi'i-chi ñayívi chaa. 25 Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi chavachi ku'va ta chaichaa-chi vityin tyi ñayivi ña-tyaku ama ityi nuu Ndyoo kuakuñiso'o-chi tatyí Se'e Ndyoo, ta ñayivi kuachinu iñi tu'un ka'an-ra kuakutyaku ama-chi. 26 Ta tañi iyo tundyee iñi chii Sutu-yo Ndyoo ku'va-ra cha-kutyaku ñayivi, ta icha'a-ra tundyee iñi chii Se'e-ra tyi ku'va-ra cha-kutyaku-chi. 27 Ta icha'a tuku-ra tundyee iñi chii-ra tyi sakutuñi-ra chii ñayivi tyi Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo kuu-ra.

28 'Ta maku'íyò ñni-ndo tu'un ka'ín i'ya tyi kuachaa ku'va kuakuñiso'o tandi'i ñayivi yi'i tichi ñaña tatyí Se'e Ndyoo, 29 ta kuaketa-chi tichi ñaña. Ta ñayivi isa'a cha-va'a, kuanatyaku-chi, ta kuañi'i-chi ñayívi chaa, soko ñayivi isa'a cha-ña-va'a, kuanatyaku-chi, ta kuakunaa-chi —katyi Jesús.

I'ya vachi tu'un yoo kuvi cha-ndaa chi'in Jesús

30 Ta ika'an-ka Jesús, ta katyi-ra:

—Ña-tuvi cha-kuvi sa'í cha-ma'í tyi tañi ku'va chiñi ka'an Sutí, ta sakutuñi chii ñayivi. Ta ndoo sakutuñi chii-chi tyi ña-sa'í ku'va kuñi ma'í tyi sa'í ku'va ta'an ñni Sutí, ra-ityanda'a chií. 31 Ta tatu suu-ñi ma'í ka'an cha-ndaa sikí ña-kuatyíñu-chi nuu ñayivi. 32 Soko iyo inka ra-naka'an cha-ndaa cha-kuí, ta chité tyi ndaa tu'un naka'an-ra sikí. 33 Ta ndyo'o tyi ityanda'a-ndo ra-ichanduku tu'un chii Juan, ta inaka'an-ra cha-ndaa sikí. 34 Ta yú'ú, ña-ndi'í tyi ka'an ñayivi cha-ndaa sikí, soko ndyo'o tyi ndi'i-ndo ka'an inka-chi cha-ndaa, ta yukuan kuenda ka'ín tyi Juan kuvi ra-ka'an cha-ndaa sikí tyi kuvi kaku-ndo. 35 Ta Juan ikuu tañi lamvra kayu ñú'ú, ta satuun-ra nuu ndyaa-ndo, ta uu ta'an-ñi kivi ikuñi-ndo kusii-ndo nuu iyo cha-ndichin. 36 Soko yú'ú tyi iyo nuu cha-ndaa ka'nu-ka chií cha-kuvi tu'un ika'an Juan tyi tyiñu icha'a Sutu-yo Ndyoo tyi sachini, ta suu-ñi tyiñu sa'í, kuvi cha-ndaa tyi Sutu-yo Ndyoo ityanda'a chií. 37 Ta ika'an tuku Sutu-yo Ndyoo, ra-ityanda'a chií, cha-ndaa sikí. Ta kumañi-ka kuñiso'o-ndo tatyí-ra, ta kumañi-ka ndye'e-ndo ku'va kaa-ra, 38 ta ña-ndoo tu'un ka'an-ra ama-ndo tyi ña-chinu ñni-ndo chii yú'ú, ra-ityanda'a-ra. 39 Ta ndyo'o tyi vii loko sakua'a-ndo cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo tyi chika ñni-ndo tyi chakatyi-chi ta kuañi'i-ndo ñayívi chaa cha-mandi'i. Soko suu-ñi tu'un yukuan ka'an cha-ndaa sikí, 40 ta ña-kuñi-ndo kichi-ndo nuu ndyai tyi ku've ñayívi chaa cha-mandi'i chii-ndo. 41 'Ta yú'ú tyi ña-ndukí cha-saka'nu ñayivi chií. 42 Soko chité ku'va iyo-ndo tyi ña-kuñi-ndo chii Ndyoo. 43 Ta yú'ú tyi vachi tyiñu nuu Sutí, ta ña-ki'in kuenda-ndo chií, soko tatu inka-ra vachi tyiñu maa-ra, chii ra-yukuan ki'in kuenda-ndo. 44 ¿Ta iso kuvi chinu ñni-ndo chií, tatu kuñi-ndo tyi saka'nu ñayivi chii-ndo, ta ña-kuñi-ndo kuka'nu-ndo ityi nuu Ndyoo, ra-iyo nuu-ñi? 45 Ta makuñi ñni-ndo tyi kuaka'ín kuatyí-ndo nuu Sutí tyi ***Moisés** kuvi ra-kuaka'an kuatyí cha'a-ndo,

vasu kuñi iñi-ndo tyi chakatyi tyi kuu-ndo ndocha-ra, ta kuakaku-ndo. ⁴⁶Tyi tatu chinu iñi-ndo tu'un ityaa *Moisés, chinu iñi-ndo chií tyi tu'ín ityaa-ra. ⁴⁷Soko tatu ña-chinu iñi-ndo tu'un ityaa-ra, ¿iso kuvi tyi chinu iñi-ndo tu'un ka'ín? —katyi Jesús.

**I'ya kuvi nuu isandukua'a Jesús
cha-kachi ya'a-ka u'un mii ñayivi**

6 ¹Ta nuu iya'a ikuu takuan, ta kua'an-ra inka chiyo ndutyañu'u Galilea, ta suu-chi nañi ndutyañu'u Tiberias. ²Ta kua'a loko ñayivi kua'an chi'in-ra tyi ndye'e-chi cha-íyò sa'a-ra chi'in ñayivi ku'u. ³Yukuan ta kua'an Jesús nuu yuku, ta yukuan ichikundyaa-ra chi'in ndocha'a-ra. ⁴Ta chayatyin kivi kuakoo Viko Pascua cha-tu'va ñayivi *judío sa'a.

⁵Yukuan ta inakañi'i Jesús nuu-ra, ta inandy'e-ra tyi kua'a loko ñayivi vachi nuu ndyaa-ra, ta ika'an-ra chii Felipe, ta katyi-ra:

—¿Indya kusata-yo cha-kachi ñayivi i'ya?

⁶Ta takuan ika'an-ra chii-ra tyi nduku ndye'e-ra chii-ra tyi chachito maa-ra naa chukuu kuasa'a-ra. ⁷Ta inaka'an Felipe, ta katyi-ra:

—Vasu xu'un cha-sakanaa musu ucha yoo, ta makuchaa sata-yo paan kachi ñayivi i'ya vasu iin lo'o.

⁸Ta ika'an Andrés ndocha'a Jesús, ñaño Simón Pedro, ta katyi-ra:

⁹—I'ya ndyaa nuu ralo'o yinda'a u'un ta'an paan^d ta uvi ta'an tyaka, soko makuchaa kachi ñayivi kua'a.

¹⁰Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ka'an-ndo chii ñayivi nakundyaa-chi.

Ta kua'a loko itya iyo yukuan, ta ichikundyaa tañi u'un mii rayii.

¹¹Yukuan ta iki'in-ra paan, ta inaku'va-ra tya'vi ndyoo chii Ndyoo, ta isacha-ra kachi ñayivi ndyaa chi'in-ra, ta suu-ñi takuan isa'a tuku-ra chi'in tyaka, ta icha'a-ra kachi-chi iso kuñi-chi. ¹²Ta nuu iya'a ichachinda'a-chi, ta ika'an Jesús chii ndocha'a-ra, ta katyi-ra:

—Nakaya-ndo cha-ikindoso tyi mativi-chi.

^d6.9 Paan cha-ka'an-chi i'ya kuvi paan cha-ka'a-ka ndyaa.

¹³Yukuan ta inakaya-chi uchi uvi ta'an-ka kanasta paan cha-ikindoso nuu iya'a ichachi ñayívi kua'a cha-u'un ta'an paan isandukua'a Jesús. ¹⁴Yukuan ta indye'e ñayívi cha-íyò isa'a Jesús, ta katyi-chi:

—Cha-ndaa tyi ra-i'ya kuvi ra-naka'an tu'un ka'an Ndyoo, ra-ndyaa cha-kuakichi nuu ñu'u ñayíví.

¹⁵Ta ikutuñi ñi Jesús tyi chi'in cha-ñi'i kuasakuu-chi *rey* chii-ra, ta yukuan kuenda kua'an minuu-ñi-ra yuku inka ndoyo.

I'ya kuvi nuu ichika Jesús nuu ndutyañu'u

¹⁶Ta chaikuaa ñayíví, ta kua'an ndocha'a Jesús yu'u ndutyañu'u, ¹⁷ta iki'vi-chi nuu varku tyi kuaya'a-chi inka chiyo ndutyañu'u nuu ndyaa ñuu Capernaúm. Ta chaikuaa ñayíví, ta kumañi-ka nachaa Jesús nuu ndyaa-chi. ¹⁸Ta ñi'i loko nakanda ndutyañu'u tyi ñi'i loko yi'i tatyí ka'nu. ¹⁹Ta chakua'an sakaka-chi varku tañi u'un a ñuu kilometru, ta indye'e-chi chii Jesús chika-ra nuu ndutyañu'u, ta vachi kuyatyin-ra nuu ndyaa varku, ta iyu'u loko-chi. ²⁰Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Maí kuu; mayu'u-ndo.

²¹Yukuan ta ikusii-chi, ta icha'a-chi ki'vi-ra nuu varku, ta taku'va yukuan-ñi ichaa-chi nuu kua'an-chi.

I'ya kuvi nuu ichananduku ñayivi chii Jesús

22 Ta cha-kuvi inka kivi, ta ikutuñi iñi ñayivi indoo inka chiyo yu'u ndutyañu'u tyi minuu-ñi varku ichindyaa, ta ña-iki'vi Jesús nuu-tun chi'in ndocha'a-ra tyi maa-ñi-chi kua'an chi'in-tun. 23 Soko ichaa uu ta'an-ka varku vachi ñuu Tiberias, yatyin nuu ichachi-chi paan nuu iya'a inaku'va Sutumañi-yo Jesús ty'a'vi ndyoo chii Ndyoo. 24 Ta indye'e ñayivi tyi ña-tuvi-ka Jesús ndyaa yukuan ta ñi-ndocha'a-ra, yukuan ta iki'vi-chi nuu varku, ta kua'an-chi ñuu Capernaúm tyi kuananduku-chi chii-ra.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi maa-ra kuvi paan vachi ityi andivi

25 Ta inañi'i-chi chii-ra inka chiyo yu'u ndutyañu'u, ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—Mastru, ¿ama ichaun i'ya?

26 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi nanduku-ndo chií chakaty tyi ichachinda'a-ndo paan, ta ña-suu chakaty tyi ikutuñi iñi-ndo cha-íyò isa'í. 27 Ta masatyíñu-ndo chakuenda cha-kachi-ndo cha-kuandi'i, tyi ta'an-chi satyíñu-ndo

chakuenda cha-cha'a ñayíví chaa cha-mandi'i chii-ndo. Ta yú'ú, Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo, kuaku've cha-cha'a ñayíví chaa cha-mandi'i chii-ndo tyi Ndyoo Sutu-yo icha'a ta'vi chií.

²⁸Yukuan ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Naa chukuu ta'an-chi kundyakuu-ndi, ta sa'a-ndi ku'va ta'an iñi Ndyoo?

²⁹Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Tye'en kuvi ku'va ta'an iñi Ndyoo: chinu iñi-ndo chii yú'ú, ra-ityanda'a-ra.

³⁰Yukuan ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Naa cha-íyò kuasa'un tyi ku'va-chi ku'va tyi Ndyoo ityanda'a chiun tyi takuan ta ndye'e-ndi, ta chinu iñi-ndi chiun? ¿Naa tyiñu kuasa'un? ³¹Ta ñayivi kuu sutu cha'nu-yo ichiyo takivi, ichachi-chi cha-nañi *maná* nuu iya'a-chi ñu'u ityi, tañi ku'va ka'an nuu Tutu Ndyoo, ta katyi-chi tye'en: “Paan vachi ityi andivi icha'a-ra kachi-chi.”^e

³²Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ña-suu ***Moisés** icha'a paan vachi ityi andivi tyi Sutí icha'a paan nuu ndi'i cha-va'a-ka vachi ityi andivi, ³³tyi paan Ndyoo kuvi ra-inuu ityi andivi, ta cha'a-ra ñayíví chaa cha-mandi'i chii ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví.

³⁴Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Sutumañi-yo, ku'va paan yukuan kachi-ndi tandi'i ku'va.

³⁵Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Yú'ú kuvi paan cha'a ñayíví chaa chii-ndo. Ta ñayivi vachi nuu ndyaí, ña-kuakusoko-ka ama-chi, ta ñayivi chinu iñi chií, ña-kuaku'ityí-ka ama-chi. ³⁶Soko chaika'ín chii-ndo tyi vasu chaidye'e-ndo chií, soko ña-chinu iñi-ndo. ³⁷Ta tandi'i ñayivi cha'a Sutu-yo Ndyoo chií, kuakichi-chi nuu ndyaí. Ta ñayivi vachi nuu ndyaí, ña-kuatava chiyé chii-chi. ³⁸Ta ka'ín takuan tyi ña-inuí ityi andivi tyi sa'í ku'va

^e6.31 Maná kuvi cha-icha'a Ndyoo Sutumañi-yo kachi ñayivi Israel kivi ichika-chi ityi ñu'u ityi nuu iketa-chi ñuu Egipto. Ta ta'an nuu ña'a ikoyo maná nuu ñu'u sa'a Sutumañi-yo. Ta kuichin kaa-chi, ta isava'a-chi paan chi'in-chi, ta vixi chachi tañi paan yi'i nduxi. Ndye'e cha-ka'an-chi nuu Tutu Ndyoo Éxodo 16.31 ta Número 11.8.

ta'an iñi maí tyi ku'va ta'an iñi ra-ityanda'a chií vachi sa'í. ³⁹Ta ku'va ta'an iñi Ra-ityanda'a chií kuvi cha-maku've ta'vi kunaa ñi-minuu ñayivi cha'a-ra chií tyi kuasanatyakí chii-chi nuu kuandi'i ñayívi. ⁴⁰Ta tye'en kuvi ku'va ta'an iñi Sutí tyi tandi'i ñayivi ndye'e chii yú'ú, Se'e Ndyoo, ta chinu iñi-chi chií, kuakoo ñayívi chaa cha-mandi'i chii-chi, ta kuasanatyakí chii-chi nuu kuandi'i ñayívi.

⁴¹Yukuan ta ikicha'a ka'an ña-va'a ñayivi **judío* chii-ra tyi ika'an-ra tyi maa-ra kuvi paan inuu ityi andivi. ⁴²Ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Atu ña-suvi se'e José-ñi kuvi ra-i'ya? Ta nakoto-yo chii sutu-ra ta ma'a-ra. Ta, ¿naa kuenda ka'an-ra tyi ityi andivi inuu-ra?

⁴³Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Maka'an-ndo takuan. ⁴⁴Na-yoo-ñi ñayivi kuvi kichi nuu ndyaí, tatu matyindyee Sutí, ra-ityanda'a chií, chii-chi, ta kuasanatyakí chii-chi nuu kuandi'i ñayívi. ⁴⁵Ta tye'en ka'an nuu Tutu Ndyoo cha-ityaa ra-inaka'an tu'un ka'an Ndyoo: “Chii tandi'i ñayivi kuasaña'a Ndyoo.” Ta tandi'i ñayivi chiñi tu'un Sutu-yo Ndyoo, kutu'va-chi tu'un-ra, ta vachi-chi nuu ndyaí. ⁴⁶Ta ña-ka'ín tyi iyo ñayivi indye'e chii Sutu-yo Ndyoo tyi minuu-ñi ra-vachi nuu ndyaa-ra indye'e chii-ra. ⁴⁷Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ñayivi chinu iñi chií, iyo ñayívi chaa cha-mandi'i chii-chi.

⁴⁸Ta yú'ú kuvi paan cha'a ñayívi chaa chii-ndo. ⁴⁹Ta sutu cha'nu-ndo ichachi-chi cha-nañi *maná* nuu iya'a-chi ñu'u ityi, soko ichi'i-chi. ⁵⁰Soko paan i'ya kuvi cha-inuu ityi andivi, ta ñayivi kuakachi, makúú-chi. ⁵¹Ta yú'ú kuvi paan inuu ityi andivi ta cha'a-chi ñayívi chaa chii-ndo. Ta tatu iyo ñayivi kachi paan i'ya, kuakoo ñayívi chaa chii-chi iso kua'an ñayívi. Ta paan cha-kuaku've tyi koo ñayívi chaa chii ñayivi iyo nuu ñu'u ñayívi, yukuan kuvi kuñí.

⁵²Yukuan ta ikicha'a kata'an yu'u ñayivi **judío*, ta katyi-chi: —¿Iso kuvi tyi ku'va ra-i'ya kuñu-ra kachi-yo?

⁵³Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo, tatu makachi-ndo kuñu yú'ú, Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo, ta mako'o-ndo niñí, ña-tuvi ñayívi chaa chii-ndo. ⁵⁴Ta ñayivi chachi kuñí ta chi'i-chi niñí, iyo ñayívi chaa cha-mandi'i chii-chi, ta kuasanatyakí

chii-chi nuu kuandi'i ñayíví ⁵⁵tyi kuñí kuvi ndyayu nuu ndi'i cha-va'a-ka, ta niñí kuvi nuu ndi'i cha-va'a-ka ko'o-ndo.

⁵⁶Ta ñayívi chachi kuñí ta chi'i-chi niñí, yita'an-chi chi'ín, ta yita'ín chi'in-chi. ⁵⁷Ta Sutu-yo Ndyoo, ra-ityanda'a chií, iyo cha-tyaku-ra, ta yú'ú tyi tyakí chakatyí-ra. Ta takuan tuku ñayívi kuakachi kuñí, kuakoo ñayíví chaa chii-chi chakatyí. ⁵⁸Ta paan inuu ityi andiví, ña-suvi tañi *maná* ichachi sutu cha'nu-ndo kuvi tyi ichi'i-chi vasu ichachi-chi. Soko ñayívi kuakachi paan i'ya kuakoo ñayíví chaa chii-chi iso kua'an ñayíví —katyi-ra.

⁵⁹Ta tu'un i'ya isaña'a-ra veñu'u **sinagoga* ñuu Capernaúm.

I'ya vachi tu'un ñayíví chaa cha-mandi'i

⁶⁰Ta ku'va ichiñiso'o ñayívi tu'un ika'an Jesús takuan, ta kua'a ra-kuvi ndocha'a-ra ika'an, ta katyi-ra:

—Yii loko tu'un ka'an-ra, ta ña-yoo-ñi kuvi naki'in tu'un.

⁶¹Ta ikutuñi iñi Jesús tyi ika'an ña-va'a ndocha'a-ra siki tu'un ika'an-ra, ta ika'an-ra chii-chi, ta katyi-ra:

—¿Atu ña-ta'an iñi-ndo tu'un ika'ín? ⁶²¿Ta iso kuñi iñi-ndo, tatu ndye'e-ndo chii yú'ú, Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo, kunakaí nuu ichindyaí cha-ikuvu nuu? ⁶³Ta Tatyí Ii Ndyoo kuvi ra-cha'a ñayíví chaa chii ñayívi, ta tundyee iñi cha-iyo chii kuñu-chi, ña-kuatyíñu-chi. Ta tu'un chaika'ín chii-ndo, cha'a-chi tyi ñi'i-ndo Tatyí Ii Ndyoo, ta suu-ra kuvi ra-kuaku'va ñayíví chaa chii-ndo. ⁶⁴Soko iyo-ndo ña-chinu iñi chií —katyi-ra. Tyi ndyaa cha-ikuvu nuu chachito-ra yoo kuvi ñayívi ña-chinu iñi chii-ra, ta yoo ñayívi kuanaxiko ña'a chii-ra.

⁶⁵Ta ika'an-ka-ra, ta katyi-ra:

—Yukuan kuenda ika'ín chii-ndo tyi ñi-minuu ñayívi makuvi kichi-chi nuu ndyaí tatu Sutu-yo Ndyoo maku'va ta'vi kichi-chi.

⁶⁶Ta kuandya kivi yukuan, kua'a loko ra-kuvi ndocha'a-ra isandoo-chi chii-ra, ta ña-ichindyachika-ka-chi chi'in-ra.

⁶⁷Yukuan ta ika'an Jesús chii ndikaa uchi uvi ta'an ndocha'a-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu kuñi tuku ndyo'o sandoo-ndo chií?

⁶⁸Ta inaka'an Simón Pedro, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ¿yoo chi'in ku'un-ndi? Tyi maun ka'an tu'un cha'a tyi ñi'i-ndi ñayíví chaa cha-mandi'i. ⁶⁹Ta ndyuu'u

tyi chinu iñi-ndi chiun, ta nakoto-ndi tyi Ra-ii vachi nuu ndyaa Ndyoo kuun.

⁷⁰Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—¿Atu ña-suvi uchi uvi ta'an-ndo ikachín? Soko iyo minuu-ndo kuvi se'e kui'na.

⁷¹Ta ika'an-ra tu'un Judas Iscariote, se'e Simón tyi suu-ra kuanaku'va kuenda chii-ra, ta suu-ra kuvi ra-ndyachika chi'in cha-uchi uvi ta'an ndocha'a Jesús.

I'ya vachi tu'un nuu ña-chinu iñi ñañi Jesús chii-ra

7¹Ta chakua'a kivi ikuu, ta kua'an Jesús chikanuu-ra nuu ñu'u ñuu Galilea, ta ña-kuñi-ka-ra ku'un-ra nuu ñu'u ñuu Judea tyi kuñi ka'ñi ñayivi kunuu nuu ñayivi **judío* chii-ra. ²Ta chayatyin kivi kuakoo viko sa'a ñayivi **judío* nañi Viko Ve'e Nda'a Yutun. ³Yukuan ta ika'an ñañi Jesús chii-ra, ta katyi-chi:

—Mandoun i'ya tyi ku'un ñuu iyo nuu ñu'u ñuu Judea tyi takuan ta ndye'e tuku ñayivi kuvi ndocha'un yukuan cha-íyò sa'un, ⁴tyi tatu kuñi-yo tyi koto ñayivi kua'a cha-sa'a-yo, ña-va'a cha-satyíñu xe'e-yo. Tyi tatu sa'un cha-íyò, saña'a nuu tandi'i ñayivi cha-sa'un.

⁵Ta takuan ika'an-chi chii-ra tyi ñi-ñañi-ra ña-chinu iñi chii-ra.

⁶Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kumañi-ka chaa kivi ku'ín, soko ndyo'o ndyava'a-ñi ku'va kuvi ku'un-ndo. ⁷Ta ñayivi ndyachika kuenda nuu ñu'u ñayivi i'ya makuvi kuxaan iñi-chi ndye'e-chi chii-ndo, soko chii yú'ú tyi kuxaan iñi-chi ndye'e-chi chíí tyi ka'ín cha-ndaa cha-ña-va'a sa'a-chi. ⁸Kua'an-ndo nuu iyo viko, ta yú'ú tyi maku'un ña'í tyi kumañi-ka chaa kivi ku'ín.

⁹Ta takuan ika'an-ra chii-chi, ta indoo-ra ñuu Galilea.

I'ya kuvi nuu kua'an Jesús Viko Ve'e Nda'a Yutun

¹⁰Yukuan ta kua'an ñañi Jesús nuu iyo viko, ta kua'an tuku Jesús, soko kua'an xe'e-ra tyi manakoto ñayivi chii-ra.

¹¹Ta nanduku ñayivi kunuu nuu ñayivi **judío* chii-ra nuu iyo viko, ta katyi-chi:

—¿Indya ndyaa ra-yukuan?

¹²Ta ka'an loko ñayivi tu'un-ra, ta iyo-chi ika'an, ta katyi-chi:

—Nuu ra-va'a kuu-ra.

Ta inka-chi ka'an, ta katyi-chi:

—Ña-va'a sa'a-ra tyi sandoña'a-ra chii ñayivi ñuu.

¹³Ta ña-tuvi ñayivi ka'an ndichin tu'un-ra tyi yu'u-chi chii ñayivi kunuu nuu ñayivi ***judío**. ¹⁴Ta sava iyo viko, ta kua'an Jesús ***veñu'u ka'nu**, ta ikicha'a saña'a-ra chii ñayivi. ¹⁵Ta íyò loko ikuñi ñayivi kunuu nuu ñayivi ***judío**, ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Naku chito loko-ra, ta ña-isaña'a ra-chito *ley* Ndyoo chii-ra?

¹⁶Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ña-suu tu'un maí saña'í chii-ndo tyi tu'un ra-ityanda'a chíí ka'ín. ¹⁷Ta yoo-ndo kuñi sa'a ku'va ta'an iñi Ndyoo, kuakutuñi iñi-ndo tatu tu'un maí ka'ín a tu'un Ndyoo. ¹⁸Ta ra-ka'an tu'un maa, kuñi-ra tyi saka'nu ñayivi chii-ra, soko ra-kuñi tyi saka'nu ñayivi chii ra-ityanda'a chii-ra, ra-yukuan kuvi ra-ka'an cha-ndaa, ta ña-sandoña'a-ra chii ñayivi. ¹⁹Ta icha'a ***Moisés** *ley* Ndyoo chii-ndo, soko ña-yoo-ñi-ndo ndyakuu tandi'í tu'un ka'an-chi. Ta, ¿naku kuñi ka'ñi-ndo chíí?

²⁰Ta inaka'an ñayivi kua'a, ta katyi-chi:

—Tatyi kui'na yi'í chiun. Ta, ¿yoo kuñi ka'ñi chiun?

²¹Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Isa'í nuu cha-íyò ***kivi sauru**, ta íyò ikuñi-ndo. ²²Soko ndyo'o tyi cha'ndya-ndo ñii nuu yika rayii ndyi'í ***kivi sauru** chakatyi tyi ika'an ***Moisés** tyi cha'uña kivi ikaku lee, ta ta'an-chi tya'ndya ñii nuu yika rayii (soko ña-suvi ***Moisés** ika'an tu'un yukuan cha-kuvi nuu tyi ñayivi kuvi sutu cha'nu-yo ichiyo cha-kumañi-ka koo ***Moisés** ika'an cha-ikuvi nuu). ²³Ta tatu cha'ndya-ndo ñii nuu yika rayii ndyi'í ***kivi sauru** tyi maka'nu koo-ndo *ley* Ndyoo cha-ityaa ***Moisés**, ta, ¿naa kuenda kuxaan-ndo chíí tyi isanduva'a ndi'í nuu rayii ***kivi sauru**? ²⁴Ta masakutuñi-ndo chii ñayivi chi'in cha-ndye'e-ñi-ndo, ta sakutuñi va'a-ndo chii-chi.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús suu-ñi tu'un maa-ra

²⁵Yukuan ta ikicha'a ka'an uu ta'an ñayivi ñuu Jerusalén chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Atu ña-suu ra-i'ya nanduku ñayivi kunuu tyi kuñi-chi ka'ñi-chi chii-ra? ²⁶Ta ndye'e-ndo tyi nuu ñayivi kua'a ka'an-ra, ta ña-yoo-ñi ka'an cha-sa'a-ra. ¿Atu chachito ndaa ñayivi kivi tyiñu tyi ra-i'ya kuu *Cristo? ²⁷Soko chito-yo indya vachi ra-i'ya, ta kivi kuakichi *Cristo, ña-yoo-ñi kuakoto indya ñuu kuakichi-ra.

²⁸Ta ku'va saña'a Jesús chii ñayivi tichi *veñu'u ka'nu, ta ñi'i ika'an-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu nakoto-ndo chií chika iñi-ndo? ¿Atu chito-ndo indya vachí? Ta ña-vachí chakuenda maí, soko ra-ityanda'a chií, cha-ndaa tyi iyo-ra, ta ña-nakoto-ndo chii-ra. ²⁹Soko yú'ú tyi nakoté chii-ra tyi nuu ndyaa-ra vachí, ta suu-ra ityanda'a chií nuu ndyaa-ndo.

³⁰Yukuan ta ikuñi ñayivi tiin-chi chii-ra, soko ñi-minuu-chi ña-itiin chii-ra tyi kumañi-ka chaa ku'va sa'a-chi takuan chi'in-ra. ³¹Ta kua'a loko ñayivi ichinu iñi chii-ra, ta katyi-chi:

—Kivi kuakichi *Cristo, ¿atu kua'a-ka cha-íyò kuasa'a-ra cha-kuu ra-i'ya?

I'ya kivi nuu ityanda'a ñayivi *fariseo* chii polisia veñu'u tyi kutiin-chi chii Jesús

³²Ta ichiñiso'o ñayivi **fariseo* tyi ka'an ñayivi tu'un-ra takuan. Yukuan ta ñayivi kivi sútú kunuu ta ñayivi **fariseo* ityanda'a chii polisia kumi veñu'u tyi kutiin-chi chii Jesús.

³³Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kuakundyaí uu ta'an-ka kivi chi'in-ndo, yukuan ta kuakunu'í nuu ndyaa ra-ityanda'a chií. ³⁴Ta kuananduku-ndo chií, ta ña-kuañañi'i-ndo chií, ta ndyo'o tyi makuvi kichi-ndo nuu kuakundyaí.

³⁵Yukuan ta ika'an ñayivi **judío* chi'in ta'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Indya kuaku'un ra-i'ya tyi manañi'i-yo chii-ra? ¿Atu kuaku'un-ra nuu iyo ñayivi **judío* ñuu kañi nuu iyo inka nuu tata ñayivi, ta saña'a-ra chii ñayivi cha-ña-suu ñayivi **judío* kuu? ³⁶Ta, ¿naa tu'un kuñi-chi ka'an-chi tu'un ika'an-ra tye'en: “Kuananduku-ndo chií, ta ña-kuañañi'i-ndo chií, ta ndyo'o makuvi kichi-ndo nuu kuakundyaí”?

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tu'un ndutya tyaku

37Ta kivi kuandi'i viko kuu viko ka'nu-ka. Ta kivi yukuan indukuita Jesús, ta ñi'i ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Tatu iyo-ndo ityí ama, ña'a-ndo nuu ndyaí, ta ko'o-ndo.

38Ta ñayivi chinu iñi chií, tichi ama-chi kuaka'ndi tañi nuu yutya ndutya tyaku tañi ku'va ka'an nuu Tutu Ndyoo.

39Ta ika'an-ra siki tu'un Tatyí Ii Ndyoo cha-kuanañi'i ñayivi chinu iñi chii-ra tyi kumañi-ka kichi Tatyí Ii Ndyoo tyi kumañi-ka kunu'u-ra andivi nuu kuakuu-ra ra-ka'nu.

I'ya vachi tu'un nuu ikusiin ta'an ñayivi

40Yukuan ta ichiñiso'o ñayivi kua'a tu'un yukuan, ta iyo-chi ika'an, ta katyi-chi:

—Cha-ndaa tyi ra-i'ya kuvi ra-naka'an tu'un ka'an Ndyoo, ra-ndyaa cha-kuakichi.

41Ta ika'an inka-chi, ta katyi-chi:

—Ra-i'ya kuvi *Cristo.

Soko iyo-chi ika'an, ta katyi-chi:

—Ña-suu ra-ñuu Galilea kuvi *Cristo. 42¿Atu ña-ka'an nuu Tutu Ndyoo tyi tata rey David kuakichi *Cristo ta kuakaku-ra ñuu Belén nuu ikaku rey David?

43Yukuan ta ikusiin ta'an ñayivi chakatyi-ra. 44Ta iyo-chi ikuñi tiin chii-ra, soko ña-yoo-ñi-chi ikichi iñi.

I'ya kuvi nuu kuanu'u iyu polisia kumi veñu'u

45Yukuan ta inachaa polisia kumi veñu'u nuu ndyaa ñayivi kuvi sútú kunuu ta ñayivi *fariseo. Ta indukutu'un-chi chii polisia, ta katyi-chi:

—¿Naku ña-vachi-ra chi'in-ndo?

46Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Ña-tuvi ñayivi ka'an tañi ku'va ka'an ra-yukuan!

47Yukuan ta indukutu'un ñayivi *fariseo chii-chi, ta katyi-chi:

—¿Atu isandoña'a tuku-ra chii ndyo'o? 48¿Atu iyo ñayivi kunuu a ñayivi *fariseo chinu iñi chii-ra? 49Soko ñayivi yukuan ña-chito-chi ley Ndyoo, ta ñayivi ña-va'a kuu-chi nuu Ndyoo.

50Yukuan ta ika'an nuu ra-*fariseo nañi Nicodemo, ra-icha'an nuu ndyaa Jesús, ta katyi-ra:

51—Ka'an nuu *ley* Ndyoo tyi masakutuñi-yo chii ñayivi tatu matyaso'o xi'na-ka-yo tu'un ka'an-chi, ta koto-yo cha-isa'a-chi.

52 Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Atu ra-ñuu Galilea kuu tuku yo'o? Ka'vi nuu Tutu Ndyoo, ta ndye'un tyi ña-tuvi ra-naka'an tu'un ka'an Ndyoo vachi ñuu Galilea.

53 Yukuan ta kuanu'u nuu nuu-chi ve'e-chi.

**I'ya kuvi nuu ichandyaka-chi chii nuu ña'a
indytuu chi'in tyañi-ke nuu ndyaa Jesús**

8 ¹Ta kua'an Jesús yuku nañi Olivo. ²Ta nuu ituvi inka kivi, ta kua'an tuku-ra inka ndoyo ***veñu'u ka'nu**, ta ichaa tandi'i ñayivi nuu ndyaa-ra, ta ichikundyaa-ra nuu ke'en yuveñu'u, ta ikicha'a saña'a-ra chii-chi. ³Yukuan ta ichandyaka ñayivi kuvi mastro chito *ley* Ndyoo ta ñayivi ***fariseo** chii nuu ña'a iyo tyañi nuu ndyaa Jesús tyi indytuu-ke chi'in rayii, ta ikutyaa-chi chii-ke ma'ñu ñayivi. ⁴Ta ika'an-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—Mastro, inañi'i-ndi ña'a i'ya nuu yi'i-ke chi'in tyañi-ke.

⁵Ta ka'an ***Moisés** nuu *ley* Ndyoo tyi chi'in yuu ta'an-chi ka'ñi-yo chii ña'a sa'a takuan. Ta yo'o, ¿iso ka'un?

⁶Ta takuan ika'an-chi chii Jesús tyi kuñi ndukundye'e-chi chii-ra tyi kuñi-chi tyaa-chi kuatyi siki-ra. Soko ichikundyaa tuluu-ra, ta inandy'e-ra ityi nuu ñu'u, ta ikicha'a tyaa-ra *letra* chi'in xiñi nda'a-ra nuu ñu'u. ⁷Ta isañi'i-ka-chi ndukutu'un-chi chii-ra, yukuan ta indukuita-ra, ta katyi-ra:

—Tatu iyo ndyo'o ña-tuvi kuatyí, ki'in xi'na-ka-ndo yuu, ta ku'va-ndo chii-ke.

⁸Ta ichikundyaa tuluu tuku-ra inka ndoyo nuu ñu'u, ta ikicha'a tyaa tuku-ra *letra* nuu ñu'u. ⁹Ta ku'va ichiñiso'o-chi cha-ka'an Jesús takuan, yukuan ta ikicha'a kua'an nuu nuu-chi, ta xi'na-ka racha'nu-ka kua'an, ta nuu-ñi-ka Jesús indoo chi'in ña'a ikutyaa-chi ma'ñu ñayivi. ¹⁰Yukuan ta indukuita Jesús, ta ika'an-ra chii-ke, ta katyi-ra:

—¿Indya ndyaa tandi'i ñayivi ika'an kuatyí sikun? ¿Atu ña-yoo-ñi-chi ikuñi sakutuñi chiun?

¹¹Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Ña-yoo-ñi-ka-chi, racha'nu.

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ñi-yú'ú, masakutuñí chiun. Ta vityin kua'an, ta masa'a-kon kuatyí.

**I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi maa-ra
kuvi cha-ndichin nuu ñu'u ñayíví**

¹²Ta ika'an Jesús inka ndoyo chii ñayíví, ta katyi-ra:

—Yú'ú kuvi cha-ndichin ama ñayíví iyo nuu ñu'u ñayíví, ta ñayíví kuakichi chaté ña-kuakundyachika-ka-chi nuu ñaa tyi kuakoo cha-ndichin ama-chi.

¹³Yukuan ta ika'an ñayíví **fariseo*, ta katyi-chi:

—Yo'o tyi ka'un cha-ndaa sikun, soko tu'un ka'un, ña-kuatyíñu-chi.

¹⁴Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Vasu ka'ín cha-ndaa sikí, soko kuatyíñu cha-ka'ín tyi chité indya ityi vachí, ta indya ityi kuakunu'í. Soko ndyo'o ña-chito-ndo indya ityi vachí, ta indya ityi kuakunu'í.

¹⁵Ta ndyo'o tyi sakutuñi-ndo ku'va chika iñi ñayíví, soko yú'ú, ña-tuvi ñayíví sakutuñí. ¹⁶Ta tatu yú'ú, ta sakutuñí chii ñayíví, kuatyíñu cha-ka'ín tyi ña-suvi nuu-ñi maí kuasa'a tyi Sutu-yo Ndyoo ra-ityanda'a chií, ndyaa chi'ín.

¹⁷Ta ka'an nuu *ley* Ndyoo cha-chinu iñi-ndo tyi tatu iyo uvi ta'an ra-naka'an cha-ndaa, kuatyíñu cha-ka'an-ra. ¹⁸Ta yú'ú kuvi nuu ra-ka'an cha-ndaa sikí, ta Sutu-yo Ndyoo, ra-ityanda'a chií, kuvi inka ra-naka'an cha-ndaa sikí.

¹⁹Ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Indya ndyaa sutun?

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ndyo'o tyi ña-nakoto-ndo chií, ta ñi-chii Sutí. Tyi tatu nakoto-ndo chií, kuanakoto tuku-ndo chii Sutí.

²⁰Ta tu'un i'ya ika'an-ra ku'va saña'a-ra chii-chi tichi **veñu'u ka'nu* nuu ndyaa kaja nuu tyi'i ñayíví xu'un kuenda veñu'u, ta ña-yoo-ñi itiin chii-ra tyi kumañi-ka chaa ku'va ta'an-ra takuan.

**I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi nuu
kuaku'un-ra makuvi ku'un-chi**

²¹Ta ika'an Jesús inka ndoyo chii ñayíví, ta katyi-ra:

—Yú'ú tyi kuakunu'í, ta ndyo'o tyi kuananduku-ndo chií, soko kuakúú-ndo, ta kuandoo kuatyí siki-ndo. Ta nuu kuaku'ín, makuvi ku'un-ndo.

22 Ta inaka'an ñayivi ***judío**, ta katyi-chi:

—¿Atu kuaka'ñi-ra suu-ñi chii maa-ra tyi ika'an-ra tyi makuvi ku'un-yo nuu kuaku'un-ra?

23 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ndyo'o tyi ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví i'ya kuu-ndo, soko yú'ú tyi vachí ityi nuu sukun, ta ña-suu ra-nuu ñu'u ñayíví i'ya kuí. 24 Ta yukuan kuenda ika'ín chii-ndo tyi tatu machinu iñi-ndo chíí tyi maí kuu, ta kuandoo kuatyí siki-ndo nakúú-ndo.

25 Yukuan ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—Ta, ¿yo'o, yoo ra-kuun?

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Chaika'ín chii-ndo kuandya cha-ikuvi nuu. 26 Ta kua'a-ka tu'un kumañi-ka ka'ín ta sakutuñí chii-ndo, ta tu'un ika'ín chii ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví kuvi tu'un ichiñiso'í ka'an ra-ityanda'a chíí, ta ra-ka'an cha-ndaa kuu-ra.

27 Soko ña-ikutuñi iñi-chi tyi tu'un Sutu-yo Ndyoo ka'an-ra.

28 Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kivi kuakutyaa-ndo chii Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo, nuu krusi, ta kuanakoto-ndo tyi maí kuu tyi ña-sa'í ku'va kuñi maí tyi tu'un cha-isaña'a Sutu-yo Ndyoo chíí ka'ín.

29 Ta ra-ityanda'a chíí, ta ndyaa-ra chi'ín, ta ña-isandoo maa xiñi-ra chíí tyi tandi'i ku'va sa'í ku'va ta'an iñi-ra.

30 Ta ku'va ka'an-ka-ra tu'un takuan, ta kua'a loko ñayivi ichinu iñi chii-ra.

I'ya vachi tu'un tyi cha-ndaa kuasa'a tyi ndaku-yo

31 Yukuan ta ika'an Jesús chii ñayivi ***judío** cha-ichinu iñi chii-ra, ta katyi-ra:

—Ta tatu ndyo'o ta ndyakuu-ndo tu'un ka'ín, cha-ndaa tyi ndocha'í kuu-ndo, 32 ta kuakoto-ndo cha-ndaa, ta cha-ndaa kuasa'a ta kuvi ndaku-ndo.

33 Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Ndyu'u tyi tata ***Abraham** kuu-ndi, ta ñi-minuu cha'a mañi-ka kuu-ndi musu ña-tuvi ya'vi. Ta, ¿iso kuvi ka'un tyi kuandaku-ndi?

34 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín tyi tandi'i ñayivi sa'a kuatyí, musu ndyakaña'a kuatyí kuu-chi. 35 Ta musu ña-tuvi ya'vi

ña-kuakundyaa ndi'i-ra ve'e stó'ó-ra iso kua'an kivi, soko se'e-ra tyi kuakundyaa ndi'i-ra chi'in sutu-ra. ³⁶Ta ka'ín chii-ndo tyi tatu yú'ú, Se'e Ndyoo kuasandaku chii-ndo, cha-ndaa tyi kuandaku-ndo. ³⁷Ta chité tyi tata ***Abraham** kuu-ndo, soko kuñi-ndo ka'ñi-ndo chií tyi ña-kuñi-ndo naki'in-ndo tu'un ka'ín. ³⁸Ta yú'ú ka'ín cha-indye'í nuu ndyaa Sutí, ta takuan tuku ndyo'o, sa'a-ndo cha-ka'an sutu-ndo.

**I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi Kui'na kuvi
sutu ñayivi ña-chinu iñi chii-ra**

³⁹Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

— ***Abraham** kuvi sutu-ndi.

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Tatu cha-se'e ***Abraham** kuu-ndo, kundyakuu-ndo tañi ku'va isa'a-ra. ⁴⁰Soko vityin, vasu ka'ín cha-ndaa chi'in-ndo cha-ichiñiso'í ka'an Ndyoo, soko kuñi ka'ñi-ndo chií.

Ta ***Abraham**, ña-isa'a-ra takuan. ⁴¹Ta ndyo'o, sa'a-ndo tañi ku'va sa'a sutu-ndo.

Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Ndyu'u tyi ña-suvi se'e tyañi ñayivi kuu-ndi, ta nuu-ñi sutu-ndi iyo, ta Ndyoo kuu-ra.

⁴²Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Tatu ndaa tyi Ndyoo kuvi sutu-ndo, kuñi-ndo chií tyi nuu ndyaa-ra vachí. Ta ña-vachí chakuenda maí tyi maa-ra ityanda'a chií. ⁴³Ta, ¿naku ña-kutuñi iñi-ndo cha-ka'ín chii-ndo? Ta chakatyí tyi ña-kuvi naki'in kuenda-ndo tu'un ka'ín, ta ña-kutuñi iñi-ndo. ⁴⁴Ta Kui'na kuvi sutu-ndo, ta ta'an iñi-ndo sa'a-ndo ku'va kuñi-ra. Ta kuandya cha-ikuvu nuu kuu-ra ra-cha'ñi ñayivi, ta ña-ndyachika-ra chi'in cha-ndaa tyi ña'ñi cha-ndaa iyo chii-ra. Ta ku'va ka'an-ra kuendu, ka'an-ra tañi ku'va iyo-ra tyi nuu ra-ka'an kuendu kuu-ra, ta maa-ra kuvi sutu kuendu. ⁴⁵Soko yú'ú tyi ka'ín cha-ndaa, ta yukuan kuenda ña-chinu iñi-ndo chií. ⁴⁶Ta ña-tuvi-ndo kuvi ka'an cha-ndaa tyi iyo kuatyí. Ta tatu ka'ín cha-ndaa chii-ndo, ¿naku ña-chinu iñi-ndo tu'un ka'ín? ⁴⁷Ta ñayivi kuenda Ndyoo, tyaso'o-chi tu'un ka'an-ra, soko ña-suvi ñayivi chinu iñi chii Ndyoo kuu-ndo, ta yukuan kuenda ña-tyaso'o-ndo tu'un ka'an-ra —katyi Jesús.

I'ya vachi tu'un tyi cha'iyó Cristo ta ichikoo Abraham

48 Yukuan ta inaka'an ñayivi **judío*, ta katyi-chi:

—¿Atu ña-suvi cha-ndaa ka'an-ndi tyi ra-ñuu Samaria kuun, ta yi'i tatyí kui'na chiun?

49 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ña-tuvi tatyí kui'na yi'i chií, soko yú'ú tyi ka'an va'í siki Sutí, ta ndyo'o tyi ka'an-ndo ndyava'a-ñi chií. 50 Ta yú'ú, ña-nandukí cha-kuí nuu ra-ka'nu nuu ñayivi, soko iyo nuu ra-nanduku cha-kuí nuu ra-ka'nu, ta ra-yukuan kuvi ra-sakutuñi. 51 Ta cha-ndaa ka'ín tyi ñayivi ndyakuu tu'un ka'ín, ña-kuakoo tu'un chi'i chii-chi.

52 Yukuan ta inaka'an ñayivi **judío*, ta katyi-chi:

—Vityin chito va'a-ndi tyi yi'i nuu tatyí kui'na chiun.

Ta **Abraham* ta ñayivi inaka'an tu'un ka'an Ndyoo, ichi'i-chi, ta yo'o ka'un tyi ñayivi ndyakuu tu'un ka'un ña-kuakoo tu'un chi'i chii-chi. 53 ¿Atu ka'nu-ka ra-kuvi yo'o cha-kuvi sutu cha'nu-ndi **Abraham*? Tyi ichi'i-ra, ta takuan tuku ichi'i ñayivi inaka'an tu'un ka'an Ndyoo. Ta yo'o, ¿yoo ra-kuun kuñi iñun?

54 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ta tatu yú'ú, ta saka'ní suu-ñi chii maí, ña-kuatyíñu cha-sa'í, soko ra-ka'an cha-kuí ra-ka'nu, ra-yukuan kuvi Sutí, ta suu-ra ka'an-ndo tyi chinu iñi-ndo. 55 Soko ndyo'o tyi ña-nakoto-ndo chii-ra, ta yú'ú tyi nakoté chii-ra. Ta tatu yú'ú, ta ka'ín cha-ñá-nakoté chii-ra, kuí nuu ra-ka'an kuendu tañi maa-ndo. Soko nakoté chii-ra, ta ndyakuí tu'un ka'an-ra. 56 Ta **Abraham* sutu cha'nu-ndo, sii loko ikuñi-ra tyi kuakuvi ndye'e-ra kivi kuakichí nuu ñu'u ñayiví. Ta indye'e-ra, ta ikusii-ra.

57 Yukuan ta inaka'an ñayivi **judío*, ta katyi-chi:

—Kumañi-ka keta-kon ñi-uu xiko uchi kuiya, ta, ¿iso kuvi tyi ka'un cha-indye'un chii **Abraham*?

58 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi kumañi-ka cha-koo **Abraham*, ta cha'iyó yú'ú.

59 Yukuan ta iki'in ñayivi yuu kuaku'va-chi chii-ra, soko iki'vi xe'e-ra, ta iketa-ra **veñu'u ka'nu*.

I'ya kuvi nuu isanduva'a Jesús chii ra-kuaa

9¹Ta ityi kua'an Jesús ta indye'e-ra nuu ra-kuaa kuandya kivi ikaku. ²Ta indukutu'un ndocha'a-ra, ta katyi-chi:

—Mastru, ¿yoo isa'a kuatyi tyi kuaa ra-i'ya ikaku-ra, a maa-ra a sutu-ra a ma'a-ra?

³Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ña-suu ra-i'ya isa'a kuatyi ta ñi-sutu-ra ta ñi-ma'a-ra tyi takuan kaa maa-ra tyi kuvi ndye'e ñayivi cha-kuasa'a Ndyoo chi'in-ra. ⁴Ta cha-kumañi-ka iñi ñayíví, ta ñiñi ta'an-chi sa'a-yo tyiñu ra-ityandya'a chíí, tyi kuachaa ñuu ta makuvi-ka satyiñu-yo. ⁵Ta ku'va chandyaa-ké nuu ñu'u ñayíví cha-ndichin ama ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví kuí.

⁶Ta takuan ika'an Jesús, ta ityasii-ra nuu ñu'u, ta isa'a-ra ndya'yu chi'in sii-ra, ta ika'yi-ra chata ñinuu ra-kuaa.

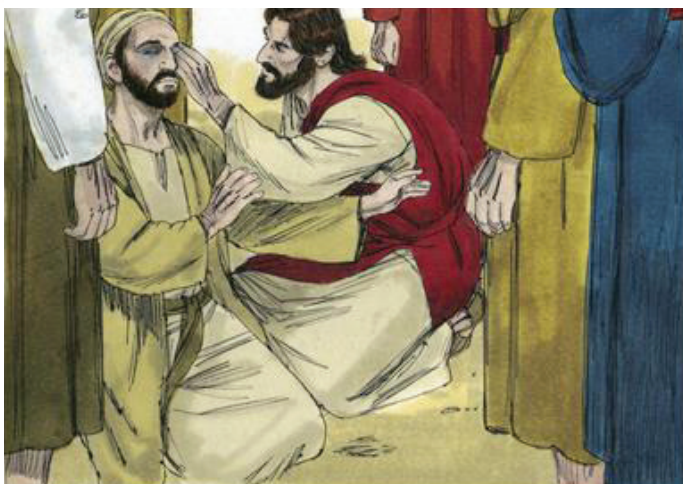
⁷Yukuan ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Kua'an tyi kunakatyon nuu nuu yi'i ndutya nañi Siloé. (Ta tu'un yukuan kuñi-chi ka'an-chi Cha-ityanda'a.)

Ta icha'an ra-kuaa, ichanakatya-ra nuu-ra, ta ityi vachi ndichi-ra inakuvi ndye'e-ra.

⁸Yukuan ta ika'an ñayivi iyo yatyin chi'in-ra, ta ñayivi chito cha-chikan ka'a-ra xu'un:

—¿Atu ña-suu ra-i'ya kuvi ra-ndyaa chikan ka'a xu'un?

⁹Ta iyo-chi inaka'an, ta katyi-chi:

—Suu-ra kuvi.

Ta inaka'an inka-chi, ta katyi-chi:

—Tañi ku'va kaa-ra, kaa-ra.

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Maí kuu.

¹⁰Yukuan ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Iso kuvi tyi inandye'un?

¹¹Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ra-nañi Jesús isa'a ndya'yu, ta ika'yi-ra nuí, ta katyi-ra: “Kua'an nuu yi'i ndutya Siloé, ta nakatyon nuun.” Yukuan ta icha'ín, ta inakatyé nuí, ta inandye'í.

¹²Yukuan ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Indya ndyaa-ra?

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ña-chité.

I'ya kuvi nuu isaketayu'u ñayivi *fariseo* chii ra-kuaa

¹³Yukuan ta ichandyaka ñayivi chii ra-inandye'e nuu ndyaa ñayivi **fariseo*. ¹⁴Ta **kivi sauru* kuvi kivi isa'a Jesús ndya'yu, ta isanandye'e-ra chii ra-kuaa. ¹⁵Ta yukuan kuenda indukutu'un tuku ñayivi **fariseo* iso induva'a nuu-ra. Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ika'yi-ra ndya'yu nuí, ta inakatyé, ta vityin ndye'í.

¹⁶Yukuan ta iyo ñayivi **fariseo* ika'an, ta katyi-chi:

—Ra-yukuan ña-suvi ra-vachi nuu ndyaa Ndyoo kuu-ra tyi ña-sa'a-ra kuenda **kivi sauru*.

Ta ika'an inka-chi, ta katyi-chi:

—¿Iso kuvi sa'a nuu ra-iyo kuatyi cha-íyò takuan?

Ta ikusiin cha-chika iñi-chi. ¹⁷Ta indukutu'un-chi inka ndoyo chii ra-induva'a nuu, ta katyi-chi:

—¿Iso chika iñun chakuenda ra-isanduva'a nuun?

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Chika iñí tyi nuu ra-naka'an tu'un ka'an Ndyoo kuu-ra.

¹⁸Soko ña-chinu iñi ñayivi kunuu nuu ñayivi **judío* cha-kuaa-ra ikaku-ra, ta inandye'e-ra, ta kuandya ku'va tyi ikana-chi chii sutu-ra ta ma'a-ra. ¹⁹Ta indukutu'un-chi chii-chi, ta katyi-chi:

—¿Atu se'e-ndo ra-ka'an-ndo tyi kuaa ikaku kuu ra-i'ya?

Ta, ¿iso kuvi tyi ndye'e-ra vityin?

²⁰Ta inaka'an sutu-ra, ta katyi-ra:

—Chito-ndi tyi se'e-ndi kuu-ra, ta kuaa-ra ikaku-ra, ²¹soko ña-chito-ndi iso kuvi inandye'e-ra vityin, ta ñi-ña-chito-ndi yoo isanduva'a nuu-ra. Ta ndukutu'un-ndo chii-ra tyi chava'a-ra, ta kuvi naka'an maa-ra.

²²Ta takuan ika'an sutu-ra ta ma'a-ra tyi yu'u-chi chii-chi tyi chaisakita'an-chi tu'un tyi kuatavañi'i-chi tichi ***veñu'u sinagoga** chii ñayivi kuaka'an tyi Jesús kuvi ***Cristo**. ²³Ta yukuan kuenda ika'an sutu-ra ta ma'a-ra, ta katyi-chi: “Ndukutu'un maa-ndo chii-ra tyi chava'a-ra.”

²⁴Ta ikana tuku-chi inka ndoyo chii ra-induva'a nuu, ta katyi-chi:

—Ka'an cha-ndaa ityi nuu Ndyoo. Ta ndyu'u tyi chito-ndi tyi nuu ra-iyo kuatyí kuvi ra-yukuan.

²⁵Yukuan ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ña-chité tatu ra-iyo kuatyí kuu-ra, soko chité tyi ra-kuaa kuí, ta inandye'í vityin.

²⁶Ta indukutu'un-ka-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Naa chukuu isa'a-ra chiun? ¿Iso isa'a-ra, ta inandye'un?

²⁷Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Chaika'ín chii-ndo, ta ña-ityaso'o-ndo tu'un ika'ín. Ta, ¿naku kuñi-ndo kuñiso'o-ndo inka ndoyo? ¿Atu kuñi tuku ndyo'o kuu-ndo ndocha'a-ra?

²⁸Yukuan ta ika'an ña-va'a-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—Yo'o tyi ndocha'a ra-yukuan kuun, ta ndyu'u tyi ndocha'a ***Moisés** kuu-ndi. ²⁹Ta chito-ndi tyi Ndyoo ika'an chii ***Moisés**, soko ra-yukuan, ña-chito-ndi indya vachi-ra.

³⁰Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Íyò kuñí tyi ña-chito-ndo indya vachi-ra, soko isanduva'a-ra nuí. ³¹Ta chito-yo tyi Ndyoo ña-tyaso'o-ra cha-ka'an ñayivi iyo kuatyí, soko tyaso'o-ra tu'un ka'an ñayivi yu'u chii-ra, ta sa'a-chi ku'va ta'an iñi-ra. ³²Ta ñi-minuu cha'a ña-chiñi so'o-yo ka'an ñayivi tyi nduva'a nuu ra-kuaa kuandya kivi ikaku-ra. ³³Tyi tatu ra-yukuan ta ña-suvi nuu ndyaa Ndyoo vachi-ra, ña-tuvi cha-kuvi sa'a-ra.

³⁴Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Yo'o tyi nuu ndi'í ra-iyo kuatyí kuun kuandya kivi ikakun, ta kuñun saña'un chii-ndi.

Yukuan ta itavañi'i-chi chii-ra ***veñu'u sinagoga**.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi tañi ñayivi
kuaa kuvi ñayivi ña-chinu iñi chii-ra

³⁵Ta ichito Jesús tyi itavañi'i-chi chii ra-inandye'e, yukuan ta kuananduku-ra chii-ra, ta inakita'an-ra chi'in-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu chinu iñun chii Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo?

³⁶Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—¿Racha'nu, yoo-ra kuu-ra tyi kuvi chinu iñi chii-ra?

³⁷Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Chaindye'un chii-ra, ta suu-ra natu'un chi'un.

³⁸Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Chinu iñi chiun, Sutumañi-yo.

Ta isaka'nu-ra chii Jesús.

³⁹Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Yú'ú tyi vachí nuu ñu'u ñayivi tyi ndyituu ku'va kaa ama ñayivi tyi takuan ta kuvi nandye'e ñayivi ña-kuvi ndye'e, ta ñayivi ndye'e, kuandukuaa-chi.

⁴⁰Ta ichiñiso'o ñayivi **fariseo* chandyyaa chi'in-ra tu'un ika'an-ra, ta katyi-chi:

—¿Atu ñayivi kuaa kuu tuku ndyu'u?

⁴¹Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Tatu cha-ñayivi kuaa kuu-ndo, makoo kuaty-ndo, soko vityin ka'an-ndo tyi kuvi ndye'e-ndo, ta yukuan kuenda kuandoo kuatyi siki-ndo.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi tañi mvee sana
Ndyoo kuvi ñayivi chinu iñi chii-ra

10 ¹Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:
—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ra-ña-ki'vi nuu kuvi yu'u tranka kuraa mvee, ta ki'vi-ra inka ityi, ra-yukuan kuvi rakua'yi.
²Soko ra-ki'vi yu'u tranka, ra-yukuan kuvi ra-kumi mvee. ³Ta ra-kumi yu'u tranka, nuña-ra tranka tyi ki'vi ra-kumi mvee. Ta chiñi mvee taty-ra, ta ka'an-ra sivi nuu nuu-ti, ta tava-ra chii-ti.
⁴Ta nuu iya'a itava-ra tandi'i sana-ra, ta kua'an-ra ityi nuu-ti, ta kua'an-ti chata-ra tyi nakoto-ti taty-ra. ⁵Soko ra-ña-nakoto-ti, maku'un-ti chata-ra, ta kuakunu-ti chii-ra tyi ña-nakoto-ti taty-ra.

⁶Ta ika'an Jesús nuu ku'va takuan chii ñayivi, soko ña-ikutuñi iñi-chi naa tu'un kuñi-ra ka'an-ra.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi maa-ra
kuvi ra-va'a-ka kumi mvee

⁷Ta ika'an tuku Jesús chii-chi, ta katyi-ra:

—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi yú'ú kuvi yu'u tranka nuu ya'a mvee. ⁸Ta tandi'i ñayivi ikichi ityi nuu-ka cha-kuí, ñayivi kua'yi kuu-chi, soko ña-tyaso'o-ti cha-ka'an-chi. ⁹Ta yú'ú kuvi yu'u tranka, ta ñayivi kuaki'vi nuu ndyaí kuakaku-chi, ta kuakuu-chi tañi nuu mvee cha-ki'vi ta cha-keta tichi kuraa, ta ñi'i-ti itya kachi-ti. ¹⁰Ta rakua'yi tyi vachi-ra sakua'yi-ra, ta cha'ñi-ra, ta satanu-ra. Soko yú'ú tyi vachí cha'í ñayívi chaa chii-ndo ta nuu ndi'i cha-koo va'a-ndo chi'in-chi. ¹¹Ta maí kuvi ra-kumi va'a mvee sané, ta ra-kumi va'a chii mvee sana-ra, cha'a-ra ñayívi-ra chakuenda-ti. ¹²Soko ra-kuvi musu, ña-suvi sana-ra kuu-ti, ta ku'va ndye'e-ra vachi lovo, sandoo-ra chii-ti, ta kuakunu-ra. Yukuan ta kuatiin lovo chii-ti, ta kuakutyakutyi-ti sa'a-ti. ¹³Ta takuan sa'a ra-kuvi musu tyi chakuenda xu'un-ñi satyiñu-ra, ta ña-chika iñi-ra chakuenda mvee. ¹⁴⁻¹⁵Ta yú'ú kuvi ra-kumi va'a mvee, ta nakoté mvee sané tañi nakoto Sutu-yo Ndyoo chíí. Ta nakoto mveí chíí tañi nakoté chii Sutu-yo Ndyoo. Ta cha'í ñayívi chakuenda-ti.

¹⁶'Ta iyo tuku inka mvee sané cha-ña-yi'i tichi kuraa i'ya. Ta kuñi-chi kunaki'ín chii-ti, ta kuatyaso'o-ti tatyí, ta kuakoo minuu-ñi nuu kuaki'i-ti, ta minuu-ñi ra-kuakumi chii-ti. ¹⁷Ta Sutu-yo Ndyoo, kuñi-ra chíí tyi cha'a kuendé ñayívi ta takuan ta kuanatyakí inka ndoyo. ¹⁸Ta ña-yoo-ñi kindyaa ñayívi tyi cha'í chii-chi chi'in cha-va'a iyo iñi. Ta iyo ta'vi naku'va kuendé ñayívi, ta naki'in tukí chii-chi inka ndoyo. Ta tu'un i'ya icha'a Sutí chíí.

¹⁹Ta ikusiin ta'an tuku ñayivi **judío* inka ndoyo chakatyí tu'un i'ya. ²⁰Ta kua'a loko-chi ika'an, ta katyi-chi:

—Tatyí kui'na yi'i chii-ra, ta ku'u xiñi-ra. ¿Naa kuenda tyaso'o-ndo tu'un ka'an-ra?

²¹Soko iyo-chi ka'an, ta katyi-chi:

—Tu'un i'ya ña-suvi tu'un ka'an tatyí kui'na kuvi. ¿Atu kuvi sanduva'a kui'na nuu ñayivi kuaa?

I'ya kuvi nuu ikuxaan iñi ñayivi *judío* chii Jesús

²²Ta yoo vichin kuvi, ta ichaa kivi sa'a ñayivi **judío* viko nuu nduku'un iñi-chi nuu inaku'va kuenda-chi veñu'u ka'nu

ñuu Jerusalén takivi. ²³Ta ndyachika Jesús tichi veñu'u nuu kuvi Koredor Salomón. ²⁴Yukuan ta inaka'ñu ñayivi ***judío** chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Ama-ka ta ka'un cha-ndaa nuu-ndi tatu ***Cristo** kuun tyi ñi'li kuñi-ndi koto-ndi?

²⁵Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Chaika'ín chii-ndo, ta ña-chinu iñi-ndo. Tyiñu sa'í chi'in sivi Sutí, yukuan cha'a cha-ndaa tyi koto-ndo yoo kuí. ²⁶Soko ndyo'o ña-chinu iñi-ndo tyi ña-suvi mveí kuu-ndo. ²⁷Ta mveí tyi chiñi-ti tatyí, ta nakoté chii-ti, ta kua'an-ti chaté. ²⁸Ta cha'í ñayíví chaa chii-ti, ta makunaa-ti, ta ña-yoo-ñi kuvi kindyaa chii-ti nuu nda'í. ²⁹Ta Sutí icha'a chii-ti chií, ta ra-ka'nu-ka kuvi-ra cha-kuvi tandi'i-ka, ta ña-yoo-ñi kuvi kindyaa chii-ti nda'a-ra. ³⁰Maí ta Sutí, iin-ñi kuu-ndi.

³¹Yukuan ta iki'in tuku ñayivi ***judío** yuu tyi kuñi ka'ñi-chi chii-ra chi'in yuu. ³²Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kua'a loko tyiñu va'a isaña'í chii-ndo chakuenda Sutu-yo Ndyoo. Ta, ¿naa cha'a tyiñu isaña'í chii-ndo tyi kuñi-ndo ka'ñi-ndo chií chi'in yuu?

³³Yukuan ta inaka'an ñayivi ***judío**, ta katyi-chi:

—Ña-kuñi-ndi ku'va-ndi yuu chiun chakatyi tyiñu va'a sa'un tyi chakatyi tyi ka'un cha-ña-ta'an-chi ka'un siki Ndyoo tyi nuu rayi kuun, ta sa'un tyi Ndyoo kuun.

³⁴Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—¿Atu ña-ka'an nuu tutu *ley* Ndyoo cha-icha'a-ra chii-ndo tyi ika'an Ndyoo, ta katyi-ra: “Ndyo'o kuvi ndyoo”? ³⁵Ta chito-yo tyi makuvi ka'an-yo cha-ña-ndaa cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo. Ta tatu ika'an Ndyoo tyi ndyoo kuvi ñayivi ika'an-ra chi'in, ³⁶ta, ¿naa kuenda ka'an-ndo tyi ña-ta'an-chi ka'ín tyi Se'e Ndyoo kuí? Tyi maí kuvi ra-isa'ii Sutu-yo Ndyoo, ta ityanda'a-ra chií nuu ñu'u ñayíví. ³⁷Ta machinu iñi-ndo chií tatu ña-sa'í tyiñu ka'an Sutí. ³⁸Soko tatu sa'í tyiñu-ra, vasu ña-chinu iñi-ndo chií, ta'an-chi chinu iñi-ndo tyiñu sa'í tyi takuan ta nakoto-ndo ta chinu iñi-ndo tyi ndyaa Sutu-yo Ndyoo amé, ta ndyaí ama-ra.

³⁹Ta ikuñi tuku-chi tiin-chi chii-ra inka ndoyo, soko indaku-ra, ta kua'an-ra.

⁴⁰Yukuan ta kua'an-ra inka ndoyo inka chiyo yu'u yutya Jordán, nuu isakuandutya Juan cha-ikunuu, ta yukuan ichindyaa-ra uu ta'an-ka kivi. ⁴¹Ta kua'a loko ñayivi cha'an nuu ndyaa-ra, ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—Vasu ña-tuvi cha-íyò isa'a Juan, soko cha-ndaa kuvi tandi'i tu'un ika'an-ra siki ra-i'ya.

⁴²Ta kua'a loko ñayivi ichinu iñi chii-ra nuu ndyaa-ra yukuan.

I'ya vachi tu'un nuu ichi'i Lázaro

11 ¹Ta ñuu Betania iyo nuu ra-nañi Lázaro, ta ta'an María ta Marta kuu-ra, ta ku'u-ra. ²Ta María, ta'an Lázaro ra-ku'u, suu-ke kuvi ña'a ika'yi perfumi cha'a Sutumañi-yo, ta isana'ityi-ke chi'in ixi xiñi-ke. ³Yukuan ta ityanda'a ndu'uvi ta'an ta'an-ra tu'un nuu ndyaa Jesús, ta ika'an-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—Racha'nu, ku'u ra-kuvi aminku va'un.

⁴Ta ichiño'so Jesús tu'un ka'an-chi, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Kue'e i'ya, ña-suu cha-kúú-ra kuvi tyi cha-kuandye'e ñayivi cha-ka'nu ikuvi Ndyoo kuvi tyi takuan ta kuasa'a-ra cha-ra-ka'nu kuvi Se'e-ra.

⁵Ta kuñi loko Jesús chii Marta, ta chii ta'an-ke, ta chii Lázaro. ⁶Ta chaichito-ra tyi ku'u Lázaro, ta yukuan kuenda indoo-ra uu-ka kivi nuu ndyaa-ra. ⁷Ta nuu iya'a ikuu takuan, ta ika'an-ra chii ndocha'a-ra, ta katyi-ra:

—Ko'o-ndo inka cha'a nuu ñu'u ñuu Judea.

⁸Ta ika'an ndocha'a-ra, ta katyi-chi:

—Mastru, vityin-ñi ikuñi ka'ñi ñayivi **judío* chiun chi'in yuu, ¿atu kuñi tukun ku'un inka ndoyo?

⁹Ta inaka'an Jesús ta katyi-ra:

—¿Atu ña-suu uchi uvi ora iyo cha-iin kivi? Ta ra-chikanuu ora ña-katyi'i-ra tyi ndye'e-ra tyi iyo cha-ndichin ñayíví.

¹⁰Soko ra-chikanuu ñuu, katyi'i-ra tyi ña-ndichin nuu kua'an-ra.

¹¹Ta ika'an tuku-ra inka tu'un, ta katyi-ra:

—Kixi aminku-yo, Lázaro, soko kuaku'ín tyi kusandoyé chii-ra.

¹²Yukuan ta ika'an ndocha'a-ra, ta katyi-chi:

—Sutumañi-yo, tatu kixi-ra, kuanduva'a-ra.

¹³Soko ika'an Jesús tu'un cha-ichi'i Lázaro, ta chika ñni-chi tyi ndi'ñni-ra ka'an-ra tu'un cha-kixi-ra. ¹⁴Yukuan ta ika'an ndoo Jesús, ta katyi-ra:

—Chaichi'i Lázaro, ¹⁵ta sii kuñi chakuenda-ndo tyi ña-ichindyaí nuu ndyaa-ra tyi takuan ta kuachinu ñni-ndo chií. Soko ko'o-ndo tyi kundye'e-yo nuu yi'i-ra.

¹⁶Yukuan ta ika'an Tomás, ra-ka'an-chi Tini'i, chii inka-ka ndocha'a Jesús, ta katyi-ra:

—Ko'o tuku-yo tyi kukúú-yo chi'in Jesús.

**I'ya vachi tu'un tyi Jesús kuvi ra-sanatyaku
chii ñayívi, ta cha'a-ra ñayívi koo-chi**

¹⁷Ta ku'va ichaa Jesús yu'u ñnuu Betania, ta chakumi kivi yi'i Lázaro tichi ñaña. ¹⁸Ta yatyin ndyaa ñnuu yukuan chi'in ñnuu Jerusalén, tañi uñi kilometru, ¹⁹ta kua'a loko ñayívi ***judío** ichaa nuu ndyaa Marta ta María tyi kuanaku'va-chi tundyee ñni chii-chi chakuenda ta'an-chi. ²⁰Ta ku'va ichito Marta tyi ichaa Jesús, ta kua'an-ke kuaki'in kuenda-ke chii-ra, soko María indoo-ke ve'e. ²¹Ta ika'an Marta chii Jesús, ta katyi-ke:

—Sutumañi-yo, tatu ñi-ichindyaun i'ya, makúú ta'ín.

²²Soko chité vityin tyi tandi'i cha-kuakakon chii Ndyoo, kuaku'va-ra chiun.

²³Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kuanatyaku ta'un.

²⁴Ta inaka'an Marta, ta katyi-ke:

—Chité tyi kuanatyaku-ra kivi kuanatyaku ndiyi kivi kuandi'i ñayívi.

²⁵Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Maí kuvi ra-sanatyaku chii ñayívi ichi'i, ta maí cha'a ñayívi chaa chii-chi, ta yoo ñayívi chinu ñni chií kuakutyaku-chi vasu chaichi'i-chi. ²⁶Ta tandi'i ñayívi tyaku ama-chi chakatyi tyi chinu ñni-chi chií, makúú-chi. ¿Atu chinu ñnun tu'un i'ya?

²⁷Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Sutumañi-yo, chinu ñni tyi yo'o kuvi ***Cristo**, Se'e Ndyoo, ra-ndyaa cha-kuakichi nuu ñnuu ñayívi.

I'ya vachi tu'un nuu ichaku Jesús chata ñaña Lázaro

²⁸Ta nuu iya'a ika'an-ke tu'un takuan, ta ichakana-ke chii María ta'an-ke, ta ika'an xe'e-ke chii-ke, ta katyi-ke:

—Chandyaa Mastru, ta kana-ra chiun.

²⁹Ta ku'va ichiñiso'o-ke tu'un takuan, ta numi-ñi indukuita-ke, ta kua'an-ke nuu ndyaa-ra. ³⁰Ta Jesús, kumañi-ka ki'vi-ra tichi ñuu tyi ndyaa-ka-ra nuu inakita'an Marta chi'in-ra. ³¹Ta ñayivi ***judío** cha-ndyaa ve'e María tyi naku'va-chi tundyee iñi chii-ke, ta ku'va indye'e-chi tyi numi indukuita-ke ta kua'an-ke, ta kua'an-chi chata-ke tyi chika iñi-chi tyi kua'an-ke kuakuakù-ke chata ñaña.

³²Ta ku'va ichaa-ke nuu ndyaa Jesús, ta indye'e-ke chii-ra, ta ichikuiñi chiti-ke sukun cha'a-ra, ta ika'an-ke, ta katyi-ke:

—Sutumañi-yo, tatu ñi-ichindyaun i'ya, makúú ta'ín.

³³Yukuan ta ku'va indye'e Jesús tyi chakù-ke, ta chakù tuku ñayivi ***judío** kua'an chi'in-ke, ta indukui'ya loko kuñi-ra, ta iki'vi cha-ña-va'a kuñi-ra, ³⁴ta indukutu'un-ra chii-chi ta katyi-ra:

—¿Indya kivi nuu ityi'i-ndo chii-ra?

Ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—Racha'nu, ko'o tyi kundye'un.

³⁵Yukuan ta ikicha'a chakù Jesús. ³⁶Ta ika'an ñayivi ***judío**, ta katyi-chi:

—¡Ndye'e-ndo tyi kuñi loko-ra chii-ra!

³⁷Soko iyo-chi ika'an, ta katyi-chi:

—Ra-i'ya tyi isanduva'a-ra chii ra-kuaa, ¿atu ña-ikuvi sanduva'a-ra chii Lázaro?

I'ya vachi tu'un nuu isanatyaku Jesús chii Lázaro

³⁸Yukuan ta iki'vi tuku inka ndoyo cha-ña-va'a kuñi Jesús, ta kua'an-ra nuu ñaña Lázaro. Ta minuu yavi yuu kivi, ta ndasi minuu yuu yu'u yavi. ³⁹Ta ika'an Jesús ta katyi-ra:

—Kindya'a-ndo yuu.

Ta ika'an Marta ta'an ra-ichi'i, ta katyi-ke:

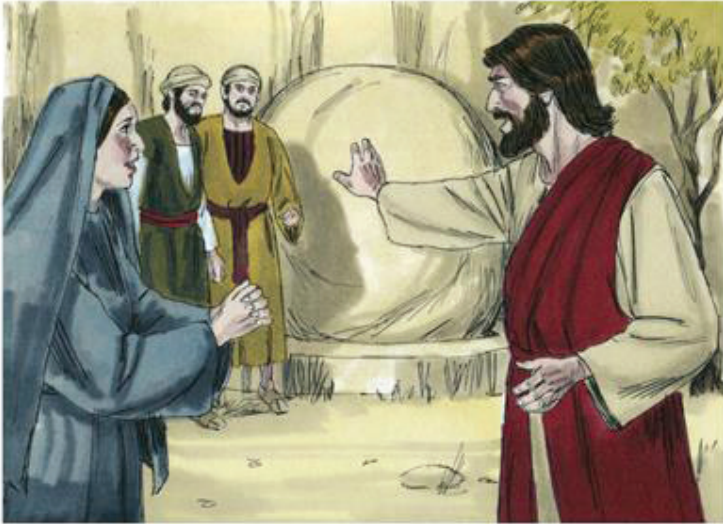
—Racha'nu, cha'iñi-ra tyi chaikuu kumi kivi ichi'i-ra.

⁴⁰Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—¿Atu ña-ika'ín chiun tyi tatu chinu iñun, kuandye'un cha-ka'nu ikuu Ndyoo?

⁴¹Yukuan ta ikindya'a-chi yuu ndasi yu'u ñaña Lázaro. Ta inandye'e Jesús ityi nuu sukun, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Sutu, naku've tya'vi ndyoo chiun tyi chiñiso'un tu'un ka'ín. ⁴²Ta chité tyi tandi'i ku'va chiñiso'un tu'un ka'ín,

soko ka'ín takuan chakatyi ñayivi kua'a kayuku chi'ín tyi takuan ta chinu iñi-chi tyi maun ityanda'a chií.

43 Ta nuu indí'i ika'an-ra tu'un takuan, ta ñi'i ikanachaa-ra ta katyi-ra:

—¡Lázaro, keta nuu yi'un chiña!

44 Yukuan ta iketa ra-ichi'i, ta ikavanuu soo cha'a-ra ta nda'a-ra, ta ndasi tuku soo nuu-ra. Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Nakanu-ndo soo chii-ra tyi ndaku-ra.

I'ya vachi tu'un nuu kuñi ka'ñi ñayivi chii Jesús

45 Ta kua'a loko ñayivi **judío* cha-indye'e tundo'o chi'in María, indye'e cha-isa'a Jesús, ta ichinu iñi-chi chii-ra. 46 Soko iyo-chi icha'an nuu ndyaa ñayivi **fariseo*, ta ika'an-chi cha-isa'a Jesús. 47 Yukuan ta ñayivi kuvi sútú kunuu ta ñayivi **fariseo* ikana-chi chii ñayivi ñini-ka kuvi tyiñu nuu ñayivi **judío* tyi sa'a-chi junda kanuu, ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Iso sa'a-yo?, tyi kua'a loko cha-íyò sa'a ra-yukuan. 48 Ta tatu ku'va-ka-yo ta'vi sa'a-ra takuan, tandi'i ñayivi kuachinu iñi chii-ra, ta kuakichi hndaru ñuu Roma ta kuakanu-ra veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén ta ñuu-yo.

⁴⁹Ta ika'an Caifás, ra-kuvi sítú kunuu kuiya yukuan, ta katyi-ra:

—Ndyo'o tyi ña-chito-ndo iso kua'an tyiñu, ⁵⁰ta ña-kutuñi iñi-ndo tyi va'a-ka kúú minuu rayii chakuenda ñayivi ñuu, ta cha-kuvi kunaa tandi'i-chi.

⁵¹Ta ña-suvi cha-chika iñi maa-ra ika'an-ra takuan tyi chakatyi tyi kuu-ra sítú kunuu kuiya yukuan, ta ika'an-ra cha-kuakuu ityi nuu tyi kuakúú Jesús chakuenda ñayivi ñuu Israel. ⁵²Ta ña-suu chakatyi ñayivi ñuu Israel i'ya-ñi kuakúú-ra tyi kuasandu'iin-ra chii se'e Ndyoo iyo tandi'i nda'a ñuu.

⁵³Ta kuandya kivi yukuan isakita'an-chi tu'un tyi kuaka'ñi-chi chii Jesús. ⁵⁴Ta yukuan kuenda, ña-ndyachika ndichin-ka Jesús nuu ñayivi **judío*. Ta iketa-ra yukuan ta kua'an-ra ñuu ndyaa yatyin nuu kuvi ñu'u ìtyi, ta ñuu yukuan nañi Efraín, ta yukuan ichindyaa-ra chi'in ndocha'a-ra. ⁵⁵Ta chakumañi-ka koo Viko Pascua sa'a ñayivi **judío*, ta kua'a loko ñayivi iketa ñuu-chi, ta kua'an-chi ñuu Jerusalén kumañi-ka cha-koo viko tyi kuasandundoo-chi chii-chi ityi nuu Ndyoo. ⁵⁶Ta nanduku-chi chii Jesús, ta ndukutu'un-chi chii ta'an-chi tichi **veñu'u ka'nu*, ta katyi-chi:

—¿Iso chika iñi-ndo? ¿Atu makichi-ra nuu iyo viko?

⁵⁷Ta ñayivi kuvi sítú kunuu ta ñayivi **fariseo*, ika'an-chi tatu iyo ñayivi chito indya ndyaa-ra, ta ka'an-chi tyi kutiin-chi chii-ra.

I'ya vachi tu'un nuu ika'yi ña'a perfumi cha'a Jesús ñuu Betania

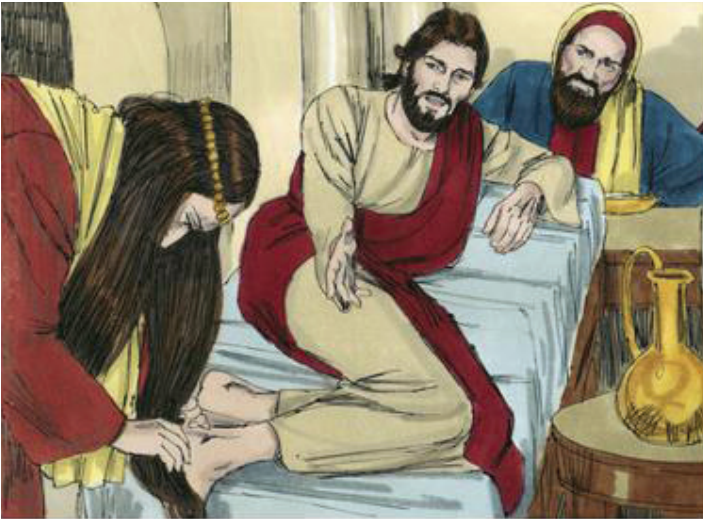
12 ¹Ta iñu-ka kivi cha-kumañi koo Viko Pascua, ta ichaa Jesús ñuu Betania, nuu iyo Lázaro, ra-ichi'i ta inatyaku. ²Yukuan ta isava'a-chi nuu viko lo'o tyi kuxiñi Jesús chi'in-chi. Ta Marta kuvi ña'a nduku cha-kachi-chi, ta Lázaro kuvi minuu ra-ndyaa yu'u mesa chi'in Jesús. ³Yukuan ta iki'in María tañi sava litru perfumi cha-kuvi nardo, ta ya'vi loko ndyaa, ta ika'yi-ke cha'a Jesús, ta isana'ityi-ke chi'in ixi xiñi-ke. Ta ichitu xiko perfumi tichi ve'e. ⁴Ta ika'an Judas Iscariote, ra-kuvi ndocha'a Jesús, ra-kuanaku'va kuenda chii-ra, ta katyi-ra:

5—Naku ña-ixikon perfumi chiña, ta ku'von xu'un chii ñayivi nda'vi tyi ya'vi-chi kuvi tañi cha-sakanaa-yo iin kuiya.

6Soko ña-suu chii ñayivi nda'vi chika iñi-ra ta ka'an-ra takuan tyi rakua'yi kuu-ra, ta maa-ra kuvi ra-yinda'a cha-yi'i xu'un ndocha'a Jesús, ta tu'va-ra sakua'yi xu'un cha-ndiso-ra.

7Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Maka'an-kon chii-ke tyi yinda'a va'a-ke perfumi chiña kuenda kivi kuaty'i-chi chií tichi ñaña. 8Ta ñayivi nda'vi tyi takuan-ñi kuakundyaa-chi chi'in-ndo, soko yú'ú, ña-tandi'i kivi kuakundyái chi'in-ndo.

I'ya vachi tu'un nuu kuñi ka'ñi ñayivi chii Lázaro

9Ta kua'a loko ñayivi ***judío** ichito tyi ndyaa Jesús yukuan, ta kua'an-chi kuandye'e-chi chii-ra, soko ña-suvi chakatyi minuu-ñi-ra kua'an-chi tyi kuandye'e tuku-chi chii Lázaro, ra-ichi'i ta inatyaku. 10Ta ñayivi kuvi sútú kunuu, isakita'an-chi tu'un tyi kuaka'ñi tuku-chi chii Lázaro 11tyi chakatyi-ra ta kua'a loko ñayivi ***judío** ikusiin ta'an, ta ichinu iñi-chi chii Jesús.

I'ya kuvi nuu kua'an Jesús ñuu Jerusalén

12Ta cha-kuvi inka kivi, ta kua'a loko ñayivi yi'i viko, ta ichito-chi tyi vachi Jesús ñuu Jerusalén. 13Yukuan ta

iki'in-chi nda'a tika'a, ta kua'an-chi kuaki'in kuenda-chi chii-ra, ta kanachaa-chi, ta katyi-chi:

—¡Nasaka'nu-yo chii Ndyoo! Ta va'a loko ikuvi ra-vachi chi'in sivi Sutumañi-yo, *Rey ñayivi *Israel*.

14 Ta iñi'i Jesús nuu vuru yoko, ta ichikoso-ra chii-ti, tañi ku'va ka'an nuu Tutu Ndyoo tye'en:

15 Mayu'u ndyo'o ñayivi ñuu Jerusalén
tyi i'ya vachi ra-kuvi *rey*-ndo,
ta yoso-ra nuu vuru yoko.

16 Ta cha-kunuu ña-kutuñi iñi ndocha'a Jesús tu'un yukuan, soko kivi isakuu Ndyoo ra-ka'nu chii-ra, ta induku'un iñi-chi tyi ka'an nuu Tutu Ndyoo tu'un-ra takuan, ta takuan ikuvi.

17 Ta ñayivi ichindyaa chi'in Jesús ku'va ika'an-ra chii Lázaro tyi keta-ra tichi ñaña, ta isanatyaku-ra chii-ra, suu-chi inaka'an cha-indye'e-chi. 18 Ta yukuan kuenda iketa ñayivi kua'a ichaki'in kuenda-chi chii-ra tyi ichito-chi tyi isa'a-ra cha-íyò takuan. 19 Ta ika'an ñayivi **fariseo* chii ta'an-chi, ta katyi-chi:

—Ndye'e-ndo tyi ña-tuvi cha-kuvi sa'a-yo chi'in-ra tyi tandi'i ñayivi kua'an chata-ra.

I'ya vachi tu'un nuu nanduku uu ta'an ñayivi griego chii Jesús

20 Ta yi'i tuku uu ta'an ñayivi cha-ña-suvi ñayivi **judío* kuu chi'in ñayivi kua'an saka'nu chii Ndyoo viko. 21 Ta ikuyatyin ñayivi yukuan chii Felipe, ra-ñuu Betsaida nuu ndyakaña'a ñuu Galilea, ta ika'an nda'vi-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—Racha'nu, kuñi-ndi ndye'e-ndi chii Jesús.

22 Ta kua'an Felipe, ta ika'an-ra nuu Andrés, ta ndu'uvi ta'an-ra ichaka'an nuu Jesús. 23 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Chakuachaa ku'va tyi kuasa'a Ndyoo cha-ra-ka'nu kuu yú'ú, Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo, 24 ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi tatu nuu chiti, maki'vi-chi tichi ñu'u ta matya'yu-chi, nuu-ñi-chi kuakuu, soko tatu ki'vi-chi tichi ñu'u ta kuatya'yu-chi, kua'a chiti kuakoo. 25 Ta ñayivi kuñi kundyakaña'a ñayivi-chi tañi ku'va kuñi maa-chi, kuakunaa-chi. Ta ñayivi cha'ndya iñi ñayivi-chi nuu ñu'u

ñayíví, kuakaku ñayíví-chi tyi kuañi'i-chi ñayíví chaa cha-mandi'i. ²⁶Ta tatu iyo-ndo kuñi sa'a tyiñu nuí, ña'a-ndo chaté. Ta nuu kuakundyaí, yukuan kuakundyaa ra-sa'a tyiñu nuí. Ta tatu iyo-ndo sa'a tyiñu nuí, kuasa'a Sutí cha-ñayivi ka'nu kuu-ndo.

I'ya vachi tu'un nuu ika'an Jesús tyi kuakúu-ra

²⁷Ta vityin kui'ya loko kuñí. ¿Atu va'a tatu ka'ín tye'en: “Sutu, sakaku chíí ku'va kuandyé'í tundo'o i'ya”? Soko makuvi ka'ín takuan tyi chakuenda tyiñu yukuan vachí.

²⁸Yukuan ta ika'an-ra chi'in Ndyoo, ta katyi-ra:

—¡Sutu, sa'a cha-ka'nu ikuu sivun!

Yukuan ta ika'an nuu ndusu ityi andivi, ta katyi-chi:

—Chaisa'í cha-ka'nu ikuvi siví, ta kuasa'a tukí inka ndoyo.

²⁹Ta ichiñiso'o ñayivi kua'a kayuku yukuan cha-ikuu, ta ka'an-chi tyi savi ka'an. Ta ika'an inka-chi, ta katyi-chi:

—Nuu *ángel inaka'an.

³⁰Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ña-suu chakatyí yú'ú ta ika'an ndusu i'ya tyi chakatyí maa-ndo ta ika'an-chi. ³¹Ta vityin ichaa ku'va kuasakutuñi Ndyoo chii ñayivi iyo nuu ñu'u ñayíví, ta kuatava ñi'i-ra chii Kui'na, ra-ndyakaña'a nuu ñu'u ñayíví. ³²Ta ku'va kuakutyaa ñayivi chíí nuu krusi, tandi'i-chi kuasa'í tyi kichi nuu ndyaí.

³³Ta ika'an-ra takuan tyi kuñi-ra sakoto-ra chii-chi iso kuakúu-ra. ³⁴Ta inaka'an ñayivi, ta katyi-chi:

—Ichiñiso'o-ndi tañi ku'va ka'an ley Ndyoo tyi takuan-ñi kuakoo *Cristo iso kua'an ñayíví. ¿Ta naa kuenda ka'un tyi ta'an-chi kutyaa ñayivi chii Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo, nuu krusi? Ta, ¿yoo kuu Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo?

³⁵Yukuan ta ika'an Jesús ta katyi-ra:

—Ña-kua'a-ka kivi ndyaa cha-ndichin chi'in-ndo, ta kaka-ndo ku'va chandyaa-ka cha-ndichin chi'in-ndo tyi koto kuaa-ndo tyi ñayivi chika nuu ñaa ña-chito-chi indya ityi kua'an-chi. ³⁶Ta ku'va chandyaa-ka cha-ndichin chi'in-ndo, chinu iñi-ndo chii cha-ndichin tyi takuan ta kuakuu-ndo se'e cha-ndichin.

Ta ika'an Jesús tu'un takuan, ta iki'vi xe'e-ra chii-chi ta ña-indye'e-ka-chi chii-ra.

I'ya vachi tu'un nuu ña-chinu iñi ñayivi *judío* chii Jesús

³⁷Ta vasu kua'a loko cha-íyò isa'a-ra nuu-chi, soko ña-ichinu iñi-chi chii-ra ³⁸tyi takuan ta kuachinu tu'un ika'an Isaías, ra-inaka'an tu'un ka'an Ndyoo nuu ika'an-ra tye'en:

Sutumañi-yo, ña-ichinu iñi ñayivi cha-ka'an-ndi,
ta ña-kua'a-chi kutuñi iñi cha-iyò tundyee iñi chiun.

³⁹Ta yukuan kuenda ña-ikuvi chinu iñi-chi chii Jesús tyi ika'an tuku Isaías tye'en:

⁴⁰Isandukuaa-ra chii-chi,
ta isandundava-ra ama-chi
tyi ña-tuu naa kuenda ndye'e-chi,
ta ñi-kutuñi iñi-chi
tyi ña-kuñi-chi nasama-chi ku'va iyo-chi,
ta sanduva'í chii-chi.

⁴¹Ta takuan ika'an Isaías tyi indye'e-ra cha-ka'nu ikuu Jesús, ta ika'an-ra tu'un-ra. ⁴²Ta vasu ika'an Isaías tu'un takuan, kua'a ñayivi **judío* ta kuandya ñayivi kuvi tyiñu ichinu iñi chii-ra. Soko ña-ka'an-chi nuu ñayivi tyi yu'u-chi chii ñayivi **fariseo*, koto tavañi'i-chi chii-chi tichi **veñu'u sinagoga* ⁴³tyi kuñi-ka-chi tyi saka'nu ñayivi chii-chi cha-kuvi kuu-chi ñayivi ka'nu ityi nuu Ndyoo.

I'ya vachi tu'un nuu ika'an Jesús tyi tu'un
ika'an-ra kuasakutuñi chii ñayivi

⁴⁴Ta ñi'i ika'an Jesús ta katyi-ra:

—Ñayivi chinu iñi chíí, ña-suvi nuu-ñi chii yú'ú chinu iñi-chi tyi chii ra-ityanda'a chíí chinu iñi-chi. ⁴⁵Ta ñayivi ndye'e chíí, ndye'e-chi chii ra-ityanda'a chíí. ⁴⁶Ta yú'ú, cha-kuví cha-ndichin, vachí nuu ñu'u ñayiví tyi ñayivi kuachinu iñi chíí maki'i-ka-chi nuu ñaa. ⁴⁷Ta ñayivi chiñiso'o tu'un ka'ín ta ña-naki'in kuenda-chi, masakutuñi chii-chi tyi ña-vachí sakutuñi chii ñayivi nuu ñu'u ñayiví tyi vachí sakakí chii-chi. ⁴⁸Ta ñayivi ña-kuñi chíí, ta ña-naki'in kuenda-chi tu'un ka'ín, iyo cha-kuasakutuñi chii-chi tyi tu'un ka'ín, yukuan kuvi cha-kuasakutuñi chii-chi nuu kuandi'i kivi. ⁴⁹Ta yú'ú, ña-ka'ín tu'un maí tyi Sutu-yo Ndyoo, ra-ityanda'a chíí, icha'a tu'un ka'ín chi'in-ndo ta

tu'un cha-kuasaña'í chii-ndo. ⁵⁰Ta chité tyi tu'un saki'ityi-ra, cha'a-chi ñayívi chaa cha-mandi'i chii ñayivi. Ta yukuan kuenda ka'ín chii-ndo, tañi ku'va ika'an Sutu-yo Ndyoo chíí.

I'ya kivi nuu inakatya Jesús cha'a ndocha'a-ra

13 ¹Ta kumañi-ka cha-koo Viko Pascua, ta Jesús, chito-ra tyi chaichaa ku'va kuasandoo-ra nuu ñu'u ñayívi i'ya. Ta kunu'u-ra nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo, ta kuñi loko-ra chii ñayivi chinu iñi chii-ra, ta suu-ñi takuan kuñi-ra chii-chi kuandya kivi ichi'i-ra.

²Ta ku'va kuxiñi-ra, ta chaiki'vi Kui'na ama Judas Iscariote se'e Simón tyi kuanaxikoña'a-ra chii-ra. ³Ta chito Jesús tyi icha'a sutu-ra tandi'i tyiñu kinda'a-ra, ta nuu ndyaa Ndyoo vachi-ra, ta nuu ndyaa-ra kuakunu'u-ra. ⁴Yukuan ta indukuita-ra ku'va kuxiñi-chi, ta itava-ra soo ñu'u ka'nu-ra, ta iki'in-ra nuu soo, ta ichu'ñi-ra tichi-ra. ⁵Yukuan ta ityi'i-ra ndutya tichi yachiko'o, ta ikicha'a nakatya-ra cha'a ndocha'a-ra, ta sana'ityi-ra chi'in soo ndyikun tichi-ra. ⁶Ta ku'va ichaa-ra nuu ndyaa Simón Pedro ta ika'an Pedro, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ¿atu yo'o kuanakatya cha'í?

⁷Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Cha-sa'í vityin ña-kutuñi iñun, soko kuee-ka ta kuakutuñi iñun.

⁸Ta ika'an Pedro, ta katyi-ra:

—Maku'vé ta'vi nakatyon cha'í.

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Tatu manakatyé cha'un, makuvi kundyachikon chi'ín.

⁹Ta inaka'an Simón Pedro, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ña-suu nuu-ñi cha'í nakatyon tyi kuñi tukí nakatyon nda'í ta xiñí.

¹⁰Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ñayivi chaichityi ña-kuñi-ka-chi kutyi-chi tyi cha'a-ñi-chi ta'an-chi ndoo tyi tandi'i-ka-chi iyo ndoo. Ta ndyo'o tyi iyo ndoo-ndo, vasu ña-tandi'i-ndo kuvi ñayivi iyo ndoo.

¹¹Ta Jesús tyi chito-ra yoo kuvi ra-kuanaku'va kuenda chii-ra, ta yukuan kuenda ika'an-ra: “Ña-tandi'i-ndo kuvi ñayivi iyo ndoo.”

¹²Ta nuu iya'a inakatyá-ra cha'a-chi, ta induku'un-ra soo ñu'u ka'nu-ra, ta inakundyaa tuku-ra yu'u mesa, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu kutuñi iñi-ndo cha-isa'í chii-ndo? ¹³Ta ndyo'o tyi Mastru ta Sutumañi-yo ka'an-ndo chií, ta va'a ka'an-ndo tyi suí kuu. ¹⁴Ta yú'ú, cha-kuí Sutumañi-yo ta Mastru, ta inakatyé cha'a-ndo, ta maa tuku-ndo ta'an-chi nakatya cha'a ta'an-ndo ¹⁵tyi icha'í minuu ku'va chii-ndo tyi tañi ku'va isa'í, takuan tuku ta'an-chi sa'a-ndo. ¹⁶Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ra-kuu musu, ña-ka'nu-ka ra-kuu-ra cha-kuvi patroon-ra, ta ñi-ra-kua'an tyiñu ñayivi, ña-ka'nu-ka ra-kuu-ra cha-kuvi ra-ityanda'a chii-ra. ¹⁷Tatu kutuñi iñi-ndo tu'un i'ya, va'a loko ikuu-ndo tatu sa'a-ndo takuan. ¹⁸Ta ña-suu chii tandi'i-ndo ka'ín tyi chachité yoo ikachín. Tyi takuan ta chinu cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo tye'en: “Ra-chachi chi'ín inakundyaa chi'ín kuatyi sikí.” ¹⁹Ta vityin ka'ín chii-ndo cha-kuakuvi ityi nuu tyi kivi kuachinu tu'un ta kuachinu iñi-ndo tyi yú'ú kuvi ra-kuu maí. ²⁰Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ñayivi ki'in kuenda chii ra-kuatyanda'í, ki'in kuenda-chi chií. Ta ñayivi ki'in kuenda chií, ki'in kuenda-chi chii ra-ityanda'a chií.

**I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi
kuanaxikoña'a Judas chii-ra**

²¹ Ta nuu indii'i ika'an Jesús tu'un takuan, ta indukui'ya loko kuñi-ra, ta ika'an ndoo-ra chii ndocha'a-ra, ta katyi-ra:
—Cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi iyo minuu-ndo kuanaxikoña'a chií.

²² Yukuan ta íyò kuñi-chi, ta inandye'e nuu ta'an-chi tyi ña-chito-chi yoo chii ka'an-ra. ²³ Ta minuu ndocha'a Jesús, ra-kuñi loko-ra, ndyaa-ra xiin-ra. ²⁴ Yukuan ta icha'a Simón Pedro minuu ku'va tyi ndukutu'un-ra chii Jesús yoo chii ka'an-ra. ²⁵ Yukuan ta ikuyatyin-ka-ra chii Jesús, ta indukutu'un-ra chii-ra, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ¿yoo chii ka'un?

²⁶ Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Suu-ra kuvi ra-kuaku've paan kuasatyíí.

Yukuan ta isatyii Jesús paan, ta icha'a-ra chii Judas Iscariote se'e Simón. ²⁷ Ta nuu iya'a iki'in-ra paan, ta iki'vi Kui'na chii-ra. Yukuan ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Yatyí-ka sa'un cha-kuñun sa'un.

²⁸ Soko ñi-minuu ra-ndyaa yu'u mesa ña-ikutuñi iñi naa kuenda ka'an-ra takuan. ²⁹ Ta iyo-chi chika iñi tyi chakatyí tyi Judas yinda'a cha-yí'i xu'un, ta kuñi Jesús tyi kusata-ra cha-kumañi nuu kuakoo viko, a ku'va-ra iin lo'o xu'un chii ñayívi nda'vi. ³⁰ Ta nuu iya'a iki'in Judas paan, ta suu-ñi ku'va yukuan ta iketa-ra kua'an-ra, ta chaikuaa ñayíví.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi kuñi-yo chii ñayívi ta'an-yo

³¹ Yukuan ta nuu iya'a iketa-ra, ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:
—Vityin kuandye'e ñayívi cha-ka'nu ikuu Se'e Rayii Ra-ityanda'a Ndyoo, ta kuandye'e-chi cha-ka'nu ikuu Ndyoo chakatyí-ra. ³² Ta tatu chakatyí Se'e Rayii ta kuandye'e ñayívi cha-ka'nu ikuu Ndyoo, ta suu-ñi maa Ndyoo kuasaña'a cha-ka'nu ikuu Se'e Rayii, ta ña-kua'a-ka kivi ta kuasa'a-ra takuan. ³³ Ta ndyo'lo se'e lo'í, ña-kua'a-ka kivi kuakundyaí chi'in-ndo. Ta kuananduku-ndo chií, soko tañi ku'va ika'ín chii ñayívi *judío, ta takuan tuku ka'ín chii-ndo vityin tyi nuu kuaku'ín, makuvi ku'un-ndo. ³⁴ Ta cha'í minuu tu'un chaa

chii-ndo tyi kuñi-ndo chii ta'an-ndo. Ta tañi ku'va kuñi chii-ndo, takuan kuñi-ndo chii ta'an-ndo. ³⁵Tyi takuan ta kuakoto tandi'i ñayivi tyi ndocha'í kuu-ndo tyi iyo cha-kuñi-ndo chii ta'an-ndo.

**I'ya vachi tu'un nuu ika'an Jesús tyi kuaka'an
Pedro cha-ña-nakoto-ra chii-ra**

³⁶Ta ika'an Simón Pedro, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ¿indya kuaku'un?

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Nuu kuaku'ín, makuvi ku'un chaté vityin, soko kuee-ka, ta kuakichun chaté.

³⁷Ta ika'an Pedro, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ¿naku makuvi ku'ín chaton vityin?

¡Chandyaa tu've cha-kúí chakatyun!

³⁸Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—¿Atu chandyaa tu'von kúún chakatyí? Cha-ndaa ka'ín chiun tyi kumañi-ka cha-kanachaa sto'o, ta chaika'un uñi ndoyo tyi ña-nakoton chií.

**I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi maa-ra kuvi
ityi ku'un-yo nuu ndyaa Ndyoo Sutu-yo**

14 ¹Ta ika'an-ka Jesús chii tandi'i-chi, ta katyi-ra:
—Manduku'iya iñi-ndo; chinu iñi-ndo chii Ndyoo, ta chinu tuku iñi-ndo chií. ²Ta ve'e Sutí, kua'a loko nuu kundyaa-yo iyo. Tyi tatu cha-ña-suvi takuan kuu, maka'ín chii-ndo tyi kuaku'ín ta kuasanduva'í nuu kundyaa-ndo. ³Ta kuaku'ín kuasanduva'í nuu kundyaa-ndo, kuakichí inka ndoyo, ta kuanaki'ín chii-ndo tyi nuu ndyaí kuakundyaa-ndo. ⁴Ta ndyo'o chachito-ndo ityi nuu kuaku'ín.

⁵Ta ika'an Tomás, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ña-chito-ndi indya kuaku'un, ¿iso kuvi koto-ndi ityi?

⁶Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Maí kuvi ityi, ta cha-ndaa, ta cha-tyaku ama-ndo, ta ña-yoo-ñi kuvi chaa nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo tatu ña-suvi chakatyí. ⁷Tyi tatu nakoto-ndo chií, kuanakoto tuku-ndo chii Sutí. Ta kuandya ku'va vityin nakoto-ndo chii-ra, ta chaindye'e-ndo chii-ra.

⁸Ta ika'an Felipe, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, saña'a chii Sutu-yo Ndyoo nandye'e-ndi, ta yukuan-ñi kuñi-ndi koto-ndi.

⁹Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Felipe, chakua'a loko kivi ndyaí chi'in-ndo, ta, ¿naku ña-nakoton chií? Tyi ñayivi ndye'e chií, ndye'e-chi chii Sutu-yo Ndyoo. Ta, ¿iso kuvi ka'un tyi saña'í chii Sutu-yo Ndyoo ndye'e-ndo? ¹⁰ ¿Atu ña-chinu iñun tyi iin-ñi kuí chi'in Sutu-yo Ndyoo, ta iin-ñi kuu-ra chi'ín? Ta tu'un cha-ka'ín, ña-ka'ín chakuenda maí tyi Sutu-yo Ndyoo, ra-yí'i tichi amé, ra-yukuan satyiñu chi'ín. ¹¹ Chinu iñi-ndo tu'un ka'ín chii-ndo tyi ndyaí ama Sutu-yo Ndyoo, ta ndyaa-ra amé. Ta tatu ña-chinu iñi-ndo cha-ka'ín, soko chinu iñi-ndo chakatyi cha-íyò sa'í.

¹² Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi ñayivi chinu iñi chií, kuasa'a tuku-chi tyiñu sa'í. Ta ka'nu-ka tyiñu kuasa'a-chi tyi kuakunu'í nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo. ¹³ Ta tandi'i cha-chikan-ndo chi'in sivi, kuasa'í tyi takuan ta kuandye'e ñayivi cha-ka'nu ikuu Sutu-yo Ndyoo chakatyi cha-sa'a Se'e-ra. ¹⁴ Ta tatu iyo cha-kuakakan-ndo chi'in sivi, kuasa'í.

**I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi
kuatyanda'a-ra Tatyí Ii Ndyoo**

¹⁵ Tatu kuñi-ndo chií, kuakundyakuu-ndo tu'un ka'ín. ¹⁶⁻¹⁷ Ta kuakakén chii Sutu-yo Ndyoo tyi ku'va-ra inka ra-kuaku'va tundyee iñi chii-ndo. Ta Tatyí Ii Ndyoo ta ra-saña'a cha-ndaa kuu-ra. Ta kuakundyaa-ra chi'in-ndo iso kua'an ñayíví. Ta ñayivi ndyachika kuenda nuu ñu'u ñayíví, makuvi ki'in kuenda-chi chii-ra tyi ña-ndye'e-chi chii-ra, ta ñi-ña-nakoto-chi chii-ra. Soko ndyo'o, nakoto-ndo chii-ra tyi ndyaa-ra chi'in-ndo, ta kuakundyaa-ra ama-ndo. ¹⁸ Ta ña-kuasandof chii-ndo tañi nuu randyi'i la'vi tyi kuakichi tukí nuu ndyaa-ndo.

¹⁹ Ta ña-kua'a-ka kivi, ta ña-kuandye'e-ka ñayivi ndyachika kuenda nuu ñu'u ñayíví chií. Soko ndyo'o, kuandye'e-ndo chií. Ta chakatyi tyi tyakí, ta kuakoo ñayíví chaa chii-ndo. ²⁰ Ta kivi yukuan kuakutuñi iñi-ndo tyi ndyaí ama Sutí, ta ndyaa-ndo amé, ta ndyaí ama-ndo. ²¹ Ta ñayivi ki'in tu'un saki'ityi ta ndyakuu-chi, ñayivi yukuan kuvi ñayivi kuñi chií. Ta ñayivi kuñi chií kuakuñi Sutí chii-chi.

Ta maí kuakuñi tukí chii-chi, ta kuasaña'í chii-chi yoo ra-kuí.

²²Ta ika'an inka Judas (ta ña-suu Judas Iscariote kuu-ra), ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ¿naku tyi kuasaña'un yoo ra-kuun chii-ndi, ta ña-kuasaña'un chii inka ñayivi?

²³Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ñayivi kuñi chíí, ndyakuu-chi tu'un ka'ín, ta kuakuñi Sutí chii-chi, ta kuakichi-ndi, ta kuakundyaa-ndi chí'in-chi tandi'i ku'va. ²⁴Ta ñayivi ña-kuñi chíí, ña-ndyakuu-chi tu'un ka'ín. Ta tu'un chíñiso'o-ndo ka'ín, ña-suvi tu'un maí kuvi tyi tu'un ka'an Sutu-yo Ndyoo, ra-ityanda'a chíí, kuvi.

²⁵Tu'un i'ya ka'ín chii-ndo ku'va chandyaa-ké chí'in-ndo. ²⁶Soko ra-kuaku'va tundyee iñi chii-ndo, ra-kuvi Tatyí Ii Ndyoo, suu-ra kuaryanda'a Sutu-yo Ndyoo tyiñu nuí, ta kuasaña'a-ra tandi'i chii-ndo, ta kuasanduku'un-ra iñi-ndo tandi'i cha-ika'ín chii-ndo.

²⁷Ta cha'í cha-taxin koo ama-ndo, ta tañi ku'va iyo cha-taxin amé, takuan cha'í chii-ndo. Ta ña-cha'í chii-ndo tañi ku'va iyo nuu ñu'u ñayiví i'ya. Ta masanduku'iya-ndo ama-ndo, ta ñi-ma-yu'u-ndo.

²⁸Ta chaichiñiso'o-ndo ka'ín tyi kuakunu'í, ta kuandichi tukí nuu ndyaa-ndo. Ta tatu kuñi-ndo chíí, kusii-ndo tyi kuakunu'í nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo tyi ka'nu-ka ra-kuu-ra cha-kuí. ²⁹Ta ka'ín tu'un i'ya chii-ndo vityin tyi nachaa ku'va kuakuu takuan ta kuachinu iñi-ndo. ³⁰Ta ña-kua'a-ka kuaka'ín chii-ndo tyi vachi Kui'na, ra-ndyakaña'a nuu ñu'u ñayiví i'ya. Ta ña-tuvi tundyee iñi chii-ra kundyakaña'a-ra chíí. ³¹Soko chakatyí tyi sa'í tañi ku'va ika'an Sutí chíí, ta kuakoto ñayivi iyo nuu ñu'u ñayiví tyi kuñi chii Sutu-yo Ndyoo.

'Ndukuita-ndo, ta ku'un-yo.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi maa-ra
kuvi tañi yutun cha'a uva

15 ¹Yú'ú kuvi yutun cha-ndaa ta cha-va'a-ka cha'a uva, ta Sutí kuvi ra-sakuenda chii-tun. ²Ta cha'ndya-ra soko-tun cha-ña-cha'a chiti, ta tandi'i soko-tun cha-cha'a chiti, sanduvii-ra chii-tun tyi ku'va-tun kua'a-ka chiti. ³Ta

ndyo'o tyi chaindundo ama-ndo chi'in tu'un ika'ín chii-ndo. ⁴Ta kita'an-ndo chi'ín tandi'i ku'va, ta maí kuakita'an chi'in-ndo. Ta tañi nuu soko yutun *uva*, makuvi ku'va-tun chiti tatu ña-yita'an-tun chi'in yutun, ta takuan tuku ndyo'o, makuvi ku'va ñayíví-ndo chiti va'a tatu ña-yita'an-ndo chi'ín.

⁵Yú'ú kuvi yutun cha'a *uva*, ta ndyo'o kuvi soko-tun. Ta ñayívi yita'an chi'ín, ta yita'ín chi'in-chi, ta ñayívi yukuan kua'a loko chiti va'a kuaku'va ñayíví-chi tyi tatu nakusiin-ndo chi'ín, ña-tuvi cha-kuvi sa'a-ndo. ⁶Ta ñayívi ña-yita'an chi'ín, kuatava chiyo Sutí chii-chi tañi nuu soko yutun chaitya'ndya ta na'ityi-tun, ta kuanastaka ñayívi chii-tun, ta kuatyí'i-chi chii-tun nuu ñú'ú, ta kuakayu-tun. ⁷Tyi tatu kita'an-ndo chi'ín tandi'i ku'va, ta manaa iñi-ndo tu'un ka'ín, yukuan ta kakan-ndo naa chukuu kuñi-ndo, ta kuañi'i-ndo. ⁸Ta tatu kua'a chiti va'a cha'a ñayíví-ndo, kuasaña'a-ndo chii ñayívi cha-ka'nu ikuu Sutí ta kuakuu-ndo ndocha'í.

⁹Ta tañi ku'va kuñi Sutí chíí, takuan tuku kuñi chii-ndo. Ta kita'an-ndo tandi'i ku'va chi'in cha-kuñi chii-ndo. ¹⁰Ta tatu kundyakuu-ndo tu'un ka'ín, kuakita'an-ndo chi'in cha-kuñi chii-ndo tañi ku'va ndyakuí tu'un ka'an Sutí, ta yita'ín chi'in cha-kuñi-ra chíí.

¹¹Ta tu'un i'ya ka'ín tyi koo cha-sii iyo chíí chii-ndo, ta makumañi cha-sii ñayíví-ndo. ¹²Ta i'ya kuvi tu'un kuñi kundyaa kuu-ndo: kuñi-ndo chii ñayívi ta'an-ndo tañi kuñi chii-ndo. ¹³Ta cha-ka'nu-ka kuñi-yo chii aminku-yo kuvi cha-kúú-yo chakuenda-chi. ¹⁴Ta ndyo'o kuvi aminkí tatu ndyakuu-ndo tu'un ka'ín. ¹⁵Ta ña-kuaka'an-ké tyi musí kuu-ndo tyi musu, ña-chito-chi cha-sa'a patroon-chi. Soko aminkí ka'ín chii-ndo tyi isakoté chii-ndo tandi'i tu'un ika'an Sutí chíí.

¹⁶Ta ña-suu ndyo'o ikachin chíí tyi maí ikachin chii-ndo, ta icha'í tyiñu chii-ndo tyi ku'un-ndo ta ku'va ñayíví-ndo chiti va'a chakuakoo iso kua'an ñayíví tyi takuan ta tandi'i cha-kuakakan-ndo chii Sutí chi'ín síví, kuaku'va-ra. ¹⁷Ta i'ya kuvi tu'un kuñi kundyakuu-ndo: kuñi-ndo chii ñayívi ta'an-ndo.

I'ya kuvi tu'un nuu ña-kuakuñi ñayívi ndye'e-chi chii-ndo

¹⁸Tatu ña-kuñi ñayívi ndye'e-chi chii-ndo, koto-ndo tyi xi'na-ka chii maí ña-ikuñi-chi ndye'e-chi. ¹⁹Ta tatu

cha-ñayivi ndyachika chakuenda nuu ñu'u ñayívi kuu-ndo, kuakuñi-chi chii-ndo tyi ñayivi maa-chi kuu-ndo, soko chakatyí tyi ña-suvi-ka ñayivi ndyachika chakuenda nuu ñu'u ñayívi kuu-ndo tyi maí ikachin chii-ndo tyañu ñayivi yukuan, ta yukuan kuenda ña-kuñi-chi ndye'e-chi chii-ndo. ²⁰Ta nduku'un iñi-ndo tu'un ika'ín chii-ndo:

“Musu, ña-ka'nu-ka ñayivi kuu-chi cha-kuu patroon-chi.” Ta tatu isa'a-chi cha-ña-va'a chíí, takuan tuku kuasa'a-chi cha-ña-va'a chii-ndo. Ta tatu ichindyakuu-chi tu'un ka'ín, takuan tuku kuakundyakuu-chi tu'un ka'an-ndo. ²¹Soko tandí'i takuan kuasa'a ñayivi chii-ndo chakatyí tyi chinu iñi-ndo siví tyi ña-nakoto-chi chii ra-ityanda'a chíí.

²²'Ta tatu yú'ú, ta ña-vachí ka'ín chii-chi, makoo kuatyí-chi, soko vityin makuvi ka'an-chi tyi ña-ta'an-chi kutuñi-chi chakatyí kuatyí-chi. ²³Ta ñayivi ña-kuñi ndye'e chíí, ña-kuñi tuku-chi ndye'e-chi chii Sutí. ²⁴Ta tatu yú'ú, ta ñi-ña-isa'í cha-íyò cha-makuvi sa'a inka ñayivi ndye'e-chi, ta makoo kuatyí-chi. Soko vityin chaindye'e-chi ta ña-kuñi-chi ndye'e-chi chíí ta chii Sutí. ²⁵Ta takuan kuvi tyi kuñi-chi chinu tu'un cha-ka'an nuu tutu *ley* Ndyoo icha'a-ra chii-chi nuu ka'an-chi tye'en: “Ña-tuvi cha-isa'í, ta ña-kuñi-chi ndye'e-chi chíí.”

²⁶'Ta nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo iyo ra-kuaku'va tundyee iñi chii-ndo. Ta Tatyí Ii Ndyoo kuu-ra, ta nuu ndyaa Ndyoo vachi-ra, ta saña'a-ra cha-ndaa chii-ndo. Ta kuasakichí chii-ra nuu ndyaa-ndo, ta kuaka'an-ra cha-ndaa yoo ra-kuí. ²⁷Ta takuan tuku kuanaka'an ndyo'o cha-ndaa yoo ra-kuí tyi ichindyaa-ndo chí'ín kuandya kivi ikicha'í satyiñí.

16 ¹'Ta tu'un i'ya ka'ín chii-ndo tyi mandi'i cha-chinu iñi-ndo chíí. ²Ta kuatavañi'i ñayivi chii-ndo ***veñu'u sinagoga**, ta kuachaa kivi tyi kuakoo ñayivi ka'ñi chii-ndo, ta kuakuñi iñi-chi tyi ku'va ta'an iñi Ndyoo sa'a-chi. ³Ta takuan kuasa'a-chi tyi ña-nakoto-chi chii Sutu-yo Ndyoo ta ñi-chii maí. ⁴Ta tu'un i'ya ka'ín chí'in-ndo tyi nachaa ku'va kuakuu takuan, ta kuanduku'un iñi-ndo tyi chaika'ín chii-ndo. Ta ña-ika'ín tu'un i'ya cha-ikunuu tyi ndyaí chí'in-ndo.

I'ya kuvi tyiñu sa'a Tatyí Ii Ndyoo

⁵'Ta vityin kuakunu'í nuu ndyaa ra-ityanda'a chíí, soko ñi-minuu-ndo ña-ndukutu'un chíí indya kuaku'ín. ⁶Ta

chakatyí tyi ika'ín takuan chii-ndo, ta kui'ya loko kuñi-ndo. ⁷Soko cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi va'a-ka tatu ku'ín tyi tatu maku'ín, ña-kuakichi ra-kuaku'va tundyee iñi chii-ndo. Soko tatu kuaku'ín, kuatyanda'í chii-ra nuu ndyaa-ndo. ⁸Ta nakichi-ra, ta kuasakoto-ra chii ñayivi ndyachika chakuenda nuu ñu'u ñayívi tyi ña-kutuñi iñi-chi naa chukuu kuvi kuatyí, ta yoo kuvi ñayivi ndoo ndyachika, ta yoo kuvi ñayivi kuasakutuñi Ndyoo. ⁹Ta kuasakoto-ra chii-chi tyi kuatyí-chi kuvi cha-ña-chinu iñi-chi chíí. ¹⁰Ta chakatyí tyi kuakunu'í nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo ta ña-kuandye'e-ka-ndo chíí, ta kuasakoto-ra chii-chi yoo kuvi ñayivi ndoo ndyachika. ¹¹Ta kuakoto-chi iso kuasakutuñi Ndyoo chii-chi tyi chaikutuñi Kui'na, ra-kunuu ndyakaña'a ñu'u ñayívi i'ya.

¹²Ta kua'a loko-ka tu'un kuñí ka'ín chi'in-ndo soko ña-kuvi kutuñi iñi-ndo vityin. ¹³Soko nachaa ku'va kuakichi Tatyí Ii Ndyoo, ra-saña'a cha-ndaa, ta maa-ra kuasaña'a tandi'í cha-ndaa chii-ndo tyi ña-kuaka'an-ra ku'va kuñi maa-ra tyi kuaka'an-ra tu'un ichiñiso'o-ra ka'ín, ta kuasakoto-ra chii-ndo cha-kuakuvi ityi nuu. ¹⁴Ta kuasaña'a-ra cha-ka'nu ikuí tyi kuaki'in-ra tu'un ka'ín ta kuasaña'a-ra chii-ndo. ¹⁵Ta tandi'í cha-iyo chii Sutu-yo Ndyoo, chii maí kuu. Ta yukuan kuenda ka'ín tyi kuaki'in Tatyí Ii Ndyoo tu'un ka'ín, ta kuasaña'a-ra chii-ndo. ¹⁶Ta chayatyin kivi, ta ña-kuandye'e-ka-ndo chíí, soko ña-kua'a-ñi kivi, ta kuandye'e tuku-ndo chíí.

**I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi tu'un
kui'ya iñi kuanduu-chi cha-sii**

¹⁷Ta iyo uvi ta'an ra-kuvi ndocha'a Jesús natu'un ta'an-chi, ta katyi-chi:

—¿Naa tu'un kuñi-chi ka'an-chi cha-ika'an-ra tye'en: “Chayatyin kivi, ta ña-kuandye'e-ka-ndo chíí”, ta, “ña-kua'a-ñi kivi, ta kuandye'e tuku-ndo chíí” tyi “kuakunu'í nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo”?

¹⁸Ta ika'an tuku-chi, ta katyi-chi:

—¿Naa tu'un kuñi-chi ka'an-chi “chayatyin kivi” tyi ña-chito-yo naa tu'un ka'an-ra?

¹⁹Ta ikutuñi iñi Jesús tyi kuñi-chi ndukutu'un-chi chii-ra tu'un yukuan, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu ndukutu'un-ndo naa chukuu kuñi-chi ka'an-chi tu'un ika'ín tye'en: “Chayatyin kivi ta ña-kuandye'e-ka-ndo chíí”, ta, “ña-kua'a-ñi kivi ta kuandye'e tuku-ndo chíí”? ²⁰Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi kuakuakù-ndo, ta kuakoo tu'un kui'ya iñi chii-ndo, ta ñayivi ndyachika kuenda nuu ñu'u ñayíví kuakusii-chi, soko vasu iyo tu'un kui'ya iñi chii-ndo, ta cha-ndukui'ya iñi-ndo kuanduu-chi cha-sii. ²¹Ta ku'va kaku se'e ña'a iyo cha-u'vi chii-chi tyi chaichaa ku'va kaku se'e-chi, soko naya'a kaku se'e-chi, ta ña-nduku'un-ka iñi-chi tundo'o ita'an-chi tyi sii loko kuñi-chi ikaku lee nuu ñu'u ñayíví. ²²Ta ndyo'o tuku tyi iyo tu'un kui'ya iñi chii-ndo vityin, soko kuakichi tukí nuu ndyaa-ndo, ta kuandusii kuñi-ndo, ta ña-yoo-ñi kivi kindyaa cha-sii iyo chii-ndo.

²³'Ta kivi yukuan ña-tuvi-ka cha-kuandukutu'un-ndo chíí. Ta cha-ndaa ka'ín chii-ndo tyi tandi'i cha-kuakakan-ndo chii Sutu-yo Ndyoo chi'in sivi, kuaku'va-ra chii-ndo. ²⁴Ta kuandya vityin ña-tuvi cha-chikan-ndo chi'in sivi, soko kakan-ndo, ta kuañi'i-ndo tyi takuan ta makumañi cha-sii ñayíví-ndo.

**I'ya kivi nuu ika'an Jesús tyi chaisakanaa-ra
chii cha-ña-va'a iyo nuu ñu'u ñayíví**

²⁵'Ta ika'ín tu'un i'ya chi'in-ndo chi'in minuu ku'va cha-kita'an chi'in tu'un kuñi ka'ín chii-ndo, soko kuachaa ku'va tyi kuaka'an ndoí chi'in-ndo siki Sutu-yo Ndyoo, ta ña-kuaka'an-ké chi'in nuu ku'va-ñi. ²⁶Ta kivi yukuan kuakakan-ndo chii-ra chi'in sivi, ta ña-kuñi-chi tyi ka'ín cha'a-ndo ityi nuu-ra ²⁷tyi kuñi tuku-ra chii-ndo tyi kuñi-ndo chíí, ta chinu iñi-ndo tyi nuu ndyaa-ra vachí. ²⁸Ta nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo iketé ta vachí nuu ñu'u ñayíví. Ta kuasandoí nuu ñu'u ñayíví, ta kunuí nuu ndyaa-ra —katyi Jesús.

²⁹Ta inaka'an ndocha'a-ra, ta katyi-chi:

—Vityin tyi layi ka'un chi'in-ndi ta ña-ika'an-kon chi'in minuu ku'va-ñi. ³⁰Ta vityin kutuñi iñi-ndi tyi chiton tandi'i cha-chika iñi-ndi, ta ña-ñiñi ndukutu'un ñayivi chiun. Ta yukuan kuenda chinu iñi-ndi tyi nuu ndyaa Ndyoo vachun.

³¹Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—¿Atu chinu iñi-ndo vityin? ³²Vachi ku'va, ta chaichaa-chi vityin, kuakunu'u nuu nuu-ndo, ta

kuasandoo-ndo minuu-ñi-ké, soko ña-suu minuu-ñí kuandoo tyi ndyaa Sutí chi'ín. ³³Ta tu'un i'ya ka'ín chi'in-ndo tyi koo cha-taxin ama-ndo tyi iin-ñi kuu-ndo chi'ín. Ta nuu ñu'u ñayíví i'ya tyi kuandye'e-ndo tundo'o, soko ñi'i koo iñi-ndo tyi yú'ú, chaisakanaí chii cha-ña-va'a iyo nuu ñu'u ñayíví.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús chi'in
Ndyoo chakuenda ndocha'a-ra

17 ¹Ta nuu indí'i ika'an Jesús tu'un takuan, ta inakañi'i-ra nuu-ra ityi andívi, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Sutu, vityin ichaa ku'va tyi sa'un cha-ra-ka'nu kuvi Se'un tyi takuan ta kuasa'a tuku Se'un cha-ra-ka'nu kuun ²tyi maun icha'a tundyee iñi chii-ra siki tandí'i ñayívi tyi ku'va-ra ñayíví chaa cha-mandí'i chii tandí'i ñayívi icha'un kichi nuu ndyaa-ra. ³Ta nuu-ñi maun kuvi Ndyoo ndaa, ta ñayíví chaa cha-mandí'i kuvi cha-nakoto-chi chiun ta chii yú'ú cha-kuí Jesucristo, ra-ityanda'un. ⁴Ta chaisa'í cha-ra-ka'nu kuun nuu ñu'u ñayíví i'ya tyi indí'i isa'í tyiñu icha'un chíí. ⁵Ta vityin, Sutu, sa'a cha-ra-ka'nu kuí nanachaí nuu ndyaun, tañi ku'va ikuí chi'un cha-kumañi-ka cha-koo ñu'u ñayíví.

⁶Ta isaña'í ku'va iyon chii ñayívi cha-inakachun ma'ñu ñayívi ndyachika kuenda nuu ñu'u ñayíví. Ta ñayívi yukuan kuvi ñayívi maun, ta icha'un chii-chi chíí, ta ndyakuu-chi tu'un ka'un. ⁷Ta vityin chachito-chi tyi tandí'i cha-icha'un chíí, nuu ndyaun vachi-chi. ⁸Tyi tu'un ika'un chíí, ika'ín chii-chi, ta iki'in kuenda-chi, ta ichito ndaa-chi tyi nuu ndyaun vachí, ta ichinu iñi-chi tyi maun ityanda'a chíí.

⁹Ta ka'an nda'ví chi'un chakuenda-chi. Ta ña-ka'ín cha'a ñayívi ndyachika chakuenda nuu ñu'u ñayíví tyi cha'a ñayívi icha'un chíí ka'ín tyi ñayívi maun kuu-chi. ¹⁰Ta tandí'i ñayívi iyo chíí chii maun kuvi, ta tandí'i ñayívi iyo chiun chii maí kuvi, ta saña'a-chi cha-ra-ka'nu kuí.

¹¹Ta ña-kuakundyaa-ké nuu ñu'u ñayíví, soko maa-chi kuakundyaa, ta yú'ú, kuandichí nuu ndyaun. Ta yo'o, Sutí ra-Ii, icha'un tundyee iñi sivun chíí, ta kumi va'un chii-chi chakatyí tundyee iñi yukuan tyi iin-ñi kuakuu-chi, tañi iin-ñi kuu-yo. ¹²Ta kivi ichindyaí chi'in-chi nuu ñu'u ñayíví, ikumi va'í chii-chi chi'in tundyee iñi sivun cha-icha'un chíí.

Ta minuu-ñi-chi kuanaa. Ta ra-yukuan kuvi ra-ta'an-chi kunaa tyi takuan ta chinu cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo. Ta ña-tuu-ka-chi kuanaa. ¹³Soko vityin kuandichí nuu ndyaun, ta ka'ín tu'un i'ya ku'va chandyaa-ké nuu ñu'u ñayíví tyi takuan ta kutu cha-sii iyo chíí tichi ama-chi.

¹⁴'Ta ika'ín tu'un maun chi'in-chi, ta yukuan kuenda ñayíví ndyachika kuenda nuu ñu'u ñayíví, ña-kuñi-chi ndye'e-chi chii-chi tyi ña-ndyachika-ka-chi chakuenda nuu ñu'u ñayíví, tañi yú'ú, ña-ndyachika tukí chakuenda nuu ñu'u ñayíví. ¹⁵Ta ña-chikén chiun tyi tavon chii-chi nuu ñu'u ñayíví, soko chikén chiun tyi kumi va'un chii-chi nuu vachi Kui'na, ra-ña-va'a. ¹⁶Ta ña-suu ñayíví ndyachika chakuenda nuu ñu'u ñayíví kuu-chi, tañi yú'ú tuku ña-ndyachiké chakuenda nuu ñu'u ñayíví.

¹⁷'Ta sandu'ii chii-chi chi'in cha-ndaa iyo chiun. Ta cha-ndaa kuu tu'un ka'un. ¹⁸Ta tañi ku'va ityanda'un chíí nuu ndyachika ñayíví chakuenda nuu ñu'u ñayíví, ta takuan tuku tyanda'í chii-chi. ¹⁹Ta icha'a kuendé tandi'í ñayíví chiun chakatyi-chi tyi takuan ta kuvi ku'va kuenda-chi ñayíví-chi chiun chi'in cha-ndaa.

²⁰'Ta ña-suu cha'a ñayíví i'ya-ñi ka'ín chi'un tyi ka'an tukí cha'a ñayíví kuachinu iñi chíí chakatyi tu'un kuaka'an-chi ²¹tyi takuan ta iin-ñi kuakuu-chi chi'in-yo. Sutu, tañi ndyaun amé, ta ndyaí amon, takuan ta kuakundyaa-chi ama-yo, ta takuan ta kuachinu iñi ñayíví iyo nuu ñu'u ñayíví tyi yo'o ityanda'a chíí. ²²Ta maun icha'a cha-ka'nu ikuí, ta suu-ñi takuan icha'í chii-chi tyi iin-ñi kuakuu-chi, tañi iin-ñi kuu-yo. ²³Ta iin-ñi kuí chi'in-chi, ta iin-ñi kuun chi'ín tyi takuan ta makumañi cha-koo iin nuu iñi-chi. Ta takuan ta kuakoto ñayíví ndyachika chakuenda nuu ñu'u ñayíví tyi yo'o ityanda'a chíí, ta kuñun chii-chi tañi kuñun chíí.

²⁴'Sutu, ñayíví icha'un chíí, kuñí tyi nuu kuakundyái, ta kundyaa-chi chi'ín tyi takuan ta kuandye'e-chi cha-ka'nu ikuí. Ta maun icha'a cha-ka'nu ikuí tyi ikuñun chíí kuandya cha-kumañi-ka chinu ñu'u ñayíví.

²⁵'Sutu, ra-va'a kuun, ta ñayíví ndyachika chakuenda nuu ñu'u ñayíví, ña-inakoto-chi chiun, soko yú'ú, nakoté chiun, ta ñayíví i'ya nakoto-chi tyi yo'o ityanda'a chíí. ²⁶Ta isaña'í chii-chi tañi ku'va iyon tyi nakoto-chi chiun, ta

kuasaña'a-ké chii-chi nuu kua'an-ka ityi nuu tyi tañi ku'va kuñun chií, kuakuñi-chi chii ñayivi ta'an-chi, ta kuakundyaí ama-chi.

I'ya kuvi nuu itiin ñayivi chii Jesús

18 ¹Ta nuu iya'a ika'an Jesús tu'un takuan, ta iketa-ra ñuu Jerusalén, ta kua'an-ra chi'in ndocha'a-ra, ta iya'a-ra inka chiyo yu'u yuvi nañi Cedrón. Ta yukuan kuvi nuu iyo yutun tata, ta iki'vi-ra chi'in ndocha'a-ra. ²Ta chito tuku Judas, ra-kuaxikoña'a chii Jesús, nuu kua'an-ra tyi kua'a loko ndoyo tu'va-ra nataka chi'in ndocha'a-ra yukuan. ³Ta kua'an Judas chi'in iin ityi hndaru ñuu Roma, ta kua'an tuku polisia kumi veñu'u cha-ityanda'a ñayivi kuvi sítú kunuu ta ñayivi **fariseo*, ta kua'an-chi chi'in cha-xaan, ta yinda'a-chi nú'ú cha-satuun nuu kua'an-chi. ⁴Soko Jesús tyi chito-ra tandi'i cha-kuakuu, ta kua'an-ra nuu ndyaa-chi, ta indukutu'un-ra chii-chi, ta katyi-ra:

—¿Yoo chii nanduku-ndo?

⁵Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Chii Jesús, ra-ñuu Nazaret, nanduku-ndi.

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Maí kuu.

Ta ndyaa tuku Judas, ra-inaxikoña'a chii Jesús, chi'in-chi. ⁶Ta ku'va ika'an-ra takuan: “Maí kuu”, ta inakakachata-chi, ta induva-chi nuu ñu'u. ⁷Ta indukutu'un tuku-ra, ta katyi-ra:

—¿Yoo chii nanduku-ndo?

Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Chii Jesús, ra-ñuu Nazaret, nanduku-ndi.

⁸Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Chaika'ín chii-ndo tyi maí kuu. Ta tatu chií nanduku-ndo, ku'va-ndo ta'vi naku'un ñayivi i'ya.

⁹Ta takuan ika'an-ra tyi kuachinu tu'un ika'an-ra tye'en: “Ñayivi icha'un chií, ñi-minuu-chi ña-kuanaa.”

¹⁰Ta Simón Pedro, ndiso-ra nuu machityi cha-kuvi *espada*, ta itava-ra tichi vena, ta icha'ndya-ra so'o kua'a ra-nañi Malco. Ta musu sítú kunuu kuu-ra. ¹¹Yukuan ta ika'an Jesús chii Pedro, ta katyi-ra:

—Natyí'i *espada* tichi vena. ¿Atu ña-ta'an-chi ndye'í tundo'o icha'a Sutu-yo Ndyoo ndye'í?

I'ya kuvi nuu ichandyaka ñayivi chii
Jesús nuu ndyaa sútú kunúú

¹²Yukuan ta hndaru ñuu Roma, ta ra-kunuu chi'in-chi, ta ñayivi kuvi polisia kumi veñu'u ñayivi *judío, itiin-chi chii Jesús, ta ichu'ñi-chi chii-ra, ¹³ta xi'na-ka nuu ndyaa Anás ichandyaka-chi chii-ra tyi chiso Caifás, ra-kuvi sútú kunuu, kuu-ra kuiya yukuan. ¹⁴Ta suu-ñi Caifás kuvi ra-ika'an chii ñayivi kunuu nuu ñayivi *judío tyi va'a-ka kúú minuu-ñi rayii chakuenda ñayivi ñuu.

I'ya kuvi nuu ika'an Pedro tyi ña-nakoto-ra chii Jesús

¹⁵Ta kua'an Simón Pedro chata Jesús chi'in inka ndocha'a-ra. Ta inka-ra tyi nakoto sútú kunuu chii-ra, ta iki'vi-ra nuu ke'en tuve'e sútú kunuu chi'in Jesús, ¹⁶soko Pedro, indoo-ra chata portoon. Ta iketa ra-nakoto chii sútú kunuu, ta ika'an-ra chii ña'a kumi yuve'e cha'a Pedro, ta icha'a-ke ta'vi ki'vi-ra. ¹⁷Yukuan ta ika'an ña'a kumi yuve'e chii Pedro, ta katyi-ke:

—¿Atu ña-suu ndocha'a Jesús kuu tuku yo'o?

Ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—¡Ña-suí kuu!

¹⁸Ta ndyaa ñayivi kuvi musu ta polisia kumi veñu'u, ta isata'an-chi ñú'ú tyi tuñi-chi tyi vichin. Ta ndyaa tuku Pedro chi'in-chi, tuñi-ra ñú'ú.

I'ya kuvi nuu indukutu'un Anás chii Jesús

19 Ta indukutu'un sítú kunuu chii Jesús siki ra-kuu ndocha'a-ra ta naa tu'un saña'a-ra. 20 Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Yú'ú tyi nuu tandi'i ñayivi ika'ín, ta isaña'í chii-chi *veñu'u *sinagoga* ta *veñu'u *ka'nu* Jerusalén nuu tu'va ñayivi **judío* nataka, ta ña-ika'an xe'í chi'in-chi. 21 ¿Ta naku ndukutu'un chíí? Ndukutu'un chii ñayivi ichiñiso'o cha-ika'ín tyi chito-chi naa tu'un ika'ín.

22 Ta ku'va ika'an-ra takuan, ta icha'a minuu polisia ndyaa chi'in-ra yanuu-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu takuan ta'an-chi naka'un chii sítú kunuu?

23 Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Tatu ika'ín tu'un ña-va'a, naka'an naa tu'un ña-va'a ika'ín. Soko tatu tu'un va'a ika'ín, ¿naku cha'un chíí?

24 Ta ndyikun-ra ta ityanda'a Anás chii-ra nuu ndyaa Caifás, ra-kuvi sítú kunuu.

I'ya kuvi nuu ika'an Pedro tyi ña-nakoto-ra chii Jesús inka ndoyo

25 Ta ndyaa-ka Pedro yunu'u, ta indukutu'un-chi chii-ra, ta katyi-chi:

—¿Atu ña-suu ndocha'a Jesús kuu tuku yo'o?

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ña-suí kuu.

26 Ta ika'an nuu musu sítú kunuu, ñañi chika ra-icha'ndya Pedro so'o, ta katyi-ra:

—¿Atu ña-suu chii yo'o indye'í chi'in-ra nuu iyo yutun tata?

27 Ta ika'an tuku Pedro inka ndoyo cha-ña-suu-ra kuvi, ta suu-ñi ku'va yukuan ta ikanachaa sto'o.

I'ya kuvi nuu kua'an Jesús nuu ndyaa Pilato

28 Ta ve'e Caifás ndyaa Jesús, ta iki'in ñayivi kunuu nuu ñayivi **judío* chii-ra, ta ña'a loko ichandyaka-chi chii-ra nuu kuvi vetyiñu nuu ndyakaña'a ra-ñuu Roma, soko ña-iki'vi-chi vetyiñu tyi makutya'an-chi ityi nuu Ndyoo,

ta makuvi kuxiñi-chi Viko Pascua.^f 29Yukuan ta iketa Pilato, ra-ndyakaña'a, kua'an-ra nuu ndyaa-chi, ta katyi-ra:

—¿Naa kuatyí ka'an-ndo siki ra-i'ya?

30Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Tatu cha-ña-tuvi kuatyí-ra manaku'va kuenda-ndi chii-ra chiun.

31Yukuan ta inaka'an Pilato, ta katyi-ra:

—Ki'in-ndo chii-ra ta sakutuñi-ndo chii-ra tañi ku'va ka'an ley maa-ndo.

Ta inaka'an ñayívi **judío*, ta katyi-chi:

—Soko ndyu'u tyi ña-tuvi ta'vi ka'ñi-ndi chii ñayívi.

32Ta takuan ikuu tyi kuachinu tu'un ika'an Jesús iso kuakúú-ra.^g

33Yukuan ta iki'vi tuku Pilato inka ndoyo tichi vetyiñu, ta ikana-ra chii Jesús, ta indukutu'un-ra chii-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu yo'o kuvi *rey* ñayívi **judío*?

34Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—¿Atu cha-kuñi ñi maun kuu, a cha-ka'an inka ñayívi ka'un?

35Ta inaka'an Pilato, ta katyi-ra:

—¿Atu yú'ú kuvi ñayívi **judío*? Ta ñayívi ñuu maun ta ñayívi kuvi sútú kunuu inaku'va kuenda chiun chíí. ¿Naa chukuu isa'un?

36Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ña-suvi nuu ndyakaña'í kuvi nuu ñu'u ñayívi i'ya tyi tatu cha-nuu ñu'u ñayívi kuvi nuu ndyakaña'í, kuakoo ra-kañita'an cha'í, ta maku'va-chi ta'vi tiin ñayívi kunuu nuu ñayívi **judío* chíí. Soko vityin tyi ña-suvi i'ya kuvi nuu ndyakaña'í.

37Yukuan ta ika'an tuku Pilato, ta katyi-ra:

—Soko ndye'e cha-ika'un takuan, ¿atu ña-suu *rey* kuun?

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

^f18.28 Chika ñi ñayívi *judío* tyi tatu ki'vi-chi ve'e ñayívi inka nuu tata cha-ña-chinu ñi chii Ndyoo Sutumañi-yo tyi kuakutya'an-chi ityi nuu Ndyoo, ta makuvi ku'un-chi veñu'u ta saka'nu-chi chii Ndyoo ta ñi-makuu ku'un-chi nuu sava'a-chi viko Ndyoo. ^g18.32 Ta ñayívi ñuu Roma tyi cha'ñi-chi chii ra-sa'a cha-ña-va'a nuu krusi. Ta chakatyi tyi icha'a kuenda ñayívi *judío* chii Jesús nuu ra-ndyakaña'a ñuu Roma, ta kuakúú-ra nuu krusi tañi ku'va cha-ka'an nuu tutu Ndyoo.

—Maun ka'an tyi *rey* kuí. Ta yukuan kuenda vachí nuu ñu'u ñayíví ta ikakí tyi ka'ín naa chukuu kuvi cha-ndaa. Ta ñayívi ndyachika chi'in cha-ndaa tyaso'o-chi tu'un ka'ín.

³⁸Ta ika'an Pilato, ta katyi-ra:

—¿Naa chukuu kuvi cha-ndaa?

Ta takuan ika'an-ra, ta kua'an-ra inka ndoyo nuu ndyaa ñayívi **judío*, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Ña-tuvi kuatyí ra-i'ya inañí'í. ³⁹Soko tañi ku'va tu'va-ndo ka'an tyi sañé minuu ra-yí'i vekaa kivi Viko Pascua, ¿atu kuñi-ndo cha-sañé chii *rey* ñayívi **judío*?

⁴⁰Yukuan ta ikanachaa tandí'i-chi, ta katyi-chi:

—¡Masañon chii ra-chiña tyi chii Barrabás sañon!

Ta Barrabás tyi ra-xaan kuu-ra.

19 ¹Yukuan ta iki'in Pilato chii Jesús, ta ika'an-ra tyi ku'va hndaru chii-ra.^h ²Ta isava'a hndaru nuu korona chi'in iñu, ta ityi'i-chi xiñi Jesús, ta isaku'un-chi nuu soo kua'a tuun cha-ñu'u ka'nu *rey* chii-ra. ³Ta ikuyatyin-chi nuu ndyaa-ra, ta ikicha'a ka'an ña-va'a-chi, ta katyi-chi:

—Nakumi chii yo'o *Rey* ñayívi **judío*.

Ta icha'a-chi yanuu-ra.

⁴Yukuan ta iketa Pilato inka ndoyo, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Ndye'e-ndo tyi vachi-ra chi'ín ityi nuu-ndo tyi koto-ndo tyi ñi-minuu kuatyí-ra ña-inañí'í.

⁵Yukuan ta iketa Jesús, ta yí'i korona iñu xiñi-ra, ta ñu'u-ra soo kua'a tuun. Ta ika'an Pilato, ta katyi-ra:

—I'ya ndyaa-ra.

⁶Ta ku'va indye'e ñayívi kuvi sútú kunuu ta polisia veñu'u chii-ra, ta ñi'i ikanachaa-chi, ta katyi-chi:

—¡Ka'ñi-ndo chii-ra nuu krusi! ¡Ka'ñi-ndo chii-ra nuu krusi!

Ta ika'an Pilato, ta katyi-ra:

—Ki'in maa-ndo chii-ra, ta kutyaa-ndo nuu krusi tyi yú'ú, ñi-minuu kuatyí-ra ña-inañí'í.

⁷Ta inaka'an ñayívi **judío*, ta katyi-chi:

—Ndyu'u tyi iyo *ley* chii-ndi, ta ka'an-chi tyi ta'an-chi kúu-ra tyi maa-ra ika'an tyi Se'e Ndyoo kuu-ra.

^h19.1 Ñayívi ñuu Roma cha'a-chi chii ñayívi iyo kuatyí chi'in ñii ndyaa yiki a kaa nuu.

⁸Ta ku'va ichiñi so'o Pilato ka'an-chi takuan, ta ikicha'a yu'u-ka-ra. ⁹Ta iki'vi-ra inka ndoyo tichi vetyiñu, ta ika'an-ra chii Jesús, ta katyi-ra:

—¿Indya ra-kuun?

Soko ña-inaka'an-ra nuu ka'an-ra. ¹⁰Yukuan ta inaka'an Pilato, ta katyi-ra:

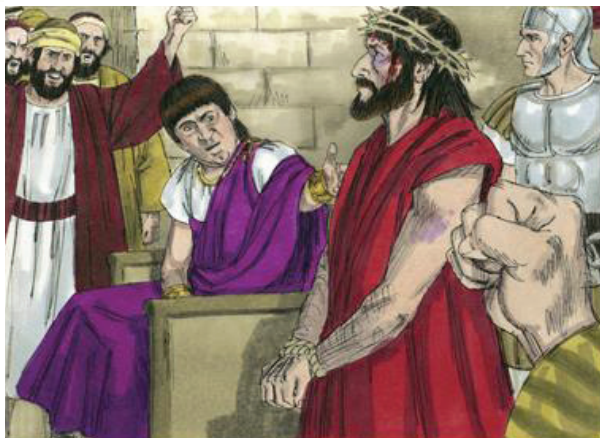
—¿Naku ña-naka'un nuu ka'in? ¿Atu ña-chiton tyi iyo tundyee iñi chií tyi sañé chiun o kutyaí chiun nuu krusi?

¹¹Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Ña-tuvi tundyee iñi chiun sakutuñun chií tatu maku'va Ndyoo ta'vi chiun. Ta yukuan kuenda ka'nu-ka kuatyí ra-inaku'va kuenda chií chiun.

¹²Ta kuandya ku'va yukuan nduku Pilato ku'va saña-ra chii-ra, soko ñi'i ikanachaa ñayivi **judío*, ta katyi-chi:

—Tatu kuasañon chii-ra, ña-suu aminku César kuun yi tandi'i ra-ka'an tyi rey kuu-ra, ña-chinu iñi-ra chii rey 'ésar.ⁱ

¹³Ta ku'va ichiñi so'o Pilato tu'un ka'an-chi, ta kua'an-ra chi'in Jesús tuve'e, ta ichikundyaa-ra nuu silya nuu sakutuñi-ra chii ñayivi nuu ndyaa cha-nañi Pisu Yuu. (Ta chi'in tu'un ka'an ñayivi **judío* nañi-chi Gabatá.) ¹⁴Ta kivi yukuan kuvi kivi satu'va-chi cha-kuakuatyíñu-chi Viko Pascua, ta cha-ikuu sava kivi. Yukuan ta ika'an Pilato chii ñayivi **judío*, ta katyi-ra:

ⁱ 19.12 César kuvi rey ndyakaña'a ñuu Roma.

—¡I'ya ndyaa ra-kuu *rey*-ndo!

¹⁵Ta ikanachaa-chi, ta katyi-chi:

—¡Ka'ñi chii-ra! ¡Ka'ñi chii-ra nuu krusi!

Ta ika'an Pilato, ta katyi-ra:

—¿Atu ka'ñi chii *rey*-ndo nuu krusi?

Ta inaka'an ñayivi kivi sútú kunuu, ta katyi-chi:

—Ña-tuvi inka *rey*-ndi iyo cha-kuvi César.

¹⁶Yukuan ta inaku'va kuenda Pilato chii Jesús chii-chi tyi kuka'ñi-chi chii-ra nuu krusi.

I'ya kivi nuu ityaa-chi chii Jesús nuu krusi ta ichi'i-ra

¹⁷Yukuan ta iki'in-chi chii Jesús, ta kuandyaka-chi chii-ra nuu nañi Yiki Xiñi Ndiyí, ta ndiso-ra krusi. Ta chi'in tu'un ka'an ñayivi **judío* nañi-chi Gólgota. ¹⁸Ta ikutyaa-chi chii-ra nuu krusi. Ta ikutyaa tuku-chi uu ta'an-ka-ra inka nuu krusi. Ta iin-ra ndyaa iin chiyo xiin-ra, ta inka-ra ndyaa inka chiyo xiin-ra, ta Jesús ndyaa-ra ma'ñu-chi. ¹⁹Ta ika'an Pilato tyi tyaa-chi nuu tu'un tye'en xiñi krusi: “Jesús ra-ñuu Nazaret, *rey* ñayivi **judío*.” ²⁰Ta kua'a loko ñayivi **judío* ika'vi tu'un yukuan tyi yatyin ndyaa ñuu-chi chi'in nuu ndyaa Jesús nuu krusi, ta ityaa-ra tu'un chi'in tu'un hebreo ta tu'un griego ta tu'un latín. ²¹Ta ika'an ñayivi kivi sútú kunuu nuu ñayivi **judío* chii Pilato, ta katyi-chi:

—Matyaun “*rey* ñayivi **judío*” tyi va'a-ka tyaun “Ra-i'ya ka'an: Yú'ú kuí *rey* ñayivi **judío*.”

²²Ta inaka'an Pilato, ta katyi-ra:

—Tu'un ityaí, nakundyaa maa-chi.

²³Ta nuu iya'a ikutyaa hndaru chii Jesús nuu krusi, ta iki'in-chi soo-ra, ta ndikaa kumi ta'an-ra iki'in iin lo'o iin lo'o soo Jesús. Ta iki'in tuku-chi soo cha-ñu'u ka'nu-ra, ta soo ndikaa iin cha-ikunu-chi kuu, ta ña-tuvi nuu ikikun-chi.

²⁴Yukuan ta ikicha'a natu'un ta'an-chi, ta katyi-chi:

—Mandata-yo soo i'ya tyi kuatava-yo ku'va, ta ndye'e-yo yoo kuañi'i.

Ta takuan ikuvi tyi kuachinu cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo tye'en:

Isacha-chi soí,

ta chi'in soí, itava-chi ku'va.

Ta takuan isa'a hndaru.

25 Ta cha'a krusi ndyaa ma'a Jesús, ta ta'an-ke, ta María ñasi'i Cleofas, ta María Magdalena. 26 Yukuan ta inandye'e Jesús chii ma'a-ra ta chii ndocha'a-ra, ra-kuñi loko-ra, nuu ndyaa-chi yukuan, ta ika'an-ra chii ma'a-ra, ta katyi-ra:

—Ma'a, ra-chiña kuvi se'un.

27 Ta nuu iya'a yukuan, ta ika'an-ra chii ndocha'a-ra, ta katyi-ra:

—Ke-chiña kuvi ma'un.

Ta kuandya kivi yukuan ta inaki'in ndocha'a-ra chii-ke, ta kua'an-ke ve'e-ra.

28 Ta nuu iya'a ika'an-ra takuan, ta chito Jesús tyi chaindi'i ichinu tyiñu isa'a-ra. Yukuan ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—It'yí ndutya.

Ta takuan ika'an-ra tyi chinu cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo.

29 Ta ndyaa nuu kisi chitu vinu iya, ta isatyii-chi vinu yukuan nuu tya'ma, ta ichu'ñi-chi xiñi yutun nañi *hisopo*, ta ityañaa-chi yu'u-ra. 30 Yukuan ta ichi'i-ra vinu iya, ta katyi-ra:

—Chaindi'i ichinu tyiñu isa'í.

Yukuan ta inanuu xiñi-ra, ta inaku'va kuenda-ra cha-tyaku-ra, ta ichi'i-ra.

I'ya kuvi nuu ikiñi-chi yoko yikixiin Jesús

31 Ta kivi yukuan kuvi kivi satu'va-chi cha-kuakuatyíñu-chi Viko Pascua, ta ña-kuñi ñayivi kunuu nuu ñayivi **judío* kundyaa kuñu-chi nuu krusi tyi inka kivi kuvi **kivi sauru* ta kivi yukuan kuvi kivi ii loko. Yukuan ta ichakakan-chi ta'vi chii Pilato tyi ka'nu hndaru yikindoo ndu'uñi ta'an ra-ndyaa nuu krusi tyi kúú-chi, ta kindya'a-chi kuñu-chi nuu krusi.

32 Yukuan ta kua'an hndaru, ta icha'nu-chi yikindoo nuu ra-ndyaa xiin Jesús, ta takuan isa'a tuku-chi chi'in ra-ndyaa inka chiyo xiin Jesús. 33 Ta ichaa-chi nuu ndyaa Jesús, ta indye'e-chi tyi chaichi'i-ra, ta ña-icha'nu-ka-chi yikindoo-ra. 34 Ta minuu hndaru, ikiñi-ra yoko yikixiin-ra, ta suu-ñi ku'va yukuan iketa niñi ta ndutya.

35 Ta ra-indye'e cha-ikuu, suu-ra kuvi ra-inaka'an cha-ndaa cha-indye'e-ra. Ta chito-ra tyi cha-ndaa kuvi cha-ka'an-ra.

Ta takuan ika'an-ra tyi chinu tuku iñi-ndo chii Jesús. ³⁶Ta takuan ikuvi tyi kuachinu cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo tye'en: “Ñi-minuu yiki-ra ña-kuata'nu.” ³⁷Ta iyo tuku nuu Tutu Ndyoo ka'an-chi tye'en: “Kuandy'e-chi chii ra-ikiñi-chi yoko.”

I'ya kivi nuu ityi'i-chi chii Jesús yavi yuu

³⁸Ta nuu iya'a ikuvi takuan, ta José, ra-ñuu Arimatea, ichaka'an-ra chii Pilato tyi ku'va-ra ta'vi naki'in-ra kuñu Jesús, ta icha'a-ra ta'vi. (Ta ra-yukuan tyi nuu ndocha'a Jesús kuu-ra, soko xe'e-ñi kuu-ra tyi yu'u-ra nuu ñayivi **judío*.) Yukuan ta kua'an-ra ta inaki'in-ra kuñu Jesús. ³⁹Ta kua'an tuku Nicodemo, ra-ichanatu'un minuu cha-kuaa chi'in Jesús, ta kua'an tuku chi'in-ra tañi oko uchi kilu perfumi cha-inasaka chi'in cha-nañi *mirra* ta chi'in cha-nañi *áloe*. ⁴⁰Ta iki'in-chi kuñu Jesús, ta ika'yi-chi perfumi, ta ikava nuu-chi soo chii-ra, tañi ku'va tu'va ñayivi **judío* sa'a ku'va kuchi-chi ndiyi.

⁴¹Ta yatyin nuu icha'ñi-chi chii Jesús nuu krusi iyo yutun tata, ta yukuan iyo nuu yavi yuu cha-isava'a ñayivi nuu ki'i ndiyi ta kumañi-ka ki'i-chi. ⁴²Ta yukuan ityi'i-chi kuñu Jesús tyi yatyin ndyaa yavi yuu, ta chakuachaa kivi ndyitatu ñayivi **judío*.

I'ya kivi nuu indye'e-chi tyi iyu yavi yuu

20¹Ta nuu ñaa-ka kivi ndominku nuu ikicha'a vitya, ta kua'an María, ña'a ñuu Magdala, nuu yi'i kuñu Jesús, ta indye'e-ke tyi chainuña yuu ndasi yu'u yavi. ²Yukuan ta chinu-ke kua'an-ke nuu ndyaa Simón Pedro ta nuu ndyaa inka ndocha'a Jesús, ra-kuñi loko-ra, ta ika'an-ke, ta katyi-ke:

—Iki'in ñayivi kuñu Sutumañi-yo Jesús cha-yi'i tichi yavi yuu, ta ña-chito-ndi indya ityi'i-chi kuñu-ra.

³Yukuan ta iketa Pedro ta inka-ra, ta kua'an-ra nuu ndyaa yavi yuu. ⁴Ta ndu'uvi ta'an-ra chinu-ra kua'an-ra, soko ñi'i-ka chinu inka-ra cha-kivi Pedro, ta xi'na-ka-ra ichaa nuu ndyaa yavi yuu. ⁵Ta indye'e nuu-ra, ta kandyaa soo cha-ikava nuu-chi chii Jesús, soko ña-iki'vi-ra tichi yavi.

⁶Ta ichaa tuku Simón Pedro chata-ra, ta iki'vi-ra tichi yavi yuu, ta indye'e tuku-ra kandyaa soo cha-ikava nuu-chi chii Jesús. ⁷Ta soo cha-ikavanuu-chi xiñi-ra cha-yita'nu

va'a ta kandyaa siin-chi. ⁸Yukuan ta iki'vi tuku inka ra-ichaa cha-kuvi nuu, ta indye'e-ra ta ichinu iñi-ra. ⁹Ta kumañi-ka kutuñi iñi-chi cha-ka'an nuu Tutu Ndyoo tyi ta'an-chi natyaku Jesús. ¹⁰Yukuan ta kuanu'u-chi nuu ndyaa-chi.

I'ya kuvi nuu ituu Jesús nuu María, ña'a ñuu Magdala

¹¹Ta María, ndyaa-ke inka ndoyo chakù-ke chata yavi yuu. Ta ku'va chakù-ke, ta inandye'e nuu-ke tichi yavi yuu, ¹²ta indye'e-ke uvi ta'an **ángel* ñu'u soo kuichin, ta ndyaa-ra nuu ikandyaa kuñu Jesús. Ta nuu-ra ndyaa ityi nuu ikandyaa xiñi-ra, ta inka-ra ndyaa ityi nuu ikandyaa cha'a-ra. ¹³Ta indukutu'un-ra chii-ke, ta katyi-ra:

—Yo'o ña'a, ¿naku chakùn?

Ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Chakù maí tyi iki'in-chi kuñu Sutumañi-yo, ta ña-chité indya ityi'i-chi.

¹⁴Ta ka'an-ke tu'un yukuan, ta inachikoo-ke, ta indye'e-ke chii Jesús, ndyaa-ra yukuan, soko ña-inakoto-ke chii-ra.

¹⁵Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Yo'o ña'a, ¿naku chakùn? ¿Yoo chii nandukun?

Ta chika iñi-ke tyi ra-kumi yutun tata kuu-ra, ta inaka'an-ke, ta katyi-ke:

—Racha'nu, tatu maun iki'in kuñu-ra, ka'an nuí indya ityi'un tyi kunaki'ín.

¹⁶Yukuan ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—¡María!

Ta inandye'e-ke, ta katyi-ke tu'un ka'an ñayivi **judío*:

—¡Raboní!

(Ta tu'un yukuan kuñi-chi ka'an-chi Mastru.)

¹⁷Ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—Matiin-kon chíí tyi kumañi-ka kunu'í nuu ndyaa Sutu-yo Ndyoo. Soko kua'an nuu ndyaa ndocha'í, ta ka'un tyi kuanu'í nuu ndyaa Sutí, ta Sutu-ndo ta nuu ndyaa Ndyoí ta nuu ndyaa Ndyoo-ndo.

¹⁸Yukuan ta kua'an-ke nuu ndyaa ndocha'a Jesús, ta ika'an-ke, ta katyi-ke:

—¡Indye'í chii Sutumañi-yo!

Ta isakoto-ke tu'un ika'an-ra chii-ke chii-chi.

I'ya kuvi nuu ituu Jesús nuu ndocha'a-ra

¹⁹Ta chakuaa suu-ñi kivi yukuan nuu ikicha'a vitya kivi ndominku, ta ndasi kutu yuve'e nuu kayuku ndocha'a Jesús tyi yu'u-chi chii ñayivi kuvi nuu nuu ñayivi **judío*, ta ituu Jesús ma'ñu-chi, ta ika'an-ra, ta katyi-ra:

—¡Nakoo cha-taxin ama-ndo!

²⁰Ta nuu iya'a ika'an-ra takuan, ta isaña'a-ra nda'a-ra ta yikixiin-ra chii-chi. Ta indusi loko kuñi ndocha'a Jesús tyi indye'e-chi chii-ra. ²¹Yukuan ta ika'an tuku-ra inka ndoyo, ta katyi-ra:

—Nakoo cha-taxin ama-ndo. Ta tañi ku'va ityanda'a Sutu-yo Ndyoo chií, takuan tuku tyanda'í chii-ndo.

²²Ta nuu iya'a ika'an-ra takuan, ta itivi-ra siki-chi, ta katyi-ra:

—Naki'in-ndo Tatyí Ii Ndyoo. ²³Ta ñayivi kuasaka'nu iñi-ndo kuatyí, kuakoo tuka'nu iñi kuatyí-chi ityi nuu Ndyoo, ta ñayivi ña-kuasaka'nu iñi-ndo kuatyí, ña-kuakoo tuka'nu iñi kuatyí-chi ityi nuu Ndyoo.

I'ya kuvi nuu ña-chinu iñi Tomás

²⁴Ta Tomás, ra-ka'an-chi Tini'i, kuvi minuu ndocha'a Jesús cha'uchi uvi ta'an-ra, ta ña-tuu-ra ndyaa chi'in-chi ku'va ituu Jesús. ²⁵Ta ika'an inka ndocha'a Jesús chii-ra, ta katyi-chi:

—¡Indye'e-ndi chii Sutumañi-yo!

Ta inaka'an Tomás, ta katyi-ra:

—Tatu mandye'í nuu iyi'i klavu nda'a-ra, ta matyi'í xiñi nda'í nuu iyi'i-chi, ta matyi'í nda'í yikixiin-ra, machinu iñi.

²⁶Ta uña kivi iya'a, ta yi'i tuku ndocha'a Jesús tichi ve'e inka ndoyo, ta ndyaa Tomás chi'in-chi. Ta ndasi kutu yuve'e, ta ichaa Jesús, ta ichikuiñi-ra ma'ñu-chi, ta katyi-ra:

—¡Nakoo cha-taxin ama-ndo!

²⁷Yukuan ta ika'an-ra chii Tomás, ta katyi-ra:

—Tyi'i xiñi nda'un i'ya, ta ndye'un nda'í. Ta tyi'un nda'un yikixiín. Ta makuun ra-ña-chinu iñi tyi ta'an-chi chinu iñun.

²⁸Yukuan ta inaka'an Tomás, ta katyi-ra:

—¡Maun kuvi Sutumañi-yo ta Ndyoo cha-chinu iñi!

²⁹Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Tomás, chinu iñun chií tyi indye'un, soko va'a ikuu ñayívi chinu iñi chií vasu ña-ndye'e-chi chií.

I'ya kuvi nuu ika'an Juan naa kuenda ichinu tutu i'ya

³⁰Ta kua'a loko-ka cha-íyò isa'a Jesús nuu ndocha'a-ra cha-ña-ityaí nuu tutu i'ya. ³¹Soko tu'un i'ya ityaí nuu tutu tyi takuan ta chinu iñi-ndo tyi Jesús kuvi *Cristo, Se'e Ndyoo, ta chakatyí tyi chinu iñi-ndo sivi-ra, ta kuakoo ñayíví chaa cha-mandi'i chii-ndo.

I'ya kuvi nuu ituu Jesús nuu ucha ta'an ndocha'a-ra

21 ¹Ta nuu iya'a ikuvi takuan, ta ituu Jesús inka ndoyo nuu ndocha'a-ra yu'u ndutyañu'u Tiberias. Ta tye'en ikuu nuu ituu-ra nuu-chi. ²Ta iin ka'nu-ñi ndyaa Simón Pedro chi'in Tomás, ra-ka'an-chi Tini'i, ta chi'in Natanael, ra-ñuu Caná nuu ñu'u ñuu Galilea, ta chi'in ndu'uvi ta'an ra-kuvi se'e Zebedeo, ta chi'in uu ta'an-ka ndocha'a Jesús. ³Ta ika'an Simón Pedro, ta katyi-ra:

—Kuaku'ín kutiín tyaka.

Ta ika'an-chi, ta katyi-chi:

—Ku'un tuku ndyu'u chi'un.

Yukuan ta kua'an-chi, ta iki'vi-chi nuu varku, soko cha-kuaa yukuan ña-tuvi ñi-minuu tyaka iñi'i-chi. ⁴Ta chakuatuvi ñayíví, ta ndyaa Jesús yu'u ndutyañu'u soko ña-nakoto ndocha'a-ra tyi Jesús kuu-ra. ⁵Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Aminku, ¿atu ña-iñi'i-ndo tyaka?

Ta inaka'an-chi, ta katyi-chi:

—Ña-iñi'i-ndi.

⁶Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Sakaña-ndo taraya-ndo ityi kua'a varku, ta kuañi'i-ndo chii-ti.

Yukuan ta isa'a-chi takuan, ta kua'a loko tyaka iñi'i-chi kuandya ku'va ña-ikuvi-ka tava-chi taraya. ⁷Yukuan ta ika'an ndocha'a Jesús, ra-kuñi loko-ra, chii Pedro, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo kuvi ra-yukuan.

Ta ku'va ichiñiso'o Simón Pedro tyi Sutumañi-yo kuvi-ra, ta induku'un-ra soo-ra cha-itava-ra ku'va kuatiin-ra tyaka, ta iki'vi-ra nuu ndutya. ⁸Ta vachi inka-chi chi'in varku, ta kañu'u-chi taraya tyi yatyin ndyaa-chi chi'in yu'u ndutyañu'u, tañi nuu iin syendu metru. ⁹Yukuan ta ichaa-chi nuu kuvi ñu'u ityi, ta indye'e-chi nuu kayu ñú'ú, ta tyi'yo nuu tyaka ta paan nuu ñú'ú. ¹⁰Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ñandyaka-ndo tyaka cha-nuu itava-ndo.

¹¹Yukuan ta indi'vi Simón Pedro nuu varku, ta ixitakaa-ra taraya nuu ñu'u ityi, ta kua'a loko tyaka na'nu yi'i, ta iin syendu uu xiko uchi uñi ta'an-ti yi'i, soko ña-ika'ndi taraya vasu kua'a loko-ti yi'i. ¹²Ta ika'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ña'a-ndo tyi kasi iñi-ndo.

Ta ñi-minuu ndocha'a-ra ña-iketa iñi ndukutu'un chii-ra yoo kuu-ra tyi chito-chi tyi Sutumañi-yo kuu-ra. ¹³Yukuan ta ikuyatyin Jesús nuu ndyaa-chi, ta iki'in-ra paan, ta icha'a-ra chii-chi, ta takuan tuku icha'a-ra tyaka. ¹⁴Ta i'ya kuvi cha-kuu uñi ndoyo ituu Jesús nuu ndocha'a-ra nuu iya'a inatyaku-ra cha-ichi'i-ra.

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi kumi Simón Pedro mvee-ra

¹⁵Ta nuu indi'i ichachi-chi, ta ika'an Jesús chii Simón Pedro, ta katyi-ra:

—Simón, se'e Juan, ¿atu kuñi-kon chií cha-kuu inka-chi i'ya?
Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, maun chito tyi kuñí chiun.

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kumi mvee li'i sané.

¹⁶Ta indukutu'un Jesús inka ndoyo chii-ra, ta katyi-ra:

—Simón, se'e Juan, ¿atu kuñun chií?

Ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, maun chito tyi kuñí chiun.

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kumi mvee sané.

¹⁷Ta indukutu'un Jesús chii-ra cha-kuu uñi ndoyo, ta katyi-ra:

—Simón, se'e Juan, ¿atu kuñun chií?

Ta induku'iya kuñi Pedro cha-indukutu'un-ra chii-ra cha-kuu uñi ndoyo “¿atu kuñun chií?”, ta inaka'an-ra, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, maun chito tandi'i cha-iyo amé ta chiton tyi kuñí chiun.

Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Kumi mvee sané. ¹⁸Ta cha-ndaa ka'ín tyi kivi ikuyutyon kivi naku'ñi maun tichun, ta kuvi ku'un indya kuñun ku'un, soko kivi kuakucha'nun, ta kuasakaun nda'un, ta inka-chi kuanaku'ñi chiun, ta kuakundyaka-chi chiun nuu ña-kuñun ku'un.

¹⁹Ta takuan ika'an Jesús tyi cha'a-ra ku'va iso kuakúú Pedro, ta kuasa'a-ra cha-ra-ka'nu kuvi Ndyoo. Ta nuu iya'a ika'an-ra takuan, ta katyi-ra:

—Ña'a chaté.

²⁰Yukuan ta inachikoo Pedro, ta inandye'e-ra vachi ndocha'a Jesús, ra-kuñi loko-ra, chata-ra. (Ta suu-ra kuvi ra-ndyaa xiin Jesús ku'va ikuxiñi-chi kivi kumañi-ka kúú-ra, ta indukutu'un-ra chii Jesús yoo-ra kuanaku'va kuenda chii-ra.) ²¹Ta ku'va indye'e Pedro, ta ika'an-ra chii Jesús, ta katyi-ra:

—Sutumañi-yo, ¿iso kuata'an ra-yukuan?

²²Ta inaka'an Jesús, ta katyi-ra:

—Ta tatu kuñí cha-kutyaku-ra kuandya kivi kuakichí inka ndoyo, ta, ¿naa kuenda yo'o? Ña'a yo'o chaté.

23Ta yukuan kuenda ikicha'a ka'an ñayivi chinu ñi chii Jesús tyi makúú ra-yukuan. Soko Jesús, ña-ika'an-ra cha-makúú-ra tyi ika'an-ra: “Tyi tatu kuñí cha-kutyaku-ra kuandya kivi kuakichí inka ndoyo, ¿naa kuenda yo'o?”

24Ta yú'ú kuvi ndocha'a Jesús, ra-ka'an cha-ndaa cha-ikuu, ta chito-ndi tyi cha-ndaa kuvi tu'un ityaí. 25Ta kua'a loko cha-isa'a Jesús, ta chika ñi tyi tatu ñi-tyaa ñayivi nuu nuu cha-isa'a-ra nuu tutu, mavatu nuu ñu'u ñayivi chi'in chakua'a tutu tyaa-chi.

Glosario

Abraham: Abraham kuvi ra-kachin Ndyoo tyi kuvi-ra sutu cha'nu ñayivi judío.

ángel: Ángel kuvi minuu cha-tyaku cha-isava'a Ndyoo tyi kuu-chi musu-ra ta kundyaka-chi tu'un-ra nuu ñayivi. Ta kuvi tuu-chi tañi ku'va kaa ñayivi.

Cristo: Ta Cristo, iin-ñi tu'un kuñi-chi ka'an-chi chi'in tu'un Mesías, ta ndu'uvi tu'un kuvi sivi tyiñu icha'a Ndyoo kiso Jesús. Ta tyiñu yukuan kuvi cha-ndyakaña'a-ra cha-iyó ñayivi, ta sakaku-ra chii ñayivi.

fariseo: Ñayivi fariseo kuvi nuu ityi ñayivi kuu nuu veñu'u judío kivi ichindyachika Jesús nuu ñu'u ñayivi, ta ñayivi saduceo kuvi inka ityi-chi. Ta kua'a-ka ñayivi fariseo cha-kuvi ñayivi saduceo ta siin ku'va chinu iñi-chi chii Ndyoo. Ta ñi'i iyo iñi ñayivi fariseo sa'a-chi cha-ka'an ley Ndyoo cha-ityaa Moisés, ta kua'a-ka cha-ichindyakuu maa-chi.

Israel: Israel kuvi sivi inaty'i Ndyoo chii Jacob, se'e Abraham. Ta suu-chi kuvi tuku sivi ñuu tata uchi uvi ta'an se'e-ra.

judío: Ñayivi judío kuvi tata Abraham ta ñi'i iyo iñi-chi chi'in ley Ndyoo cha-ityaa Moisés.

kivi sauru: Kivi sauru kuvi kivi nuu indi'i vitya kuenda ñayivi judío. Ta kivi yukuan kuvi kivi ii, kivi ndyitatu-chi ta ña-satyíñu-chi ta saka'nu-chi chii Ndyoo.

ku'e tya'yu ñii: Kue'e tya'yu ñii ka'an ñayivi uu ta'an nuu kue'e cha-ta'an ñii-yo ta yatyi tiin-chi chii inka ñayivi. Ta ka'an nuu ley Ndyoo tyi ñayivi iyo kue'e yukuan ña-ii-chi nuu Ndyoo ta ña-tuu ta'vi kuyatyin-chi chi'in ñayivi ta ñi-ku'un-chi veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén ta saka'nu-chi chii Ndyoo.

Mesías: Ta Mesías, iin-ñi tu'un kuñi-chi ka'an-chi chi'in tu'un Cristo, ta ndu'uvi tu'un kuvi sivi tyiñu icha'a Ndyoo tyi sa'a Jesús. Ta tyiñu yukuan kuvi cha-ndyakaña'a-ra chii ñayivi Ndyoo ta tandi'i cha-iyó ñayíví.

Moisés: Moisés kuvi ra-kuu nuu nuu ñayivi Israel kivi iketa-chi ñuu Egipto ta kua'an-chi nuu ndyaa ñu'u ika'an Ndyoo tyi kuaku'va-ra chii-chi. Ta maa-ra ityaa u'un ta'an tutu cha'nu Ndyoo ta ña'i-chi tutu ley Ndyoo.

ñu'ma vixi: Ñu'ma vixi kuvi cha-cha'mi ñayivi nuu saka'nu-chi chii Ndyoo ta cha'a-chi xiko vixi.

saduceo: Ñayivi saduceo kuvi nuu ityi ñayivi kuu nuu veñu'u ñayivi judío kivi ichindyachika Jesús nuu ñu'u ñayíví, ta ñayivi fariseo kuvi inka ityi-chi. Ta ñayivi saduceo tyi ña-chinu iñi-chi tyi kuanatyaku ñayivi ichi'i, ta ñi-ña-chinu iñi-chi tyi iyo ángel ta tatyí kui'na. Ta ñi'i-ka chinu iñi-chi tutu ityaa Moisés cha-kuvi tandi'i-ka tutu ityaa ñayivi inaka'an tu'un ka'an Ndyoo.

veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén: Veñu'u ka'nu ñuu Jerusalén kuvi nuu veñu'u ka'nu isava'a ñayivi Israel ñuu Jerusalén tañi ku'va ika'an Ndyoo tyi sava'a-chi. Ta yukuan ndyaa Ndyoo chi'in-chi, ta saka'nu-chi chii-ra.

Nuu Ichikanuu Jesús Nuu Ñu'u Ñayívi

I'ya kuvi nuu yuku chika iní ñayívi tyi watu-ñi nuu isama ku'va kaa nuu Jesús kuvi (Lc. 9:28-36)

Monte Hermón ▲

I'ya kuvi nuu isandukua'a Jesús cha-kachi ya'a-ka u'un mii ñayívi (Lc. 9:10-17; John 6:1-14) ta nuu ika'an Pedro tyi Cristo kuvi Jesús (Lc. 9:18-20)

I'ya kuvi nuu isanduva'a Jesús ra-ña-kuvi kaka (Lc. 5:17-39), ta nuu va'a loko chinu iní ra-ndyakaña'a iin syendu hndaru chii Jesús (Lc. 7:1-9)

I'ya kuvi nuu ika'an Jesús tyi nda'vi ñayívi nuu (Lc. 10:13-16)

I'ya kuvi nuu isanduu Jesús ndutya vinu (Jn. 2:1-12)

I'ya kuvi ñuu nuu icha'nu Jesús (Lc. 2:39-40)

I'ya kuvi nuu isanatyaku Jesús se'e nuu ña'a nda'vi chí'i yíi (Lc. 7:11-17)

I'ya kuvi nuu yuku chika iní ñayívi tyi watu-ñi nuu isama ku'va kaa nuu Jesús kuvi (Lc. 9:28-36)

I'ya kuvi nuu inatu'un Jesús chí'in ña'a ñuu Samaria (Jn. 4:1-42)

I'ya kuvi nuu ndyaa veñu'u ka'nu ñayívi judío, ta nuu ichaa Jesús ta ichikoso-ra vuru ta saka'nu ñayívi chii-ra (Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

I'ya kuvi nuu itava Jesús tatyí kui'na ra-geraseno (Lc. 8:26-39)

I'ya kuvi nuu icha'an Jesús ve'e Zaqueo (Lc. 19:1-10)

I'ya kuvi nuu ituu Jesús nuu ra-kuvi ndocha'a-ra ityi ñuu Emaús (Lc. 24:13-35)

I'ya kuvi nuu ikaku Jesús (Lc. 2:1-7)

I'ya kuvi nuu isanatyaku Jesús chii Lázaro (Jn. 11:38-44)

